DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Hadislerle Kadın

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI : 1553
HALK KİTAPLARI : 348

Yayın Yönetmeni
Doç. Dr. Fatih KURT

Koordinasyon
Bünyamin KAHRAMAN

Editör
Prof. Dr. Huriye MARTI

Baskı Takip
İsmail DERİN

Grafik & Tasarım
Uğur ALTUNTOP

Eser İnceleme Komisyon Kararı: 18.12.2018/86

ISBN : 978-975-19-7050-3
2021-06-Y-0003-1553

4. Baskı, ANKARA 2021

Baskı
Ted Matbaacılık
Tel: 0 312 341 17 97
Sertifika No: 43252

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 295 72 93 - 94
Faks: 0 312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: 0 312 295 71 53 - 295 71 56
Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr
Sertifika No: 12930

Hadislerle Kadın

DİB YAYINLARI

ÖN SÖZ

“Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.” (Bakara, 2/30) buyurarak Hz. Âdem’e hayat bahşeden Rabbimiz, Havva validemizi ona yoldaş eylemiştir. En güzel surette yarattığı bu iki kıymetli varlığı birbirini tamamlayan eşler kılmış, aralarında merhamet ve muhabbet bağları yaratmıştır. Onları cennetinde ağırlamış, şeytana karşı her ikisini de uyarmıştır. İki eş, birlikte imtihan sürecinden geçmiş, ilahî yasağı birlikte çiğnemiş, birlikte tevbe edip Yüce Yaratan’a sığınmış ve dünya hayatına beraberce adım atmışlardır.

Ne yazık ki ilahî huzurda kul olarak gördükleri bu eş değer muamele dünya hayatında devam etmemiş, insanlık tarihi, kadının haklarının ve saygınlığının ihlâl edildiği, merhamet ve adaletin terk edildiği nice ibretlik sahneye şahit olmuştur. Kadını uğursuzluk sebebi sayan ve şeytanla ilişkilendiren cahiliyye zihniyeti, asırlar boyu pek çok coğrafyada varlığını sürdürmüş, Hz. Peygamber’in tebliğinden önce de toplumu esir almıştır.

İslam diniyle Cenâb-ı Hak, kullarına son bir defa daha peygamber göndermiş ve kadınların insan olmakla taşıdığı öz değerden ve haklardan söz etmiştir. Bir eşya kadar bile değer görmezken, şikâyetleri vahye konu olan kıymetli birer birey hâline gelen kadınlar, fikirlerine ve tercihlerine saygı duyan bir Peygamber sayesinde saygın bir konuma yükselmişlerdir. Eğitimden sağlığa, ticaretten siyasete hayatın her sahasında kendilerine yer bulmuş, tecrübelerini aktarma imkânı elde etmişlerdir.

Kadınlar için huzurun ve güvenin kaynağı olmuştur Hz. Peygamber. Haklarını koruyup gözeterek onları “Allah’ın emaneti” olarak tanımlamış, erkekleri onlara karşı davranışları konusunda uyarmıştır. Ayette de belirtildiği gibi, kadın ve erkeğin dünya hayatında “veli” yani birbirleriyle yardımlaşan, birbirlerini cennete taşıyan dost ve destek insanlar olmalarını arzu etmiş, onlara bu yolda rehberlik etmiştir. Sevgili peygamberimiz, İslam’ın kadına bakışını izah etmiş, bu bakışın hayata yansımalarını bizzat uygulamalarıyla göstermiştir. Onun hikmet ve rahmet dolu dünyasını ve çağlar üstü örnekliğini günümüz insanına ulaştırmayı amaçlayan “Hadislerle İslam” külliyatından derlenen bu eserin okuyucularımıza faydalı olmasını temenni ediyoruz.

Diyanet İşleri Başkanlığı

Kadın:
Saygın ve Kıymetli Birey

Veda Haccı için Medine'den Mekke'ye doğru yola koyulmuşlardı. Kalabalığın arasında olan Peygamberimizin yanında sevgili eşleri de vardı. Hanımları taşıyan develer, âdeta kendilerini yönlendiren Enceşe'nin güzel sesine adımlarını uyduruyorlardı. Habeş asıllı bir zenci olan Enceşe, kutlu yolculuğun coşkusu ile şiirler okuyor, nağmeleri develeri coşturuyorken dinleyenleri de mest ediyordu. Ama bu kadar ritim ve heyecan develeri hızlandırmış ve sarsıntıları hanımları rahatsız eder hâle gelmişti. Peygamberimiz endişelendi ve her zamanki nezaketi ile Enceşe'ye seslenerek: *"Enceşe, aman sakin ol! Kristallere dikkat et!"* diye uyardı.[1]

Peygamberimizin, başta eşleri olan annelerimiz olmak üzere develer üzerinde yolculuk yapan hanımlar için "el-kavarir" yani "cam veya kristal" kinayesini kullanması, hanımların narin, hassas ve kırılgan yapılarına bir işaret olduğu kadar, onların kıymet ve saygınlığına da bir ima idi. Böylesi bir benzetme, o gün olanları bize aktaran kişileri bile şaşırtmış, mesela Ebû Kılâbe; "Allah'ın Resûlü öyle bir kelime söyledi ki şayet bunu biriniz söylemiş olsa diğerleri onu ayıplardı." demekten kendini alamamıştı.[2] Ebû Kılâbe'nin cümleleri aslında herkesin zihninde beliren hayretin ifadesiydi. Çünkü kadına değer veren bu zarif tavır, yıllardır içinde büyüdükleri geleneğin tavrına aykırı idi. Kadının incinmemesi için çabalayan rahmet yüklü bu bakış, kadın konusundaki yerleşik algılar ve önyargılar ile uyuşmuyordu. Kadına sıradan bir eşya kadar bile değer vermezlerken, şimdi onun kristal gibi nadide sayıldığına şahit oluyorlardı. Bu bağlamda Hz. Ömer şöyle demişti: "Biz Câhiliye döneminde kadına zerre kadar değer vermezdik. İslâm gelip de Allah onlardan bahsedince, üzerimizde hakları olduğunu ama onları işlerimize dâhil etmek zorunda olmadığımızı düşündük. Bir gün eşimle aramda bir tartışma oldu ve eşim bana karşı ağır konuştu. Ona, 'Haddini bil!' dedim. Bunun üzerine eşim şöyle cevap verdi: 'Sen beni böyle azarlıyorsun ama (Peygamber'in eşi olan) kızın Hafsa,

Resûlullah’ın (karşısında konuşmaktan çekinmeyerek bazen) üzülmesine bile sebep oluyor!”[3]

Aslında Hz. Ömer’in bu cümleleri, insanların İslâm ile tanıştıktan sonra kadın hakkındaki yargılarını nasıl değiştirmek zorunda kaldıklarını anlatmaktadır. Hayatlarını kolaylaştıran ve menfaatlerini besleyen bir eşya olmaktan kurtulan kadının, görevleri kadar hakları da olan bir insan konumuna yükselmesidir bu. Fakat nesiller boyunca kadına karşı takınılan yanlış tutum ve edinilen hatalı bakış, sadece Arap toplumuna has değildi. Tarihin kadim zamanlarına kadar bu anlayışın uzanması, şaşırtıcı ve bir o kadar da düşündürücüdür. Rabbimiz, Hz. Âdem’i ve eşini yarattıktan sonra onları cennette misafir etmiş, diledikleri gibi yiyip içmelerine izin vermiş fakat ağaçlardan birinin meyvesine ilişmemelerini istemişti.[4] İnsanoğlu için ilk yasaktır bu, hiç kuşkusuz Hz. Âdem ve eşi için de bir sınanmadır. Zira insanlığın babasının da, kendisinden sonra gelecek her insan gibi bir süreliğine denenmek üzere dünya hayatına gönderilmesine[5], sonra da tekrar Rabbine döndürülmesine[6] karar verilmiştir. Şeytan akıllarını çelmiş, onlarda melek olma ya da sonsuzluğa erişme arzusu uyandırarak yasak ağacın meyvesinden yemelerine neden olmuştur.[7] *“Şeytan onların ayaklarını kaydırdı.”*[8] *“Onları kandırarak yasağa sürükledi.”*[9] derken Kur’an’ın bizlere verdiği mesaj son derece açıktır: Hz. Âdem’i ve Havva’yı birlikte ayartan şeytan idi, ikisinden biri değil! Kur’an, bir âyetinde sadece Hz. Âdem’i eleştirirken[10] hiçbir âyette Hz. Havva’yı tek başına suçlamamıştır. Nitekim Allah onları birbirlerine karşı değil, şeytana karşı uyarmış, *“Ey Âdem! Şüphesiz ki bu (şeytan) senin ve eşinin düşmanıdır.”* demişti.[11] Sonuçta Hz. Âdem ve Hz. Havva, birlikte kanmış, birlikte hata işlemiş, birlikte pişman olup tövbe etmiş ve yeryüzü hayatına birlikte gönderilmişlerdi.[12]

Bu gerçeğe rağmen insanlığın kadın hakkındaki olumsuz yargısı, Hz. Âdem’i aldatanın, eşi Hz. Havva olduğu gibi bir inanışa dayandırılmıştır.[13] Çok eski bir tabloda, erkeği suça teşvik eden ve Allah ile arasına girerek cennetten çıkarılmasına neden olan, “kadın” şeklinde resmedilmiştir. O hâlde Hz. Havva hamilelik, doğum ve âdet görme gibi sıkıntılara katlanırken cezasını çekiyor olmalıdır.[14] Hâlbuki Yüce Allah’ın, kadın ve erkek arasında adaletsizlik yapmış olması nasıl izah edilecek? O’nun, *“Sizden erkek olsun kadın olsun, hiçbir çalışanın amelini karşılıksız bırakmayacağım.”*[15] buyururken, kadını ve erkeği eşit mükâfatlandırmayı

va'dettiğini görmek gerekmez mi? *"Hırsız erkek ile hırsız kadın…"*[16], *"Zina eden kadın ve zina eden erkek…"*[17] diyerek hatadan bahsederken her iki cinsi de ayrı ayrı zikrettiğini, o hâlde ceza verirken de eşit davranacağını anlamak gerekmez mi? *"Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, namuslarını korusunlar."*[18] emrinin hemen ardından, *"Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, namuslarını korusunlar."*[19] buyurduğuna göre, her iki cinsten de beklentisinin aynı olduğunu düşünmek gerekmez mi? Nitekim Allah, meleklerine, *"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım."*[20] derken ve insanları "yeryüzünün halifeleri" kıldığını[21] yani O'nun rızasına uygun biçimde bir hayat sürmek üzere dünyayı imar ile görevlendirdiğini söylerken, cinsiyetten hiç bahsetmemektedir.

İşte Peygamber Efendimizin gerek sözleri gerekse davranışlarıyla kadın konusunda insanlığa verdiği mesaj, bu âyetlerin özü niteliğindedir. *"Kadınlar, erkeklerle birlikte bir bütünü tamamlayan diğer yarıdır."*[22] der Allah'ın Resûlü. Kadını ve erkeği bölmüyor, birini yüceltip öbürünü görmezden gelmediği gibi, onları bütünleştiriyor, kaynaştırıyor ve insan bütününün birer yarısı ilan ediyordu. Tıpkı Rabbimizin, eşleri tanımlarken, *"Onlar size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz."*[23] buyurduğu gibi! Birbirinin eksiğini giderip açığını kapatan bir örtü, muhabbet ve merhametin huzurunu veren, sükûna eriştiren bir eş!

"Bana (dünya nimetlerinden) kadın ve güzel koku sevdirildi. Namaz ise gözümün nuru kılındı."[24] buyurur Allah'ın Son Elçisi. Kadını ve erkeği, dünya hayatının zorluklarını da güzelliklerini de paylaşmak için yan yana var etmiş, imtihanı başarıyla verebilmek için birbirlerine yardımcı olmalarını istemiştir. *"İman eden erkekler ve iman eden kadınlar birbirlerinin dostudurlar."*[25] buyurarak iyi işlerde ortak olduklarında onları sonsuz cennet nimetleri ile ödüllendireceğini anlatmıştır. *"Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindendir."* diye başlayan âyetlerinde, kötülükte iş birliği yaptıklarında cehennemde de bir arada ceza göreceklerini ve aynı laneti hak edeceklerini haber vermiştir.[26]

Hz. Peygamber'in (s.a.s) getirdiği ve öğrettiği din, cinsiyete değil insana odaklıdır. İnsanlık onuruna saygıyı ve hayatın her alanında adaleti emreder. Âdem ile Havva'nın çocukları, Rableri karşısında ırk, dil ve renkleri sayesinde değer kazanmadıkları gibi cinsiyetleriyle de bir payeye erişemezler. Zira Peygamberimizin dile getirdiği hüküm kesindir: *"Allah*

katında insanların en değerlisi, takva bilincine erişmiş olanlardır."[27] Her ne kadar değişik bedenlere bürünerek dünyaya gönderilmişlerse de, içlerindeki "insanlık özü" yani "ruh" aynıdır. Mevlânâ'nın dediği gibi, testilerin farklı modellerde olmasına bakarak aldanmamak gerekir. Zira topraktan üretilen testiyi kırınca içinden akan can suyu aynı sudur!

"Hanımlarımız hakkında ne dersiniz?" diye sorulduğunda Peygamber Efendimiz, *"Yediklerinizden onlara da yedirin, giydiklerinizden onlara da giydirin, onları dövmeyin ve kötülemeyin."* buyurmuştur.[28] O (s.a.s), *"… Dikkat edin! Sizin hanımlarınız üzerinde hakkınız olduğu gibi, hanımlarınızın da sizin üzerinizde hakları vardır…"*[29] diye hatırlatmada bulunmuştur. Terazinin dengesini bir tarafın lehine bozmaya, bu sırada diğer tarafı mağdur etmeye izin vermemiştir.

Peygamberimiz, kadının toplumdaki yerini hatırlatmış, saygınlığına dikkat çekmiş ve hakları konusunda uyarmıştır. Bunu, soylu ve seçkin kadınlara özgü bir yaklaşım tarzı olarak ilan etmemiş, aksine kimsesiz kadınlara da aynı hassasiyetle davranılmasını istemiştir. O Merhamet Elçisi (s.a.s), bir ara mescidini süpüren zenci bir kadını göremeyince merak edip sormuş, vefat ettiğini duyunca üzülmüş ve böyle bir kadının cenaze namazı için kendisini rahatsız etmek istemeyen ashâbına sitem etmiştir. O günün insanı için alışılmadık bir vefa örneği göstererek mescidine emek veren bu kadıncağızın kabri başında tekrar cenaze namazı kıldırmış ve dua etmiştir.[30] Savaşta kadınların öldürülmesini yasaklamış[31], esir edilen kadınlara karşı ise ayrıcalıklı ve itinalı bir muameleyi öngörmüştür. Esir bir annenin, yavrusundan ayrılmak suretiyle köle olarak satıldığını duyunca tepki göstererek; *"Anne ile evladının arasını ayıranın, Allah da kıyamet günü sevdikleriyle arasını ayırır."*[32] buyurmuştur. Üzerinde durduğu nokta hep aynıdır: Kadının da, yaratılış gereğine uygun ve insanca yaşama hakkı vardır.

Hz. Peygamber (s.a.s), temel insanî hakları kullanarak hayata dâhil olan kadına engel olmuyor, ondan sadece toplum içinde itibarını zedelemeyecek şekilde davranmasını istiyordu. Allah karşısında sorumlulukları olan bir kul olarak dinini öğrenmesi için kadının eğitimine özel zaman ayırıyor[33], fikirlerine değer vererek dinliyor, mahrem sorularını bile cevapsız bırakmıyordu.[34] Darda kalıp ona koşan kadının sıkıntısına kulak veriyor[35], kendisine yemek yapıp getiren ve ikramda bulunan kadınları geri çevirmiyordu.[36] Hastalanan bazı sahâbi hanımları ziyaret ederek

teselli ediyor[37], aile yakını olan kadınların evlerinde istirahat ederek onlara hayır duada bulunuyor[38] ve davetlerine icabet ederek evlerinde namaz kıldırıyordu.[39] Yalnızca barış ve huzur dolu günleri değil savaş ve sıkıntı zamanlarını da kadınla paylaşıyordu. Cephenin gerisinde yaralıları tedavi edip su taşıyan hanımlara[40] emeklerinin karşılığı olarak ganimetten pay veriyordu.[41] Ve Uhud günü, elinde kılıç ile çarpışırken bedenini ona siper eden kahraman bir kadını şöyle taltif ediyordu: *"Sağıma ya da soluma, nereye yönelsem önümde onun (Ümmü Umâre'nin) çarpıştığını görüyordum."*[42] Kısacası hayatın doğal akışı içinde kadını ayrıştırmıyor, dışlamıyor ve onu hayatın içinde belli bir alana sıkıştırmıyordu.

Sevgili Peygamberimiz, muhatap kitlesinin sadece erkekler olmadığını her fırsatta hissettirirdi. Cemaatinden kadını uzaklaştırmaz, arkasında namaz kılma şerefinden, sohbetini dinleme zevkinden mahrum etmezdi. Sabah namazının alacakaranlık vaktinde bile inanmış hanımlar onun arkasında namaz kılmaya gelirlerdi.[43] Yatsı namazı için gece mescide gelmek istediklerinde kocalarının onlara engel olmamasını emretmişti.[44] Cuma namazında hutbenin eğitiminden faydalandıkları gibi[45] bayram namazında da hazır bulunmalarını isterdi.[46]

Asırlar boyunca âdet dönemlerinde pis kabul edildiklerinden erkeklerle aynı sofraya oturamayan, aynı yatakta yatamayan, hatta kıyafetlerine dokunulmayan kadınları[47], bayram sabahı namaz kılamasalar bile cemaatin dualarına eşlik etmeleri için namazgâha çağıran duyarlı bir Peygamberimiz vardı![48] Âdetli eşinin kucağına yaslanıp Kur'an okuyan[49], mescidde i'tikâfta iken bile hücresine doğru başını uzatıp ona saçlarını taratan[50] bir Peygamberimiz vardı! Âdet günlerinde eşiyle aynı kadife yorganın altında uyuyan[51], hatta namaz kılarken önünde uzanmış yatan Hz. Âişe'yi uyandırmayan, sadece secdeye varacağında hafifçe dokunarak ayaklarını toplamasını sağlayan[52] müşfik bir Peygamberimiz vardı!

Mescidinde kılınan bir namazın ardından, kalabalığın kapıda yığılarak kadınları rahatsız etmesini engellemek için erkek cemaati bir süre oturtan ve çıkmak isteyen hanımlara öncelik tanıyan nazik bir Peygamberimiz vardı![53] Ashâbına uzun bir namaz kıldırmaya niyetlendiği hâlde, cemaatin içinde bir çocuk ağlaması duyunca okumasını kısa keserek namazı hızlandırdığını söyleyen, çocuğu ile mescide gelen kadına kızmak yerine, *"Annesinin ona gösterdiği şefkatten dolayı yaşayacağı tedirginliği*

düşünüyorum." diyen[54] anlayışlı bir Peygamberimiz vardı! *"Allah'ın kadın kullarının Allah'ın mescidlerine gelmelerine engel olmayınız."*[55] buyururken de aslında insanlığa vermek istediği mesaj aynıydı: Kadın da erkek gibi Allah'ın kuludur.

Allah Resûlü'nün (s.a.s) kadına karşı tutumu yapmacık ve değişken değildi. Yabancı ve asil bir kadının karşısındaki tavrı ne kadar kibar ve ölçülü ise, en yakınındaki eşlerine karşı tavrı da o kadar anlayışlı ve nazikti. Hatta bir erkeğin aynı yastığa baş koyduğu hayat arkadaşına karşı şefkatli davranmasını çok daha fazla önemsiyor *"…Sizin en hayırlınız, hanımlarına karşı en iyi davrananınızdır."*[56] diyordu. Âdemoğlu için iyi bir eşe sahip olmanın ne büyük bir nimet olduğunu hatırlatıyor, onun bu nimetin kıymetini bilmesini istiyordu. *"Allah, bir kimseye iyi bir hanım vermişse, dininin yarısında ona yardım etmiş demektir. Artık diğer yarıyla ilgili olarak da, Allah'a karşı kendisine çekidüzen versin."*[57] buyururken, güzel huylu bir kadının manevî anlamdaki desteğini de hatırlatıyordu.

Diğer taraftan Hz. Peygamber, kendilerini ibadete adadıkları için hanımlarını ihmal edenleri sert bir dille uyarıyordu.[58] Veda Haccı'nda insanlığı karşısına alıp nasihatte bulunurken erkeklere dönerek, kadının onlara ait bir eşya mesabesinde olmadığını söylemişti. Dolayısıyla kadın üzerinde istedikleri gibi tasarrufta bulunma hakkına da sahip değillerdi. Peki, ne idi kadın? Hz. Peygamber'in tanımlaması muhteşem ve ürpertici idi: Allah'ın emaneti! *"… Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Çünkü siz, onları Allah'ın emaneti olarak aldınız ve Allah'ın adını anarak (nikâh kıyıp) kendinize helâl kıldınız."*[59] buyurmuştu. Gün gelecek, asıl sahibi emanetini geri alacak ve ona hangi muameleyi layık gördüğünü erkeğe soracaktı.

Bir defasında, *"Dünya (geçici) bir nimettir. Dünyanın en değerli nimeti ise iyi/saliha kadındır."*[60] demişti Peygamberimiz. Dünyanın yaratıldığı günden bu yana, toplumların var olabilmesi için görevler paylaştırılmış, insanların güç ve imkânları eşit kılınmamıştı. Kimisi daha akıllı iken kimisi daha zengin, kimisi daha kuvvetli iken kimisi daha duygusal, kimisi daha cesurken kimisi daha şefkatli yaratılmıştı. Her birinden istenen ise aynıydı: Farklı rolleri üstlenmiş ve farklı yeteneklerle donatılmış olabilirsiniz ama gücünüzü karşınızdakini ezerek sömürmek üzere zulüm yolunda kullanmamalısınız! İlâhî vahiy, dengelerin bozulduğu dönemlerde, peygamberlerin diliyle insanlığı defalarca adalete çağırmıştı. Bütün elçilerin

öğretisinde fakiri, yaşlıyı, köleyi, çocuğu, yetimi yani kısacası horlanarak hakları çiğnenebilecek kimseleri koruma çağrısı vardı. Peygamber Efendimizin, *“Allah’ım, ben iki zayıfın; yetimin ve kadının hakkına el uzatılmasını yasaklıyorum.”*[61] buyurması da bu çağrının bir parçasıydı.

O, öncelikle ve özellikle kadına karşı yakın çevresinden gelebilecek olumsuz tavırları engellemek için uğraşmıştır. Allah, kadın ve erkeği birbirlerinde huzur bulmaları için eş olarak yarattığına göre[62] ailede huzursuzluk sebebi olan her davranış sorgulanmalıdır. Elbette insan olmanın kaçınılmaz sonucu olarak erkek kadar kadın da hata işleyecek, yanlış kararlar alacak, kusurlu davranışlar sergileyecektir. Bunlar karşısında erkeğin takınacağı tavır bizzat Allah tarafından belirlenmiştir: *“Onlarla (hanımlarınızla) iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.”*[63]

Allah’ın Resûlü (s.a.s) de erkeğin kadına karşı şiddete başvurmasını kesin bir dille yasaklamıştır. Eşini acımasızca dövüp akşam olunca da onunla aynı yatağı paylaşmanın ne büyük tezat olduğuna dikkat çekmiştir.[64] Peygamber Efendimiz şiddetin kabul gördüğü ve sıradanlaştığı hoyrat bir toplumda yaşıyordu. Buna karşın o, hayatı boyunca ne bir kadına ne de bir hizmetçiye tokat atmıştır.[65] Onu örnek alan bir aile reisi, affı, sabrı ve merhameti elden bırakmamak zorundadır. Hz. Peygamber’in gözünde kadına el kaldırmak, bedeli çok ağır bir suçtur. Nitekim koyunlarına göz kulak olmadığı için cariyesini döven sonra da bundan pişman olarak onu azad edip etmemesi gerektiğini sormaya gelen bir adama, onu özgürlüğe kavuşturması gerektiğini söylemiştir.[66]

Bir gün Hz. Ömer’e, *“Kişinin sahip olabileceği en hayırlı hazineyi sana söyleyeyim mi?”* dedikten sonra, saliha yani iyi huylu bir kadını tarif etmişti Allah’ın Resûlü: *“(Kocası) yüzüne baktığında ona huzur veren, ondan bir şey istediğinde yerine getiren ve kocasının yokluğunda onun saygınlığını koruyan iyi/saliha bir kadın!”*[67] Aslında bu sözleriyle, huzurlu bir ailenin vazgeçilmezi olan kadınlara da seslenmiştir. Aksi ve huzursuz bir ifadeyi yüzünden eksik etmeyen, eşinin meşru isteklerini umursamayarak kulak ardı eden, evine, malına ve namusuna sahip çıkmayan bir kadın elbette “kişinin en kıymetli hazinesi” olamaz! Sadece bu sözleriyle değil bulduğu her fırsatta kadınlara “saliha hanım” olmanın yollarını göstermiştir. Geçerli bir nedeni olmaksızın kocasından boşanmayı talep eden kadının, cennetin kokusunu alamayacağını belirterek[68] kadına yuvasını dağıtmamasını

öğütlemiştir. Bir gün mescidin önünde oturup sohbet eden kadınları görünce, onları eliyle selâmlamış[69] ve *“Sakın nimete karşı nankörlük edenlerden olmayın!”* demiştir.[70] Dilini lanete alıştırmanın, vara yoğa beddua etmenin[71], eşinin fedakârlıklarını görmezden gelmenin ve iyiliğe karşı nankörlüğün pek çok kadın için cehennem gibi acı bir son ile noktalanacağını söylemiştir.[72]

Allah’ın Resûlü, kadının değerini bilen ve onu kendine has özelliklerini önemseyen bir insandı. Kadınlar yaratılıştan gelen bir inceliğe ve cazibeye sahiptirler. Hz. Peygamber (s.a.s), onlardan Allah vergisi olan bu yönlerini kötüye kullanmamalarını ve insanoğlunun zaaflarına karşı özenli davranmalarını istemiş, yabancıların yanında başkalarını uyarıcı koku kullanarak şuh biçimde dikkat çekmelerini uygun görmemiştir.[73] Etkileyici bir güzelliği haram yolda harcamalarının, şeytanın emelleri için bulunmaz bir fırsat olduğunu hatırlatarak, hem kadını hem de erkeği uyarmıştır.[74] Aynı zamanda bunun ciddi anlamda bir imtihan vesilesi olduğunu bildirmiştir.[75]

Peygamber Efendimiz, kadını susturmazdı. Verdiği kararı yeniden düşünmesini isteyerek ısrar eden[76] ya da söylediklerine şaşırarak ikna olmayı bekleyen[77] kadınları bile sükûnetle dinledikten sonra cevaplardı. Kadının fikrini almaktan ve tercihine saygı duymaktan rahatsız olmazdı. İbn Ömer’in teyzesinin kızı, Osman b. Maz’ûn’la ısrar üzerine evlenmiş ama bir türlü bu evliliği benimseyememişti. Annesi, Peygamberimize gelerek, “Allah var, kızım bu işten hiç memnun değil.” dediğinde, Efendimiz kadının mutsuzluğunu duymazdan gelmemiş, aksine Osman’ı çağırarak eşini boşamasını istemişti.[78] Yine askerî birliğe katılarak cihada çıkmak istediği hâlde eşinin hacca hazırlandığını söyleyen bir erkeğe, eşini yalnız bırakmayıp onunla haccetmesini söylemişti.[79]

Âlemlere rahmet olan Peygamberimiz, kadının ağırlığını ortaya koymasına ve gerektiğinde karar mercii olmasına da karşı çıkmazdı. Amcasının kızı Ümmü Hânî’ye evlilik teklif etmesine rağmen onun olumsuz cevap vermesi üzerine bu durumu gurur meselesi yapmamıştı. Yaşlandığını ve çocuklarının onu rahatsız etmesinden endişe ettiğini söyleyerek bir Peygamberin evlilik talebini reddeden bu hanımın kararını tartışmamış, kabullenmişti. Hatta onun şahsında, evlatlarına karşı şefkatli olduğu kadar eşinin hukukuna da riayet eden iyi huylu ve hayırlı hanımların hepsini övmüştü.[80] Aynı Ümmü Hânî, bir erkeği emânı altına aldığını ilan

edip canının güvencede olduğunu ve kimsenin ona dokunmasına izin vermeyeceğini söylediğinde de bunu onaylamış ve *“Senin emân verdiğin kimseye biz de emân veririz.”* demişti.[81] Güçlü bir kadının otorite ilanı anlamına gelen bu uygulama hakkında, *“Kadın toplum içinde emân verme yetkisine sahiptir.”*[82] buyurmuştu.

Kadının konumunda yaşanan değişim ya da Allah Resûlü’nün gerçekleştirdiği dönüşüm, baş döndürecek kadar hızlı idi. Kadınların Resûl-i Ekrem’in yanında hissettikleri rahatlık ve duydukları güven, buna alışkın olmayan o günün erkekleri için şaşırtıcı, hatta bir o kadar da ürkütücü olmuştur. Kadının bütün hakları ile varlığını kabullenen, kimliğini tanıyan ve ayrı bir kişilik olmasına izin veren bu tavır, alışkanlıklarını alt üst etmeyi gerektiriyordu. Son dinin Peygamberi ile sohbet etmekten çekinmeyen, ama Hz. Ömer’in geldiğini duyunca sinen kadınlar, her ne kadar Peygamber’e yeterince saygı göstermediklerini düşünen Hz. Ömer’i öfkelendiriyorsa da Allah’ın Resûlü’nü gülümsetiyordu.[83] Kimi zaman eşlerinin söz dinlemez olduğundan yakınarak onlara el kaldırmaya yeltenseler de sonuçta, incittikleri kadınlar gece bile olsa soluğu Peygamber’in kapısında alıyor ve Şefkat Peygamberi sabah mescide geldiğinde; *“Bu gece Muhammed’in eşlerine pek çok kadın geldi. Hepsi de kocalarından şikâyetçiydi. Bu adamların sizin hayırlılarınız olduğunu sanmayın!”* diyordu.[84]

İslâm Peygamberi (s.a.s), zihinlerde kökleşmiş olan yanlış kanaatleri söküp atmak için uğraştığı risalet hayatı boyunca kadını himaye etmiş, koruyup kollamış, onun nefes almasını ve bir insan olarak varlığında taşıdığı değerin fark edilmesini arzu etmiştir. Ancak bunu sağlamak kolay değildi. Mesela Abdullah b. Ömer bir gün Resûlullah’ın, *“Hanımlarınız mescide gelmek için izin isterlerse onlara engel olmayın”* dediğini anlatırken oğlu Bilal kalkıp, “Vallahi onları engelleriz!” diye yemin ederek karşı çıkabilmiştir. Resûl-i Ekrem’e bu kadar yakın bir ailenin evladı bile, kadının fitne çıkarmak için kullanacağı kaygısını taşıyarak[85] bu konuda farklı düşünebiliyordu. Oysa sakin bir insan olmasına rağmen o zamana kadar duyulmamış biçimde ağır sözlerle oğluna çıkışan babasının cevabı, herkese ders olacak niteliktedir: “Ben sana Allah’ın Peygamberi şöyle buyurdu diyorum, sen hâlâ ‘Vallahi onları engelleriz!’ diyorsun!”[86]

Evet, Peygamberin varlığı, Allah’ın kadın kulları için huzurun garantisi idi. Onun mübarek bedeni, sığınılacak bir kale gibiydi. Bu beden aralarından ayrıldıktan sonra da kadınıyla erkeğiyle bütün inananlar onun sözlerini dinlemek, davranışlarını örnek almak, yaşam tarzını sürdürmek ve

öğrettiklerini unutmamak zorunda idiler. Kadının Peygamber öğretisi ile edindiği haklar, kıyamete kadar korunmalıydı. Oysa Allah Resûlü'nün vefatının ardından kadın konusunda yaşanan gelişmelerin hiç de iç açıcı olmadığını Abdullah b. Ömer (r.a) şöyle itiraf ediyordu: "Biz Hz. Peygamber zamanında hakkımızda vahiy iner de azarlanırız korkusuyla kadınlarımıza karşı kötü söz söyleyemez ve istediğimiz gibi davranamazdık. Ne zaman ki, Hz. Peygamber vefat etti, işte o zaman ağır konuşmaya ve rahatça dilediğimizi yapmaya başladık!"[87]

---

[1] Buhârî, Edeb, 111; Müslim, Fedâil, 73; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-gâbe, I, 284.
[2] Buhârî, Edeb, 90.
[3] Buhârî, Libâs, 31; Müslim, Talâk, 34.
[4] Bakara, 2/35, A'râf, 7/19.
[5] Mülk, 67/2.
[6] Bakara, 2/28.
[7] A'râf, 7/20-21.
[8] Bakara, 2/36.
[9] A'râf, 7/22.
[10] Tâ-Hâ, 20/121.
[11] Tâ-Hâ, 20/117.
[12] Bakara, 2/36-38, Tâ-Hâ, 20/121-123.
[13] Kitâb-ı Mukaddes, Yaratılış 3/6, 12.
[14] Kitâb-ı Mukaddes, Yaratılış 3/16.
[15] Âl-i İmrân, 3/195.
[16] Mâide, 5/38.
[17] Nûr, 24/2.
[18] Nûr, 24/30.
[19] Nûr, 24/31.
[20] Bakara, 2/30.
[21] Neml, 27/62; Fâtır, 35/39.
[22] Ebû Dâvûd, Tahâret, 94.
[23] Bakara, 2/187.
[24] Nesâî, Işratü'n-nisâ', 1.
[25] Tevbe, 9/71-72.
[26] Tevbe, 9/67-68.
[27] Buhârî, Tefsîr (Yûsuf), 2; Hucurât, 49/13.

[28] Ebû Dâvûd, Nikâh, 40-41.
[29] Tirmizî, Radâ, 11.
[30] Müslim, Cenâiz, 71; Buhârî, Salât, 72.
[31] Müslim, Cihad ve Siyer, 25; Tirmizî, Siyer, 19.
[32] Tirmizî, Büyû', 52.
[33] Müslim, Birr ve Sıla, 152.
[34] Buhârî, Talâk, 4.
[35] Müslim, Fedâil, 76.
[36] Buhârî, Hibe, 7; Tirmizî, Tıb, 1.
[37] Müslim, Birr, 53.
[38] Buhârî, Cihâd, 3; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 104.
[39] Buhârî, Salât, 20.
[40] Müslim, Cihâd ve Siyer, 135.
[41] Ebû Dâvûd, Cihâd, 141.
[42] İbn Sa'd, Tabakât, 8, 415.
[43] Buhârî, Mevâkît, 27.
[44] Buhârî, Ezân, 162; Müslim, Salât, 139.
[45] Müslim, Cum'a, 50.
[46] Buhârî, Îdeyn, 15.
[47] Kitâb-ı Mukaddes, Levililer, 15/19-24; Müslim, Hayız, 16.
[48] Müslim, Salâtü'l-îdeyn, 11.
[49] Buhârî, Hayız, 3; Müslim, Hayız, 15.
[50] Buhârî, İ'tikâf, 4; Müslim, Hayız, 8.
[51] Buhârî, Hayız, 4; Müslim, Hayız, 5.
[52] İbn Hanbel, VI, 148.
[53] Buhârî, Ezân, 163; Ebû Dâvûd, Salât, 196, 197.
[54] Buhârî, Ezân, 65; Müslim, Salât, 192.
[55] Buhârî, Cum'a, 13; Müslim, Salât, 136.
[56] Tirmizî, Radâ, 11; İbn Mâce, Nikâh, 50.
[57] Hakim, el-Müstedrek, II, 161.
[58] Ebû Dâvûd, Tatavvu', 27; İbn Hanbel, VI, 226.
[59] Müslim, Hac, 147; Ebû Dâvûd, Menâsik, 56.
[60] Müslim, Radâ, 64.
[61] İbn Mâce, Edeb, 6; İbn Hanbel, II, 440.
[62] A'râf, 7/189; Rûm, 30/21.
[63] Nisâ, 4/19.
[64] Buhârî, Tefsîr (Şems), 1.

[65] Müslim, Fedâil, 79.
[66] Müslim, Mesâcid, 33; Ebû Dâvûd, Eymân, 16.
[67] Ebû Dâvûd, Zekât, 32.
[68] Tirmizî, Talâk ve Liân, 11.
[69] Tirmizî, İsti'zân, 9.
[70] İbn Hanbel, VI, 457.
[71] Müslim, Îmân, 132.
[72] Buhârî, Nikâh, 89; Müslim, Küsûf, 17.
[73] Nesâî, Zînet, 35.
[74] Müslim, Nikâh, 9.
[75] Buhârî, Nikâh, 18; Müslim, Rikâk, 97.
[76] Ebû Dâvûd, Talâk, 16-17.
[77] Müslim, Îmân, 132.
[78] Hâkim, Müstedrek, II, 181.
[79] Buhârî, Cezâü's-sayd, 26; Müslim, Hac, 424.
[80] Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 46; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 201.
[81] Buhârî, Salât, 4; Ebû Dâvûd, Cihâd, 155.
[82] Tirmizî, Siyer, 26.
[83] Buhârî, Bed'ü'l-halk, 11; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 22.
[84] Ebû Dâvûd, Nikâh, 41-42; İbn Mâce, Nikâh, 51.
[85] Müslim, Salât, 138.
[86] Müslim, Salât, 135.
[87] Buhârî, Nikâh, 81.

Hakları ve İtibarıyla Asr-ı Saadette Kadın

Medine'nin sokaklarında orta yaşlı, fakir bir kadın, sırtında komşusundan ödünç aldığı elbisesiyle, Hz. Peygamber'in evine doğru hızla ilerlemeye çalışıyordu. Gönlü daralmış, ne yapacağını bilemez bir hâldeydi. Gözyaşlarına hâkim olamıyordu. Bir sığınak, bir çare bulma ümidi olmasa tek adım atacak hâli kalmamıştı. Telaşla Allah'ın Elçisi'nin yanına geldi. Boğazına sanki bir şeyler düğümlenmişti. Havle bnt. Mâlik b. Sa'lebe idi adı.[88] Sesini duyurmakta zorlanıyordu. Allah Resûlü'nün karşısına oturdu. "Ey Allah'ın Elçisi! Kocam bana sırtını çevirdi!" diye söze başladı.

"Sırtını çevirme" yani "zıhâr", bir Câhiliye geleneği idi ve kadını boşamak anlamına geliyordu. Erkek, karısını annesine benzeterek kendisine haram kılıyor, böylece boşanma gerçekleşmiş oluyordu.[89] Aslında Havle, uzun yıllar süren ve evlatlarını yetiştirdiği yuvasını kurtarmaya çalışıyordu. Oysa geleneğe göre bu tarz bir boşanmanın geri dönüşü yoktu. Ama Havle, Allah'ın ve Resûlü'nün rahmet ve merhametine güveniyor, bir çözüm bulunacağına inanıyordu. Allah Teâlâ, yuvasını kurtarma mücadelesi veren bu kadını yalnız bırakmamış ve "mücadele eden kadın" anlamına gelen Mücâdile Sûresi'ni vahyetmişti.[90]

Hakkında ayet inen sahâbî hanımlardan biri olan Havle, haksız bir boşamanın önüne geçmek ve aile birliğini devam ettirmek için uğraşıyordu. Sözlerine şöyle devam etti: "Ey Allah'ın Elçisi! Ben kocama gençliğimi verdim. Onun için çocuklar doğurdum. Yaşlanıp da doğuramaz olunca, bana anasıymış gözüyle bakıp sırtını çevirdi!" Havle'nin çırpınışları Resûlullah'ı da derinden etkilemişti. Ne var ki yuvasını ayakta tutmaya çalışan bu gözü yaşlı kadının hâli ile ilgili Allah'ın kendisine bildirdiği bir hüküm yoktu. Yerleşik örf ne ise vereceği karar da o olacaktı. Buna göre artık Havle boşanmış sayılacaktı. Teselli etmek için Havle'ye döndü ve *"Amcanın oğlu (Evs) artık çok yaşlı bir adam. Onun hakkında Allah'tan sakın!"* buyurdu.[91] Havle bu durumu kabullenemiyor, Allah'ın kendisini bu hâlde bırakmayacağına inanıyordu. Neredeyse bütün hayatını onunla birlikte

geçirmişti. Şimdiden sonra tek başına ne yapardı? Mutlaka bu meselenin bir çözümü olmalıydı. Şöyle mırıldandı: “Allah’ım, şikâyetimi sana arz ediyorum!”

Allah Teâlâ, uğradığı haksızlığı giderme ve yuvasını kurtarma mücadelesi veren bu kadının ilticasına cevap vermiş ve “mücadele eden kadın” anlamına gelen Mücâdile Sûresi’ni vahy etmişti.[92] *“Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyette bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, sizin sürdürdüğünüz konuşmayı (zaten) işitmekteydi. Şüphesiz, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”*[93] diye başlıyordu sûre. İlâhî rahmet, kadınların gururunu kıran, onları derinden yaralayıp mağdur eden çirkin bir geleneği reddediyordu: *“İçinizden kadınlarına zıhâr yapanlar bilsinler ki o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır…”*[94]

Bu Câhiliye geleneğinin kaldırılmasında Havle’nin mücadelesi etkili olmuştu. Ancak bu noktada daha da önemlisi, Havle’ye mücadele edebilme gücü veren, İslâm’ın kadına verdiği değerin farkında olmasıydı. Kadınlarla ilgili Câhiliye’den kalma pek çok çirkin anlayış ve uygulama İslâm’la değiştirilmişti. Bu nedenle Havle, Allah’a güvenmiş, neticede kadını ezen bir uygulamanın son bulmasına vesile olmuştu.

Hz. Peygamber’in (s.a.s) içinde yaşadığı, aralarında yetiştiği İslâm öncesi Mekke toplumunda kadına biçilen değer, bir kız çocuğu doğduğu zaman hissedilenler ve yaşananlarla anlaşılabilirdi: *“Onlardan biri, kız ile müjdelendiği zaman içi öfke ile dolarak yüzü simsiyah kesilir! Kendisine verilen kötü müjde (!) yüzünden halktan gizlenir. Şimdi onu, aşağılanmış olarak yanında mı tutacak, yoksa toprağa mı gömecek?”*[95] Oysa Allah bu değer yargısının “kötü bir hüküm” olduğunu belirtmiş,[96] Meryem gibi bir kız evladını bizzat “nadide bir bitki” misali yetiştirdiğini bildirmişti.[97] Allah’ın Resûlü ise bir hadisinde şöyle buyurmuştu: *“Kimin üç kızı veya üç kız kardeşi olur veya iki kızı veya iki kız kardeşi olur da onlarla birlikte güzelce yaşar ve onlar hakkında Allah’a karşı sorumluluğunun bilincinde olursa onun için cennet vardır!”*[98] Bu ilâhî buyruklar sebebiyle, artık dünyaya gözlerini açan kız çocuğu, utanç ve öfke ile değil sayesinde cennete erişilebilecek bir varlık olarak karşılanmalıydı.

Özellikle yetim ve kimsesiz kızların haklarının korunması, yaşama haklarının güvence altına alınması İslâm’ın oldukça önem verdiği hususlardan biridir. İslâm öncesi dönemde, birinin bakım ve himayesinde

büyümüş yetim ve kimsesiz kızlar toplumda diğer kadınlara verilen mehirden çok daha az bir mehirle, kendi bakımlarını üstlenen kişilerle evlenmeye zorlanırlardı. Oysa mehir, evlilik sonrasında kadının mali güvencesini sağlamaya yönelik bir meblağ idi. Bu itibarla Cenâb-ı Allah evliliğin sona ermesi hâlinde “kadına yükler dolusu mehir” verilmiş olsa dahi bunun alınmamasını istemişti.[99] Mehirin, evlilik hayatında kadına sağladığı imkân sebebiyle yetim kızların, kimsesiz oluşlarından istifade edilerek az bir mehir karşılığında evlendirilmeleri yasaklanmıştı. Öte taraftan yetim kızların bakımlarını üstlenen kişiler sırf o kızların güzelliğine tamah edip vâris oldukları malı ellerinden kaçırmamak için evlenmelerine engel olurlardı. Ancak kadınlara yönelik bu baskı ve zulüm, indirilen şu âyetle reddedildi: “*Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki, onlar hakkında size fetvayı Allah veriyor. Kitapta, kendilerine (verilmesi) farz kılınan (miras)ı vermediğiniz ve evlenmek istediğiniz yetim kızlara, zavallı çocuklara ve yetimlere âdil davranmanıza dair, size okunmakta olan âyetler de bunu açıklıyor. Ne hayır yaparsanız, şüphesiz Allah onu bilir.*”[100]

İslâm ile birlikte, kadınlara yönelik Câhiliye’den kalma çirkin tutum ve davranışlar, baskı ve eziyetler gün geçtikçe birer birer ortadan kaldırılıyordu. Günün birinde Peygamber’in şehrinde bir adam, âdeta intikam alırcasına hanımına öfkeyle şöyle dedi: “Vallahi, seni ne boşarım ne de seninle evli kalırım!” Kadın bunun nasıl olacağını sordu. Adam, “Seni boşarım, iddetinin bitmesine yakın tekrar dönerim. Sonra yine boşar ve aynı şeyi yaparım.” diye cevap verdi. Böylelikle kadını belki yüz defa boşayabilir ama iddeti içinde dönerek başkasıyla evlenmesine de engel olurdu. Kadın, Hz. Âişe’nin yanına geldi ve durumunu anlattı. Kocasının bu keyfî uygulamasıyla ne evli ne de dul, sadece esir bir kadın olarak hayatını sürdürecekti. Hz. Âişe kadına hiçbir şey söyleyemedi, durumu Resûlullah’a arz etti. Rahmet Peygamberi (s.a.s) de böyle bir durum karşısında sustu. O anda Allah Teâlâ boşanmada kadınların hak ve onurlarını koruyacak temel hükmü indirdi: “*(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek ya da güzellikle bırakmaktır.*”[101]

İslâm öncesinde eşini kaybetmiş dul hanımlar da ciddi sıkıntılar yaşıyorlardı. Kocalarının aileleri ve yakınları bu kadınları zorla sahipleniyor, ya kendileri onlarla evleniyor ya istedikleri kişiyle evlendiriyor ya da hiçbir zaman evlenmelerine izin vermiyorlardı. Dul bir kadın yeniden evlenmek konusunda asla söz sahibi değildi. Ancak kocası tarafından kendisine ödenmiş mehiri kocasının ailesine iade etmesi hâlinde

evlenmesine izin verilebiliyordu. Kadın bir anlamda ölen kocasının mirası olarak değerlendiriliyordu. Kadına kendi evliliği konusunda dahi söz hakkı vermeyen bu gelenek, *"Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir."*[102] âyetiyle reddedildi.[103] Bu âyetin nazil olmasından önce kadınlar kocalarının ailelerinden küçük bir çocukla dahi nikâhlandırılarak evde tutulabiliyordu. Günün birinde bu uygulamalar öyle çirkin bir noktaya geldi ki Medineli şair Ebû Kays b. el-Eslet öldüğünde, oğlu Kays, babasının mirası addettiği üvey annesi Kebşe bnt. Ma'n ile evlenmeye kalkıştı. Çaresiz kadın derhâl Resûlullah'a giderek durumunu arz etti ve bunun üzerine şu âyetler nazil oldu: *"Geçmişte olanlar hariç, artık babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu bir hayâsızlık, öfke ve nefret gerektiren bir iştir. Bu ne kötü bir yoldur."*[104] Benzer bir şekilde Resûlullah (s.a.s), evlenme yaşına gelmiş kızların da babaları tarafından zorla evlendirilmelerini tasvip etmemiş, onlara söz hakkı tanınmasını isteyerek şöyle buyurmuştu: *"Kendi onayı alınmadıkça dul kadınla, kendisinden izin alınmadıkça da bakire kız ile nikâh yapılmaz."*[105]

Medine'de İslâm toplumu tüm yönleriyle inşa edilirken, kadın hakları konusunda yapılan bir düzenleme de miras ile ilgili idi. Uhud Savaşı'ndan sonra bu savaşta şehit düşen Medineli sahâbî Sa'd b. er-Rebî'in hanımı, iki kızını yanına alarak Hz. Peygamber'in huzuruna çıktı: "Ey Allah'ın Elçisi, bunlar Sa'd b. er-Rebî'in kızları. Babaları Uhud Savaşı'nda seninle beraber çarpışırken şehit edildi. Amcaları bütün mallarına el koyarak onlara mal namına hiçbir şey bırakmadı. Malları olmadıkça evlenmeleri de imkânsız!" diyerek uğradıkları haksızlığı anlattı. Bu haksızlığa uğrayan ilk kadınlar Sa'd'ın hanımı ve kızları değildi kuşkusuz. Öteden beri uygulanan gelenek, kadınların ve kız çocuklarının miras almamaları yönündeydi. Sa'd'ın hanımı, İslâm'ın bu haksız uygulamaya son vereceğinden emindi. Hz. Peygamber (s.a.s) ona, Allah bu konuda bir hüküm verinceye kadar sabretmesini söyledi. Bir müddet sonra da miras âyetleri nazil oldu. Peygamberimiz, Sa'd'ın kardeşini çağırarak kızlara mirasın üçte ikisini, annelerine sekizde birini vermesini, geriye kalanı da kendisinin almasını söyledi.[106] Büyük halife Hz. Ömer, İslâm'ın gelişinden sonra kadınların kazandıkları hakları şu cümleyle ifade etmiştir: "Vallahi, Câhiliye döneminde biz kadınlara hiç değer vermezdik. Ta ki Allah, onlar hakkında indirdiği âyetleri indirip onlara verdiği payı verene kadar."[107]

Hanım sahâbîler, İslâm'ın gelişiyle birlikte Câhiliye döneminde uğradıkları haksız uygulamalardan kurtulmakla kalmamışlar, aynı zamanda sosyal hayatta daha aktif bir rol de oynamaya başlamışlardır. Onların, savaşlarda üstlendikleri görevler bunun tipik bir göstergesidir. Hayber Gazvesi öncesinde bir grup kadın Resûlullah'a gelerek şöyle demişlerdi: "Yâ Resûlallah! Biz yün eğirerek kazandıklarımızla Allah yolunda cihada çıktık. Yanımızda yaralılar için ilaçlar var. Etrafa saçılmış okları toplayıp askerlere verebilir, onlara un çorbası yapabiliriz." Bunun üzerine Resûlullah, *"Haydi kalkın o zaman!"* buyurmuş, Hayber fethedildikten sonra erkeklere verdiği gibi bu hanımlara da ganimetten pay vermişti.[108]

Hz. Peygamber döneminde kadınlar toplumsal hayatın pek çok sahasında yer alabiliyorlardı. Kimi hanımlar ticaretle[109], kimi eğitim öğretimle[110], kimi sağlık hizmetleriyle[111] uğraşıyordu. Ancak peygamber döneminde kadınların toplum içindeki değerini ve önemini ortaya koyan belki de en önemli uygulama, Allah Resûlü'nün hanımlardan biat almasıdır.[112] Şehir devletinin başı ile halkı arasında bir nevi bağlılık sözleşmesi anlamına gelen biatlerde, sahâbî hanımların yer alması, onlara önemli bir toplumsal yer ve siyasî katılım hakkı verildiğini gösterir.

Hz. Peygamber, bir yandan hanımlara aile ve toplum hayatında değer kazandırırken, öte taraftan onları her zaman korur, kollar, haklarının gasp edilmesine ve eziyete uğramalarına müsaade etmezdi. Hz. Âişe, Allah Resûlü'nün hiçbir kadına ve hizmetçiye el kaldırmadığını söylemişti.[113] Kadınlara kibar ve anlayışlı davranmak Efendimizin hayat ilkelerinden biriydi. O (s.a.s), hanımlara karşı nazik olunmasını öğütlerken kendine has üslûbuyla onları narin kristallere benzetmişti.[114]

Merhamet Elçisi, kadının yaratılışı gereği ince ve kırılgan olan yapısına dikkat çekerek erkekleri uyarmış, bu hassas yapıyı görmezden gelerek onu zorlamanın kırılma ile sonuçlanacağına işaret etmiştir.[115] Ümmetin hayırlıları, kuşkusuz Hz. Peygamber'i örnek edinenlerdir. Allah'ın Elçisi, hayatın her alanında olduğu gibi kadınlara iyi muamele konusunda da kendisini örnek göstermiş ve şöyle buyurmuştur: *"En hayırlınız, ailesine en güzel davrananınızdır. Ben de sizin aranızda ailesine karşı en hayırlı davrananım."*[116]

Resûlullah'ın kadınlara iyi muamelede bulunma, baskı ve şiddetle mücadele konusundaki kararlı tutumu sayesinde Medine'de hanımlar rahat bir nefes almışlardı. O kadar ki Hz. Ömer, Medine'ye hicretten sonra

kadınların özellikle aile içindeki konumlarının ne denli değiştiğini şöyle dile getirmişti: “Biz (Kureyş kabilesi olarak) kadınlar üstünde hâkimiyet kurmuş bir toplumduk. Medine’ye geldiğimizde ise kadınların sözünün geçtiği bir toplumla karşılaştık. Bir müddet sonra bizim kadınlarımız da onların kadınlarından bu tavrı öğrenmeye başladılar.”[117]

Medine’de kadınların taleplerini ifade etme, haklarını arama ve kendilerini savunma konusunda gün geçtikçe rahat davranmaya başlamaları Hz. Ömer gibi Mekkeli sahâbîlerin pek hoşlanmadığı bir durumdu. Nitekim günün birinde Hz. Ömer bir konuda fikrini söyleyen eşini, “Sen kim, Ömer’e akıl vermek kim!” diyerek azarlamış, bunun üzerine eşi, “Sana cevap vermemi neden engellemeye çalışıyorsun? Vallahi, Peygamber’in (s.a.s) eşleri bile ona karşılık veriyor, hatta zaman zaman bazıları akşama kadar ona küs durabiliyor.” demişti. Bu durum Hz. Ömer’i bir hayli kaygılandırmış ve doğruca Hz. Peygamber’in eşlerinden biri olan kızı Hz. Hafsa’nın yanına giderek durumun böyle olup olmadığını araştırmıştı. Hz. Hafsa’nın anlatılanları onaylaması karşısında Hz. Ömer kızına şöyle nasihatte bulunmuştu: “Bunu yapan muhakkak kendine yazık etmiş, kayba uğramıştır. Resûlullah’ın (s.a.s) gazabından dolayı Allah’ın size gazap etmeyeceğinden nasıl emin olabilirsiniz? Sen sakın Resûlullah’a (s.a.s) karşı ısrarcı olma, ona bir konuda karşılık vermeye kalkışma ve ona küsme. Ne isteyeceksen benden iste, ben senin istediğini yerine getireyim.”[118]

Hz. Ömer, kadınların Hz. Peygamberle rahat konuşmaları karşısında kaygı duysa da Allah Resûlü, bu hususta kadınlara karşı oldukça müsamahakâr ve nazikti. Günün birinde Hz. Ömer, Resûlullah’ın huzuruna girmek için izin istedi. O sırada Resûlullah’ın yanında Kureyş Kabilesi’nden bir grup kadın vardı; yüksek sesle konuşuyor ve Resûlullah’tan birtakım isteklerde bulunuyorlardı. Hz. Ömer’in içeri girmek için izin istediğini duyar duymaz hemen susup bir köşeye sindiler. Onların bu hâli karşısında Peygamber Efendimiz gülmeye başladı. İçeri giren Hz. Ömer, Peygamberimizin neden güldüğünü merak edince Resûlullah (s.a.s), *“Yanımdaki kadınların hâli garibime gitti, senin sesini işitince hemen örtülerine büründüler.”* buyurdu. Hz. Ömer, “Ey Allah’ın Elçisi, onların hürmetlerine ve saygılarına sen daha layıksın.” dedi ve oradaki kadınlara dönerek, “Ey nefislerinin düşmanları! Resûlullah’tan değil de benden mi kaçınıyorsunuz?” diye seslendi. Kadınlar da “Evet, sen Resûlullah’tan daha sert ve haşinsin.” diye cevap verdiler.[119]

Kadınların Hz. Peygamber'in yanına girip çıkma, kendisine soru sorma, sorunlarına çözüm bulmasını isteme konusundaki rahatlıklarının temelinde Rahmet Peygamberi'nin onlara gösterdiği nezaket ve müsamaha yer almaktadır. Nitekim Cenab-ı Allah, *"O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi…"*[120] âyetinde işte böyle bir merhameti ve nezaketi anlatmıştır. Öte taraftan Hz. Peygamber, *"Allah'ım! Ben iki zayıfın; yetimin ve kadının hakkına el uzatılmasını yasaklıyorum."*[121] buyurarak yetim ve kadın haklarına riayet meselesine büyük önem atfettiğini, bu hususta hiç esnek olmayacağını açıklamıştı. Bunu bilen hanımlar, karşılaştıkları sıkıntıları, çözüm bulamadıkları sorunları rahatlıkla, çekinip sıkılmadan Hz. Peygamber'e getirirlerdi. Öyle ki Ümmü Seleme, "Erkekler savaşa çıkıyor, kadınlar ise savaşa çıkamıyor. Ayrıca bize mirastan da yarım hisse veriliyor!" diyerek serzenişte bulununca şu âyet nazil olmuştu: *"Allah'ın, kiminizi kiminize üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri (haset ederek) arzu edip durmayın. Erkeklere kazandıklarından bir pay vardır. Kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır. Allah'tan, O'nun lütfunu isteyin. Şüphesiz, Allah her şeyi hakkıyla bilendir."*[122]

Bir başka seferinde Ümmü Umâre, "Kur'an'da her konuda erkeklerden bahsedildiğini görüyorum. Kadınların herhangi bir şekilde anıldığını görmüyorum." demiş, bunun üzerine şu ilâhî cevap gelmişti: *"Şüphesiz Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, mümin erkeklerle mümin kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah'a derinden saygı duyan erkeklerle Allah'a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."*[123]

Hanım sahâbîler Resûlullah'a özel durumlarından nasıl temizlenecekleri[124], saç eklemenin hükmü[125], kendilerine karşı cimri davranan eşlerinin mallarından gizlice alıp alamayacakları[126] gibi pek çok fıkhî meselede sorular yöneltmişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.s) gerek bu tür dinî-fıkhî meselelerde gerekse özel hayatları ile ilgili problemlerinde daima kadınlara yardımcı olurdu. Söz gelimi hem Muâviye hem Ebû Cehm, Fâtıma bnt. Kays'a evlenme teklif ettikleri zaman Resûlullah, Muâviye'nin

fakir, Ebû Cehm'in ise eli sopalı olduğunu söyleyerek Fâtıma'yı uyarmış, Üsâme b. Zeyd ile evlenmesini tavsiye etmişti.[127]

Sahâbî hanımların peygambere yakın olmaya çalışmalarının ve ona sorular sormalarının temelinde Kur'an'ı ve sünneti en doğru biçimde öğrenmek ve yaşamak arzusu vardı. Onlar Kur'an'ı ve sünneti öğrenmede erkek sahâbîlerden geri kalmak istemiyorlardı. Güzel konuşmasıyla bilinen ve bu yüzden "Kadınların Hatibi" olarak tanınan Medineli hanım sahâbî Esmâ bnt. Yezîd[128], bazı hanımların sözcüsü olarak Allah Resûlü'ne gelerek sürekli erkeklerin eğitim aldıklarını söylemiş ve hanımlara da bir gün ayırması talebinde bulunmuştu. Sevgili Peygamberimiz bu teklifi olumlu karşılamış ve kendilerini Kur'an ve sünnet hakkında bilgilendirmek amacıyla hanımlara özel bir gün tahsis etmişti.[129] Bu özel günün haricinde de hanımlar Mescid-i Nebevî'ye gelerek sabah namazı dâhil[130] vakit namazlarına katılır, Hz. Peygamber'in hutbe ve vaazlarını dinlerlerdi.[131] *"Allah'ın kadın kullarının Allah'ın mescidlerine gelmelerine engel olmayınız."*[132] buyuran Peygamber Efendimiz, hanımlar ile mescid arasına duvar örülmesine bizzat müdahale etmişti.

Resûlullah döneminde hanımlar peygambere ikramda bulunmak, ona hediye sunmak gibi sebeplerle de Peygamberimizin mescidine ya da evine gelirlerdi.[133] Örneğin, Abdullah b. Abbâs'ın teyzesi Ümmü Hufeyd, Hz. Peygamber'e tereyağı, suyu süzülerek kurutulmuş yoğurt gibi birtakım yiyecekler hediye etmişti.[134] Hz. Âişe'nin hizmetçisi Berîre ise Resûlullah'a, kendisine bağışlanan eti ikram etmişti.[135]

Hanımlar, Peygamberimizin yanına çocuklarıyla gelmekten çekinmezlerdi. Mekkeli ilk Müslümanlardan ve muhacir hanımlardan olan Ümmü Kays bnt. Mihsan[136], Hz. Peygamber'in yanına küçük bebeğiyle gelmiş, Resûlullah bebeği alıp kucağına oturtmuştu.[137] Kimi zaman Ümmü Züfer gibi düçar oldukları bir hastalık karşısında Hz. Peygamber'den dua istemek[138], kimi zaman şehit annesi Ümmü Hârise bnt. Sürâka gibi, çocuklarının âhiret hâllerini sormak için[139] Resûlullah'ın yanına gelen hanımlar vardı. Sevgili Peygamberimizin vefatına sebep olan hastalığında da sahâbe hanımlar, kendilerine o güne değin hep açık olan hane-i saadetin kapısından bu sefer Allah Resûlü'ne hasta ziyaretinde bulunmak için girmişlerdi. Onun aralarından ayrılmasına gönülleri razı değildi. Bu nedenle Hz. Peygamber'e, "Ey Allah'ın Elçisi, Allah'a dua etsen de sana şifa verse!" demişlerdi.[140] Bütün bunlar Resûlullah

döneminde hanımların çeşitli münasebetlerle hayata faal biçimde katıldıklarını gösteren örneklerden sadece birkaçıdır.

Kadınlar, belki de tarihin hiçbir döneminde, Hz. Peygamber (s.a.s) döneminde sahip oldukları huzur ve güveni elde edemediler. Yeryüzünün halifesi olmakla taşıdıkları değeri insanlığa gösterme, yetenek, bilgi ve tecrübe birikimlerini toplumun istifadesine sunma gibi imkânlara kavuşmaları hep çok zor oldu. Bu bağlamda yıllar ve asırlar ilerledikçe kadının konumunda yaşanan olumsuz değişim ve söz konusu ilâhî korumayı kaybeden kadınların maruz kaldığı sıkıntılar ise son derece düşündürücüdür.

Kadınıyla erkeğiyle bu ümmet, ilâhî vahyin ve bu vahyi kendilerine öğreten Hz. Peygamber'in herkesi, özellikle de kadınları nasıl merhametle koruyup kolladığının farkındadır. Hz. Peygamber'in varlığı ümmet için bir rahmetti. İşte bu nedenle, Resûlullah son nefesini verdiğinde arkasından ağlayan Ümmü Eymen'e, "Niye ağlıyorsun? Allah katındakiler Resûlullah (s.a.s) için çok daha hayırlıdır." dendiğinde, "Ben Allah'ın katındakilerin Resûlü (s.a.s) için daha hayırlı olduğunu bilmediğimden ağlamıyorum. Esas ben, gökten inen vahyin kesilmiş olmasına ağlıyorum." demişti.[141]

İslâm'ın gelişiyle birlikte kadınlar, Câhiliye döneminde mahrum bırakıldıkları birçok toplumsal ve mali hak elde etmişler, değer görmüşler ve hürmet bulmuşlardır. Bilhassa Müslüman toplumun şekillendiği Medine'deki hanımlar için Hz. Peygamber'in varlığı âdeta sosyal bir güvence olmuştur. Bu yüzden herhangi bir haksızlığa uğradıkları zaman soluğu Rahmet Peygamberi'nin yanında almaları bir tesadüf değildir. Onlar, sorunlarını dillendirdikçe ilâhî vahiy kendileri lehine çözümler sunuyor, mağdur duruma düşmelerine izin vermiyordu. Böylece öteden beri câhiliye dönemi Arap toplumunda birçok önemli haktan mahrum bırakılmış olan ve ötekileştirilen kadınlar, İslâm sayesinde hak ettikleri itibarı kazanmışlardı.

---

[88] İbn Hacer, İsâbe, VII, 618-620.
[89] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 608.
[90] Ebû Dâvûd, Talâk, 16-17; Nesâî, Talâk, 33; İbn Mâce, Talâk, 25.
[91] İbn Hanbel, VI, 410.
[92] Ebû Dâvûd, Talâk, 16-17; Nesâî, Talâk, 33; İbn Mâce, Talâk, 25.
[93] Mücâdile, 58/1.
[94] Mücâdile, 58/2.
[95] Nahl, 16/58-59.
[96] Nahl, 16/59.

[97] Âl-i İmrân, 3/37.
[98] Tirmizî, Birr ve Sıla, 13; İbn Hanbel, III, 43.
[99] Nisâ, 4/20.
[100] Nisâ, 4/127; Buhârî, Nikâh, 37; Buhârî, Nikâh, 44.
[101] Bakara, 2/229; Tirmizî, Talâk ve Liân, 16.
[102] Nisâ, 4/19.
[103] Buhârî, Tefsîr, (Nisâ) 6; Ebû Dâvûd, Nikâh, 21, 22.
[104] Nisâ, 4/22, Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ, VI, 321; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 253; İbn Abdilber, İstîâb, s. 845.
[105] Buhârî, Nikâh, 42.
[106] Tirmizî, Ferâiz, 3; Ebû Dâvûd, Ferâiz, 4; İbn Mâce, Ferâiz, 2.
[107] Buhârî, Tefsîr, (Tahrîm) 2; Müslim, Talâk, 31.
[108] Ebû Dâvûd, Cihâd, 141.
[109] İbn Mâce, Ticâret, 29.
[110] Ebû Dâvûd, Tıb, 18; İbn Hanbel, VI, 372.
[111] Buhârî, Tıb, 2.
[112] Mümtehine, 60/12; Buhârî, Cenâiz, 45; Müslim, İmâre, 88.
[113] Müslim, Fedâil, 79.
[114] Müslim, Fedâil, 72; Buhârî, Edeb, 90.
[115] Buhârî, Nikâh, 80; Müslim, Radâ', 65.
[116] İbn Mâce, Nikâh, 50; Tirmizî, Menâkıb, 63.
[117] Müslim, Talâk, 34.
[118] Buhârî, Mezâlim, 25; Müslim, Talâk, 34.
[119] Buhârî, Bed'ül-halk, 11; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 22.
[120] Âl-i İmrân, 3/159.
[121] İbn Mâce, Edeb, 6; İbn Hanbel, II, 440.
[122] Nisâ, 4/32; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 4.
[123] Ahzâb, 33/35; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 33.
[124] Buhârî, Hayız, 13; Müslim, Hayız, 61.
[125] Buhârî, Libâs, 85.
[126] Buhârî, Büyû', 95; Müslim, Akdiye, 7.
[127] Müslim, Talâk, 36; Tirmizî, Nikâh, 38.
[128] İbn Hacer, İsâbe, VII, 498.
[129] Buhârî, İ'tisâm, 9; Müslim, Birr ve Sıla, 152; Aynî, Umdetü'l-kârî, XXV, 73.
[130] Buhârî, Mevâkît, 27.
[131] Buhârî, İlim, 32; Müslim, Salâtü'l-îdeyn, 2.

[132] Buhârî, Cum’a, 13; Müslim, Salât, 136.
[133] Tirmizî, Tıb, 1.
[134] Buhârî, Hibe, 7.
[135] Buhârî, Hibe, 7; Müslim, Zekât, 170.
[136] İbn Hacer, İsâbe, VIII, 280.
[137] Buhârî, Vudû, 59; Muvatta’, Tahâret, 30.
[138] Buhârî, Merdâ, 6; Müslim, Birr ve Sıla, 54.
[139] Buhârî, Cihâd, 14.
[140] İbn Hanbel, VI, 368.
[141] Müslim, Fedâilü’s-sahâbe, 103; İbn Mâce, Cenâiz, 65.

Kadının Sosyal Hayattaki Konumu ve Sorumluluğu

Peygamber şehri Medine'yi bir sevinç bürümüştü. Ümmü Seleme kucağında oğlu Seleme ile birlikte nihayet şehre ulaşmıştı. Ebû Seleme'nin içi içine sığmıyor, eşine ve oğluna kavuşmanın mutluluğunu yaşıyordu. Hasret ve acılarla dolu bir yıl geride kalmıştı. Ümmü Seleme, Mekke'de eşinin ailesinin alıkoyduğu biricik evladı Seleme'yi alır almaz yollara düşmüş, nihayet Medine'ye varmıştı. Kervanlar için dahi güvenli olmayan çöl yollarında gencecik bir kadın, deve üzerinde, kucağında yavrusu ile yalnız başına destansı bir hicret yolculuğu yapmıştı. Ten'im'de karşılaştığı Osman b. Talha'nın yardımlarını, Kubâ'ya varıncaya kadar kendisine yol arkadaşlığı yapmasını hiç unutmayacak, ömür boyu ona minnettar kalacaktı.[142] Herkes Ümmü Seleme'den, "Hem Habeşistan'a hicret eden ilk hanım hem de Medine'ye tek başına hicret eden ilk hanım" diyerek gıptayla söz ediyor; o, eşi Ebû Seleme'ye kavuşmanın, peygamber şehrinde yeni bir hayata başlamanın sevinci ile Allah'a şükrediyordu.[143]

Medine'de hanımlar huzurluydu. Medine'de hanımlar değerliydi. Tüm mümin kadınlar Allah'ın ve Peygamber'in kendilerine verdiği değerin, Medine'deki huzur ve saadetin farkındaydı. Bu nedenle hepsinin hayali muhacir olmak ve Medine'ye yerleşmekti. Çoğu, müşrik eşlerini ve onlarla yaşadığı sıkıntılı hayatı geride bırakarak Medine'ye doğru akın ediyordu. Hicret'in altıncı senesinde Mekke müşrikleri ile imzalanan Hudeybiye Antlaşması Müslüman olan Mekkelilerin Medine'ye yerleşmesini engelliyordu. Ancak Ukbe b. Ebî Muayt'ın kızı Ümmü Gülsüm ve ardından Sübey'a bnt. Hârise ile Ümeyme bnt. Bişr de müşrik eşlerini bırakarak Medine'ye hicret etmiş, bunun üzerine Cenâb-ı Hak Mümtehine Sûresi'nin onuncu âyetini indirerek Peygamberine mümin kadınların kâfirlere geri verilmemesini emretmişti.

Resûlullah (s.a.s), Mekke'den Medine'ye hicret eden hanımların hicret sebebini sorgulayarak onları Medine'ye kabul etmeye başladı. Gerçekten mümin olarak hicret edenleri Mekke'ye iade etmedi. Medine'ye hicret eden

hanımlar Müslümanlarla evlenmişti. Hepsi bir an önce İslâm toplumuna katılmak, diğer Müslüman hanımların bahtiyarlığına erişmek istiyordu. Zira Müslüman toplumu tüm hanımlar için rahatın, huzurun ve mutluluğun başlıca mekânı idi.[144]

Resûlullah (s.a.s), bir yönetici olarak bütün Müslümanlarla dinî ve siyasî bağlılık sözleşmesi yapıyordu. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde biat olarak adlandırılan bu sözleşmelerde hanımlar da yer almaktaydı. Hz. Peygamber Akabe'de, Medine'de, fetihten sonra Mekke'de olmak üzere birkaç defa hanımlardan biat almıştı. Hz. Hatice validemizin yeğeni olduğu söylenen[145] Ümeyme bnt. Rukayka, hicretten sonra ensardan bir grup kadınla Resûlullah'a (s.a.s) biat etmek üzere geldiklerini ve ona şöyle dediklerini aktarmaktadır: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacağımıza, hırsızlık yapmayacağımıza, zina etmeyeceğimize, kendi uydurduğumuz bir iftira ile hiç kimseyi suçlamayacağımıza ve dinin emirleri konusunda sana karşı gelmeyeceğimize dair sana biat (bağlılık yemini) ediyoruz."[146]

Bu biatlarda kadınlardan Müslüman sosyal hayatının ana esaslarına uyacakları konusunda söz alınıyordu. Bu esaslar, Allah'a şirk koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek[147], birbirlerine iftira etmemek, iyiyi ve doğruyu işlemekte Peygamber'e karşı gelmemekti. Aslında bütün bu esaslar Mümtehine Sûresi'nin on ikinci âyetinde tek tek sıralanmıştır.[148] Resûlullah, âyette belirtilen hususlarda hem muhacir hanımlardan[149] hem de Medineli hanımlardan biat almaya başladı.[150] Sözleşmedeki her bir esası anlamak, bu sözleşmeye riayet edebilmek açısından gerekliydi. Dolayısıyla hanımlar zihinlerini meşgul eden konularda Resûlullah'a sorular yönelterek bundan sonraki hayatlarını ona göre şekillendirmekte kararlıydılar. Mesela Medineli hanımlardan Ümmü Atıyye, "ağıt yakmayın" hükmü karşısında duraklamıştı. Zira üstünü başını yırtarak, dizlerine ve yanaklarına vurarak, feryat ile ağıt yakmak o günkü toplumda yerleşik bir gelenekti. Bu yasağa riayet etmek kendisi için çok zor olacaktı. Yine de bu konuda kendi yasına iştirak eden bir kadının cenazesinde yas tutup ağlamak için son bir izin aldıktan sonra, hemen Resûlullah'a biat etti.[151] O gün Resûlullah'la biatlaşan hanımlar arasında Ümmü Süleym, Ümmü'l-Alâ, Muâz b. Cebel'in hanımı ve Ebû Sebre'nin kızı da vardı. Onlar da Peygamberimize verdikleri sözden hiçbir zaman dönmediler.[152]

Hanımlar, Sevgili Peygamberimize verdikleri sözleri ellerinden geldiğince tutmaya çalışıyorlardı. Allah'ın ve Resûlü'nün hükümlerine bağlılık kolay bir şey değildi. Bunun için ruhun devamlı ibadetlerle beslenmesi gerekiyordu. Bu nedenle hanımlar Mescid-i Nebevî'nin daimî cemaati arasındaydı.[153] Vakit namazlarını cemaatle kılıyor, Resûlullah'ın sohbetlerini dinliyorlardı.[154] Allah Resûlü, *"Allah'ın kadın kullarının Allah'ın mescitlerine gelmelerine engel olmayın."* buyurmuştu.[155] Sabah, akşam ve yatsı namazlarına katılmak karanlık saatlerde dışarıda olmayı gerektiriyordu. Allah Resûlü bu vakitlerde de olsa hanımların mescide gelmelerinin engellenmesini istemiyordu ve ashâbına, *"Hanımlarınız geceleyin mescide gitmek için sizden izin istediğinde onlara izin verin."* uyarısını yapıyordu.[156]

Resûlullah dönemi İslâm toplumunda mescit, sadece bir ibadethaneden ibaret değildi. Sosyal hayatın merkezinde, ilmî, hukukî, siyasî pek çok faaliyetin icra edildiği bir mekândı. Bu itibarla hanımların mescitte bulunmaları, mescitteki etkinliklere de katılmaları anlamına geliyordu. Hz. Ömer, eşinin mescide gitmesine karşı olanlardandı. Buna rağmen eşi Âtike bnt. Zeyd, Allah Resûlü'nün tavsiyelerine uyarak mescide devam etmiştir. Hatta Âtike, sabah ve yatsı namazlarını dahi mescitte kılıyordu. Hz. Ömer bu durumdan hoşlanmadığını her fırsatta hanımına ifade etmiş, buna karşın Âtike de mescide gitmeye devam edeceğini söylemiştir.[157] Âtike'ye, "Ömer'in bundan hoşlanmadığını ve seni başkalarından kıskandığını bildiğin hâlde neden geliyorsun?" denildiğinde, Ömer'in kendisini mescide gitmekten neden alıkoymadığını şöyle açıklamıştır: "Ona Allah Resûlü'nün (s.a.s), *'Allah'ın hanım kullarını mescide gitmekten alıkoymayın.'* sözü engel oluyor."[158]

Mescidin Resûlullah döneminde sosyal hayatın merkezi olması, kadını, erkeği ve çocuğuyla tüm inananları mescide bağlamış, mescitten uzak durmayı imkânsız hâle getirmişti. Allah Resûlü'nün istediği de buydu. Bu nedenle Medine'ye geldikten sonra ensar hanımlarını bir evde toplamış, Hz. Ömer'i onlara elçi göndermişti. Hz. Ömer bu eve gelerek selâm verdi. Hanımlar selâmını aldılar. Hz. Ömer, kendisinin Allah Resûlü'nün elçisi olduğunu belirttikten sonra Resûlullah'ın talebini onlara iletti. Resûlullah, bülûğ yaşı yaklaşmış küçük kızların, genç kızların, evinin bir köşesinde oturan hanımların hatta âdet görmekte olanların dahi bayram namazları için namazgâha gelmesini istiyordu.[159] Medine'de bayram günleri

Müslümanların bir arada oldukları, güçlerini ve beraberliklerini izhar ettikleri günler olmalıydı. Bu nedenle bayram namazlarında herkes namaz kılınan yerde toplanacaktı. Bayramın bereket, huzur ve coşkusundan hiçbir kadın mahrum olmamalıydı. Peygamber'in bu emrini uygulayan hayızlı hanımlar geriye çekiliyor, sadece tekbir ve dualara iştirak ediyorlar, ancak bayram gününün manevî atmosferini solumuş oluyorlardı.[160]

Kadınlar, çoğu kere küçük çocuklarını da yanlarına alıp mescide gelerek vakit namazlarına katılıyordu. Resûlullah bu durumun farkındaydı. Onlara hiçbir şekilde meşakkat yüklemek istemiyor, hanımların çocuklarıyla bile olsa mescide devam etmelerini arzu ediyordu. Bu hâl cemaatle kılınan namazın mahiyetine dahi tesir etmişti. Allah Resûlü bu hususu ashâbına şöyle izah etti: *"Ben uzun uzun kıldırma isteğiyle namaza başlıyorum, o esnada bir çocuk ağlaması işitiyorum. Annesinin onun ağlamasından dolayı sıkıntıya düşeceğini bildiğimden namazı kısa tutuyorum."*[161]

Allah Resûlü, kadınların mescit gibi sosyal hayatın odağı olan yerlerden uzak durmamaları için onları rahat ettirmeye çalışıyordu. Bu amaçla getirdiği düzenlemelerden biri de kadınların erkeklerden önce mescitten çıkması idi. Resûlullah namazda selâm verdikten sonra bir müddet bekliyor, mescitten önce hanımlar, sonra erkekler çıkıyordu.[162] Bu, hanımları rahatlatmak adına yapılan son derece nazik bir uygulamaydı.

Ancak hanımların da erkeklerin de toplumsal hayatta öğrenecekleri çok şey vardı. Allah Resûlü mescitlerde dikkatlerin ve düşüncelerin ibadetten başka bir yere kaymasını istemiyordu. Öte yandan hanımların sosyal hayatta tesettür âyetine uygun bir tarzda giyinmeleri, dikkatleri üzerlerine toplayacak davranışlardan uzak durmaları gerekiyordu.

Asr-ı Saadet döneminden uzaklaşıldıkça toplumda belirmeye başlayan ahlâkî yozlaşma, kadınların namazlarını mescitlerde cemaatle kılmaları gerektiği yönündeki anlayışın değişmesine yol açmıştır. Nitekim müminlerin annesi Hz. Âişe, "Eğer Resûlullah (s.a.s) kadınların bugün icat ettikleri yeni âdetleri görmüş olsaydı, İsrailoğulları döneminde kadınların menedildikleri gibi, muhakkak onları da mescide gitmekten menederdi." demiştir.[163] Efendimizi (s.a.s) en iyi tanıyanlardan biri olarak Hz. Âişe'nin bu sözü, elbette Müslüman hanımların artık camiye gelmemesi gerektiği anlamını taşımıyordu. Aksine mescit başta olmak üzere toplum içinde her alanda, giyim kuşam ve davranışlarıyla nezih ve saygın bir görünüme sahip olmalarına Peygamber Efendimizin ne kadar önem verdiğini hatırlatıyordu.

Sosyal hayatın en önemli faaliyetlerinden biri de kuşkusuz yardımlaşma ve dayanışmadır. Resûlullah, hanımların bu sahada da faal olmalarını, sosyal yardımlaşma ve dayanışma çalışmaları içinde yer almalarını arzuluyordu. Sadaka vermek konusunda hanımlara özel nasihatlerde bulunuyordu. Nitekim Allah Resûlü'nün gayretleri sayesinde ilk İslâm toplumu, dayanışma ve yardımlaşma alanında hanımların göz yaşartan bir azim ve fedakârlık içinde olduklarını gösteren örneklerle doludur.

Bir Ramazan Bayramı sabahında Resûlullah, mescitte erkek saflarını yara yara hanımların arasına gelmişti. Yanında Bilâl-i Habeşî vardı. Peygamberimiz hanımlara özel bir konuşma yaparak sadaka vermelerini emretti. Bilâl elbisesinin eteğini açıp verilen sadakaları toplamaya başladı. Hanımlar Resûlullah'ın teşvikine uyarak küpelerini ve yüzüklerini çıkarıp Bilâl-i Habeşî'nin elbisesine bırakıyorlardı.[164]

Zeyneb es-Sekafiyye, Resûlullah'ın, *"Ziynetlerinizden bile olsa infak edin."* dediğini duyunca bu emri nasıl yerine getirebileceğini düşünmeye başladı. Eşinin ve ailesinin geçimini kendisi sağlıyordu. Üstelik evinde yetim çocuklar vardı. Onlar için de çalışıyor, gelirini onlara sarf ediyordu. Ailenin maddî yükü neredeyse tamamen onun omuzlarındaydı. Acaba bu harcamaları ile infak etmiş sayılıyor muydu? Bu harcamalar sadaka yerine geçer ve yeterli olur muydu? Eşi Abdullah b. Mes'ûd'a bu meseleyi Hz. Peygamber'e sormasını söyledi. Abdullah ise bizzat Zeyneb'in Resûlullah'a sormasından yanaydı. Zeynep bu meselenin cevabını öğrenmek üzere Hz. Peygamber'in yanına gitti. Kapıda Ukbe b. Amr el-Ensârî'nin eşi Zeyneb ile karşılaştı. O da Allah Resûlü'ne aynı konuda danışmak için bekliyordu. Peygamber'in kapısının önünde iki hanımın konuştuklarını gören Bilâl, yanlarına geldi. Hanımlar, sormak istedikleri soruyu Bilâl'e ilettiler ve onu Hz. Peygamber'e arz etmesini talep ettiler. Bilâl, Peygamber Efendimizin yanına girdi ve soruyu ona yöneltti. Allah Resûlü şöyle buyurdu: *"Onlar hem sadaka hem de sıla-i rahim sebebiyle iki kat ecir kazanırlar."*[165] Bu durum, Asr-ı Saadet hanımlarının hem ekonomik güce sahip olduklarını hem de sosyal sorumluluklarını öğrenip yerine getirmeye gayret ettiklerini gözler önüne sermektedir.

Kadınlar bu iki Zeynep'in yaptığı gibi sosyal görev ve sorumluluklarını en iyi şekilde öğrenip ifa etmeye çalışırken aynı zamanda sosyal konumlarını sorguluyor, iyi bir sosyal statüde olmayı arzuluyorlardı. Özellikle Allah katında zikredilmek onlar için oldukça önemliydi. Bu itibarla bir gün Medineli Müslümanlardan Ümmü Umâre isimli hanım,

Resûlullah’a, “Kur’an’da her şeyin erkekler için nazil olduğunu görüyorum. Hiçbir konuda kadınların zikredildiğini göremiyorum.” dedi. Ümmü Umâre’nin bu sitemkâr sorusunun akabinde Ahzâb Sûresi’nin otuz beşinci âyeti nazil oldu:[166] *“Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazı erkekler ve mütevazı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah’ı çok zikreden erkekler ve çok zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”*[167] Âyet, Cenâb-ı Allah’ın kadın olsun erkek olsun iman ve itaat eden herkese mağfiret ve mükâfat vereceğini açıklamakta, “iman, amel ve ahlâk” bakımından kadın ve erkek arasında Allah katında bir fark gözetilmediğini vurgulamakta idi.

Hanımlar sosyal hayata dair sorunlarını Resûlullah’a rahatlıkla danışmaktaydılar. Hz. Peygamber’in eşlerinden Ümmü Seleme de Ümmü Umâre’nin sorusuna benzer bir soruyu Resûlullah’a sormuş, “Ey Allah’ın elçisi, erkekler cihada katılıyor, kadınlar olarak biz katılmıyoruz ve miras payımız da erkeklerin yarısı kadar.” demişti. Bunun üzerine Nisâ Sûresi’nin otuz ikinci âyeti nazil oldu.[168] Bu âyette Cenâb-ı Allah, hem kadınlara hem de erkeklere hitaben her birine diğerinde olmayan birtakım üstünlükler verildiğini, karşı cinste olup da kendilerinde olmayan üstünlüklere göz dikmemeleri gerektiğini vahyetti.[169] Resûlullah o gün minbere çıkıp ümmetine, *“Doğrusu Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar…”* diye başlayan Ahzâb Sûresi’nin otuz beşinci âyetini okudu.[170]

Resûlullah döneminde hanımlar, toplum hayatının en meşakkatli, en zor ve en tehlikeli alanı olan savaşlarda dahi yer alıyorlardı. Ümmü Umâre el-Ensâriyye olarak da bilinen Nesîbe bnt. Kâ’b, ikinci Akabe Biati’nde bulunmuş ensar hanımlarından biriydi.[171] Daha sonra Uhud Gazvesi’ne de katılan Nesîbe, bu gazve esnasında eşi ve oğlu ile birlikte Resûlullah’a siper olmuş, Peygamber’in yanından hiç ayrılmamış, onu muhafaza etmek uğruna on iki yerinden yara almıştı. Resûlullah o gün hangi yöne dönse Nesîbe’nin ona siper olup savaştığını anlatmış, Nesîbe için, *“Bugün Nesîbe’nin makamı falanca ve filancanın makamından hayırlıdır.”* buyurmuştu. Bu güzide hanım, Hudeybiye’de, Hayber’in Fethi’nde bulunmuş, kaza umresine ve Huneyn Gazvesi’ne iştirak etmişti.

Resûlullah’ın vefatından sonra da Yemâme Savaşı’nda yer almış, bu savaşta on iki yerinden yaralanmış ve eli kopmuştu.[172]

Savaşlarda Nesibe gibi bizzat çatışmanın içinde yer alanlar olduğu gibi geri hizmette görev yapan hanımlar da vardı. Ümmü Atıyye el-Ensâriyye, Peygamberimiz (s.a.s) ile beraber yedi ayrı gazveye katılmıştı. Bu gazvelerde askerlerin eşyalarını bekliyor, onlara yemek hazırlıyor, yaralıları tedavi ediyor, hasta bakıcılık yapıyordu.[173] Rübeyyi’ bnt. Muavviz isimli ensârî sahâbî hanım da Resûlullah döneminde gazvelere katılmıştı. Rübeyyi’, hanımların gazvelerde askerlere hizmet ettiklerini, su taşıdıklarını, ölü ve yaralıları Medine’ye götürdüklerini anlatmıştır.[174]

Peygamberimizin ailesinden de savaşlara bizzat katılan kadınlar vardır ve Allah Resûlü (s.a.s) böylesine çetin bir ortamda din-i mübin-i İslâm’a hizmet etmek istediklerinde onlara engel olmamıştır. Uhud Savaşı’nda Müslümanların bozguna uğradıkları dehşet anlarına dair o zamanlar henüz küçük bir çocuk olan Enes’in zihninde daha sonraları silinmeyecek bir tablo kalmıştı. Annesi Ümmü Süleym, Hz. Âişe ile birlikte eteklerini toplamış, omuzlarında su kırbalarıyla savaş meydanında bir oraya bir buraya koşturup duruyorlardı. Kırbalarda taşıdıkları suyu yaralı askerlere içiriyor, kırbalar boşaldıkça yeniden doldurup askerlerin arasına karışıyorlardı.[175] Hz. Fâtıma da eşi Hz. Ali (ra) ile beraber Uhud Savaşı’nda Resûlullah’ın yarasını yıkayıp tedavi etmişti.[176]

Hayber Gazvesi’ne katılmaya niyetli hanımlar ise Hz. Peygamber’e gelerek “Biz yün eğirerek kazandıklarımızla cihada çıktık. Yanımızda yaralılar için ilaçlar var. Etrafa saçılmış okları toplayıp askerlere verebilir, onlara un çorbası yapabiliriz.” diyerek izin istemişlerdi. Bunun üzerine Resûlullah onlara müsaade etmiş ve hatta o güne kadar görülmedik biçimde, Hayber fethedildikten sonra erkeklere verdiği gibi bu kadınlara da ganimetten pay vermişti.[177]

Savaşta tıbbî hizmet veren hanımlardan biri de Rüfeyde el-Ensâriyye idi. İlk seyyar sahra hastanesini kuran tabip olduğu bilinen bu hanımın yaralıları tedavi ettiği çadır, “Rüfeyde’nin çadırı” diye biliniyordu.[178] Hendek Savaşı’nda yaralanan Sa’d b. Muâz, Resûlullah’ın talebi doğrultusunda Rüfeyde tarafından tedavi edilmek üzere bu çadıra kaldırılmıştı.[179]

Bu tablolar, sosyal hayatın önemli ve kaçınılmaz bir ihtiyacı olan tıbbî destek konusunda Resûlullah döneminde kadınların, hem hanım hem de erkek hastaların bakımını ve tedavisini üstlendiklerini göstermektedir.

Kadınlar, hastalara yardım ve desteklerini sadece bakım ve tedavi ile sınırlı tutmamış, hasta ziyaretlerinde bulunmaya da çalışmışlardı. Hicret'ten sonra Hz. Ebû Bekir ve Bilâl hastalandıklarında Hz. Âişe her ikisini ziyaret etmişti.[180] Vefatından önceki hastalığı esnasında bir grup sahâbî hanım da Resûlullah'ı ziyaret etmişlerdi. Huzeyfe b. el-Yemân'ın kız kardeşi Fâtıma bu hanımlardan biriydi.[181]

Asr-ı Saadet kadınları ilim tahsilinden de geri kalmayı asla istemiyorlardı. İçlerinden biri Resûlullah'a gelerek hanımların bu konudaki talebini iletti: "Ey Allah'ın elçisi, erkekler senin sözlerini rahatlıkla öğrenebiliyor. Bize de bir gün tahsis etsen, o gün sana gelsek, Allah'ın sana öğrettiklerini sen de bize öğretsen." dedi. Resûlullah bu talebi geri çevirmedi. Hanımların eğitimi için de özel zaman ayırmaya başladı.[182] Bu saatlerde hanımlar öğrenmek istediklerini Resûlullah'a rahatlıkla sorabiliyorlardı.

Medine gün geçtikçe bir ilim ve irfan yuvası hâline geliyordu. Ümmü Gülsüm bnt. Ukbe, Âişe bnt. Sa'd, Kerîme bnt. el-Mikdâd, Şifâ bnt. Abdullah ve Resûlullah'ın eşlerinden Hafsa bnt. Ömer okuma yazma bilen hanımlardı.[183] Şifâ bnt. Abdullah, Hz. Hafsa'ya yazmayı öğreten hanımdı.[184] Ümmü'd-Derdâ' levha üzerine yazarak talebelerine hikmetli sözler öğretirdi.[185] Medineli sahâbî hanımlardan Ümmü Varaka, Kur'an'ın toplanmasına hizmet edenlerdendi. Resûlullah onun kendi ev halkına imam olarak namaz kıldırmasını istemiş, ona bir de müezzin tayin etmişti.[186]

Hz. Âişe'nin hadis ve fıkıh bilgisi son derece derindi. Kadın erkek pek çok sahâbî öğrenmek istedikleri meseleleri ona soruyorlardı. Hz. Âişe[187] ve Ümmü Seleme[188] zaman zaman sahâbî hanımlara imam olup safın ortasında durarak onlara namaz da kıldırıyorlardı.

Resûlullah döneminde hanımlar ilmî hayatın yanı sıra iş ve ticaret hayatında da kendilerini gösteriyorlardı. Hz. Âişe'nin kız kardeşi Esma çok çalışkan ve akıllı bir kadındı. Oldukça yorucu ve ağır bir iş olmasına rağmen eşi Zübeyr'in atına seyislik yapardı.[189] Bir defasında evinin önünde, gölgede satış yapmak için kendisinden izin isteyen fakir bir adama eşi Zübeyr'in de onayını alarak izin veren Esma, böylece hem ticarete yardımcı olmuş hem de elde ettiği geliri tasadduk etmişti.[190]

Medine çarşısında ticaret yapanlar arasında hanım sahâbîler de vardı. Esma bnt. Mahreme güzel koku satardı.[191] Kayle, iyi bir tüccar hanımdı. Ticaret ahlâkına dair Hz. Peygamber'e soru yöneltmiş, ondan önemli bilgiler öğrenmişti.[192] Semrâ bnt. Nüheyk elinde kırbacıyla çarşıda dolaşır,

alışverişleri denetleyerek çarşıdakilere iyiliği emredip onları kötülükten sakındırırdı.[193] Şifâ bnt. Abdullah ise Hz. Ömer'in çarşıda denetlemelerde bulunmak üzere zabıta misali görevlendirdiği kadındı. Hz. Ömer, Şifâ bnt. Abdullah'ın görüşlerine değer ve öncelik verirdi.[194] Hem Semrâ bnt. Nüheyk hem de Şifâ bnt. Abdullah, daha sonraki yıllarda hisbe teşkilatı adıyla kurumsallaşacak bir görev olan, toplumda iyiliği yayma ve insanları kötülükten alıkoyma vazifesini yürütmekteydiler.

Hz. Peygamber (s.a.s) döneminde Medine'de mahareti ile bilinen bir diğer hanım Ca'fer b. Ebû Tâlib'in eşi, Habeşistan muhaciri Esma bnt. Umeys idi. Kendisi, oldukça zor ve meşakkatli geçen bir deniz yolculuğuyla Habeşistan'a hicret eden on altı hanımdan biriydi. Bu diyarda geçirdiği günlerde Esma, Habeşistanlıların kapalı tabut yaptıklarını görmüş, bu geleneği Arap yarımadasına taşımış[195], sonraları Hz. Fâtıma'nın ve Zeyneb bnt. Cahş'ın tabutlarını o yapmıştı.[196] Esma bnt. Umeys ayrıca deri de tabaklardı.[197] Kendine güvenen, karşısındaki kim olursa olsun haklarını savunabilen bir hanımdı. Resûlullah'ın zevcelerinden Hafsa'yı ziyarete geldiği bir gün, Hz. Ömer de kızı Hafsa'yı görmeye gelmişti. Hz. Ömer, "Kim bu kadın?" diye sormuş, Hafsa onun Esma bnt. Umeys olduğunu söyleyince Esma'ya dönüp, "Şu deniz yoluyla Habeşistan'a giden kadın mı?" demişti. Esma, "Evet." diye cevap verince Hz. Ömer, "Biz Medine'ye sizden önce hicret ettik. Bu yüzden Allah Resûlü'ne (s.a.s) sizden daha yakınız." demişti. Bu sözler Esma'yı bir hayli kızdırdı. Pek çok zorlukla mücadele ettikleri Habeşistan hicretinin değerinin farkındaydı. Karşısındaki şahıs Ömer de olsa susmadı. Dönüp ona şöyle dedi: "Hayır, Allah'a yemin ederim ki siz Resûlullah'ın (s.a.s) yanındaydınız. O aç olanınızı doyuruyor, cahil olanınıza öğüt veriyordu. Oysa biz Habeşistan'da, çok uzakta ve bizden hoşlanılmayan bir yerdeydik. Bunu sadece Allah ve Resûlü (s.a.s) için yaptık." Esma gittikçe öfkeleniyordu, "Yemin ederim, senin bu söylediklerini Resûlullah'a iletene kadar bir şey yiyip içmeyeceğim. Vallahi, biz eziyet görüyor ve korku içinde yaşıyorduk. Senin bu sözlerini yalan katmadan, hiç saptırmadan ve bir şey ilave etmeden (olduğu gibi) Peygamber'e bildireceğim." diye ekledi.[198] Olayı Resûlullah'a taşımaktan çekinmiyor, hakikatin ortaya çıkmasını istiyordu. Resûlullah gelir gelmez Esma, Hz. Ömer'in sözlerini aktardı. Allah Resûlü Esma'ya dönüp, "*Sen ona ne dedin?*" diye sordu. Esma neler söylediğini anlattı. Bunun üzerine Resûlullah nihayet yüreğine su serpen şu cümleleri

söyledi: *“O, bana sizden daha yakın değildir. O ve arkadaşları bir kere hicret ettiler. Siz ise ey gemi halkı, iki kere hicret ettiniz.”*[199]

Esma hayatta duyacağı en güzel şeyi duymuştu. Bu sözler hem onu hem de tüm Habeşistan muhacirlerini bu dünyada en çok sevindiren sözlerdi. Habeşistan muhacirleri gruplar hâlinde bu hadisi Esma’dan dinlemeye geliyorlardı.[200] Bu durum özellikle hadis rivayetinde sahâbî hanımların ne kadar önemli bir role sahip olduklarını, kadın erkek muasırlarının, hanım sahâbîlerden hadis öğrenmeye geldiklerini göstermektedir.

Hanımların, sosyal hayatın özellikle siyaset ve idarecilik alanındaki yeri, Hz. Peygamber dönemi itibariyle belki de en çok merak edilen konular arasındadır. Siyasette hanımların üst görevlere yükselmesi konusunda Resûlullah’ın *“Yönetimini kadına teslim eden bir kavim, iflah olmaz.”* buyurduğu rivayet edilmiştir.[201] Kuşkusuz tüm hadisler gibi bu hadisi de doğru anlayıp değerlendirebilmek için, söylenme sebebini, söylendiği ortamı ve şartları dikkate almak gereklidir. Resûlullah’ın bu sözleri söylemesi, Hicret’in yedinci senesinde çevre ülkelerin hükümdarlarına İslâm’a davet mektupları göndermesinin akabinde cereyan eden olaylardan sonraya rastlar.

Resûlullah’ın göndermiş olduğu mektuplardan biri de İran Hükümdarı’na yazılmıştı. Hükümdar mektubu okur okumaz öfkelenmiş ve yırtmıştı. Mektubuna yapılan bu hakaret Resûlullah’ı derinden yaraladı ve onlara beddua ederek, *“(Mektubumu parçaladıkları gibi) Allah da onları paramparça etsin.”* buyurdu.[202] Aynı sene bu hükümdar, oğlu Şîrûye tarafından öldürüldü. Şîrûye, iktidar hırsıyla bütün erkek kardeşlerini de öldürdü. Ancak saltanatı uzun sürmedi, kısa bir süre sonra kendisi de öldü. Ailede hükümdarlığı devralacak hiç erkek kalmadığı için İranlılar Hicret’in dokuzuncu senesinde devletin başına Şîrûye’nin kız kardeşi Boran’ı geçirdiler. Resûlullah işte bu haberi duyunca, *“Yönetimini kadına teslim eden bir kavim iflah olmaz.”* buyurdu.[203]

Resûlullah (s.a.s), İran Kisrâsı’nın İslâm davetine gösterdiği saygısızlık sebebiyle daha önce beddua etmişti. Dağılmalarının akabinde yönetimin başına geçen yeni hükümdar, belki İran halkı için bir ümit olabilirdi. Ancak Resûlullah bu yeni hükümdarın da onları toparlayamayacağını, felaha eremeyeceklerini bildirdi. Dolayısıyla bu rivayet, kadının yönetici olamayacağına dair genel bir hüküm ihtiva etmemekte; özel olarak hükümdarı kadın olan Sâsânî Devleti’nin felah bulamayacağına işaret etmektedir.

Nitekim Kur’an-ı Kerim’de bir kadın hükümdar olan Sebe’ Melikesi Belkıs’tan söz edilirken herhangi bir olumsuz ifadeye yer verilmemiş, kadınların üst düzey idareciliklerde bulunmaması gerektiği yönünde bir işarette bulunulmamıştır.[204] Şu hâlde devlet başkanlığının da diğer görevlerde olduğu gibi bir liyakat ve ehliyet işi olduğu, bir kadının ehil ve layık olması hâlinde bu göreve getirilebileceği, bu konuda Kur’an ve sünnette bir engel bulunmadığı ifade edilebilir.

Resûlullah döneminde kadınların siyasî ve hukukî sorumluluklar aldıklarını gösteren önemli bir örnek Mekke’nin fethedildiği yıl yaşanan şu hâdisedir; Fetih senesinde Resûlullah’ın amcası Ebû Tâlib’in kızı Ümmü Hâni, Peygamber Efendimizin yanına geldi. Ona, “Yâ Resûlallah! Annemin oğlu (kardeşim) Ali, benim kendisine eman (güvence) vererek himayeme aldığım İbn Hübeyre’yi öldüreceğini söylüyor.” dedi. Resûlullah da ona, *“Ey Ümmü Hâni, senin eman verdiğin kişiye biz de eman vermişizdir.”* buyurdu.[205]

Bir şahsa eman vermenin, yani can güvenliği sunmanın, başlı başına hukukî ve siyasî bir faaliyet olduğu ortadadır. Bu güvencenin siyasî otorite tarafından tanınması, güvence veren kişinin bu konuda yetkili kabul edildiğine işaret eder. Bu olaydan yaklaşık on beş yıl sonra, Hz. Ömer’in şehadetinin akabinde yeni halifeyi belirlemek için seçilmiş heyet, bu önemli siyasî ve stratejik olay için Fâtıma bnt. Kays’ın evini tercih etmiştir.[206]

Hz. Peygamber, hanımların sosyal hayata rahat katılabilmeleri, hem erkeklerin hem de hanımların huzurlarını bozacak, onları itham altında bırakacak olayların yaşanmaması için birtakım tedbir ve düzenlemeler getirmişti. Bu düzenlemelerden biri, bir kadın ve erkeğin, başkalarının görüş alanından uzak bir yerde baş başa kalmalarının yasaklanmasıydı. Bu yasağın getirilmesi Esma bnt. Umeys ile Ca’fer b. Ebû Tâlib’in vefatından sonra evlendiği eşi Hz. Ebû Bekir arasında geçen bir olay neticesinde olmuştu. Hâşimoğulları’ndan birkaç kişi Hz. Ebû Bekir’in evde olmadığı bir sırada onu ziyarete gelmişti. Esma evde yalnızdı ama misafirlerini geri çevirmedi, içeri buyur etti. Bir müddet sonra eve gelen Hz. Ebû Bekir, eşinin evde bir grup adamla oturduğunu görünce bir hayli rahatsız oldu. Yaşadığı rahatsızlığı Resûlullah’a iletti. Allah Resûlü o gün minbere çıkarak ashâbına şöyle seslendi: *“Bu günden sonra hiç kimse, beraberinde bir ya da iki kişi olmadığı takdirde, kocası evde olmayan bir kadının yanına girmesin.”*[207]

Harama düşmeyeceğinden emin olan kişinin bile itham altında kalmamak için titiz davranması oldukça önemliydi. Allah Resûlü (s.a.s), hanımların sosyal hayatın içinde yer almasıyla birlikte ortaya çıkabilecek birtakım rahatsız edici olaylara, iftiralara ve yanlış anlamalara karşı ümmetin tedbirli olmasını istiyordu. Hanımların da erkeklerin de saygınlığına gölge düşmesini istemiyordu. Her iki cinsi de koruyup kollamayı arzuluyordu. Bu kısıtlama, hanımların da erkeklerin de sıkıntıyla karşılaşmadan sosyal hayatlarını sürdürebilmeleri için başvurulan önlemlerden biriydi.

Hz. Peygamber'in tedbir amaçlı olarak hanımların sosyal hayatta dikkat etmelerini istediği bir diğer düzenleme de uzun yolculuklar konusundaydı. Bu amaçla, *"Allah'a ve âhiret gününe iman etmiş bir kadına, yanında mahremi olmadan bir gün ve bir gece boyunca sürecek bir yolculuğa çıkması helâl olmaz."* buyurmuştu.[208] Hz. Peygamber'in bu yasaklaması şöyle de rivayet edilmiştir: *"Bir kadın, mahremi olmadan üç günlük yolculuğa çıkmasın."*[209] Bu hususta Hz. Peygamber'in Adî b. Hâtim ile yaptığı bir konuşmayı da dikkate almak gerekmektedir. Resûlullah (s.a.s) Adî'ye hitaben, *"Eğer ömrün uzun olursa, devesi üzerinde yolculuk eden bir kadının, Allah'tan başka hiç kimseden korku duymadan (Yemen'deki) Hîre şehrinden kalkıp gelerek Kâbe'yi tavaf edeceğini göreceksin."* demiştir.[210] Resûlullah'ın bu sözleri hanımların yalnız başlarına seyahat etme yasağının yol güvenliği ile alakalı olduğunu ortaya koymaktadır. Hanımların sosyal hayatıyla ilgili getirilen bu tür kısıtlama ve sınırlamalar tamamen toplumsal huzur ve güvenliği, sosyal hayatta kadınlara ve erkeklere rahatlık sağlamayı amaçlamaktadır. Bu tür düzenlemeler, hanımları sosyal hayattan uzaklaştırmak anlamına gelmemektedir. Herhangi bir şekilde yol güvenliği olmaması hâlinde, Resûlullah hanımların seyahat etmekten kaçınmalarını söylememiştir. Bu tür durumlarda hanımların mahremlerine sorumluluk yüklemiş, seyahat eden hanımların yanlarında olmalarını istemiştir.

Ashâbtan biri Resûlullah'ın, hanımların tek başına yolculuk yapmaması gerektiğine dair hadisini duyunca Resûlullah'a, "Ey Allah'ın Elçisi, ben şu orduya katılarak savaşa gitmek istiyorum, hanımım ise haccetmek istiyor. Ben ise gazveye katılmak için ismimi yazdırdım." diyerek durumunu arz etmiştir. Resûlullah adama dönerek, *"Hanımınla birlikte yola çık."* buyurmuştur.[211] Bu çözüm, cihat gibi faziletli ve değerli bir amelin dahi bu tür durumlar için terk edilebileceğini, ancak hanımların haccetme taleplerinin ertelenmemesi gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla

hanımların mahremleriyle seyahat etmeleri şartı, onları hayatın gereklerinden mahrum eden bir düzenleme değil, mahremlerine sorumluluk yükleyen bir uygulama olarak görülmelidir.

Oyun, eğlence ve kutlamalar, tarih boyunca her toplumda sosyal hayatın kaçınılmaz bir parçası olmuştur. Bu tür etkinliklere, Hz. Peygamber (s.a.s) döneminde de rastlanır: Medine'de bir bayram günü, kadınlar, erkekler, çocuklar bayram namazından sonra şehre dağılmaya başlamıştı. O sıralarda Habeşli bir grup, mescitte kalkanları ve mızrakları ile bir savaş gösterisi sunuyorlardı. Hz. Ömer, mescitte oyun sergilemeye hazırlanan bu grubun yanına öfkeyle sokuldu. Onları azarlayıp kovmak istediği her hâlinden belli idi. Habeşli grup şaşkındı. Onların bu hâlini gören Peygamberimiz hemen Hz. Ömer'e müdahale etti, *"Bırak onları."* dedi. Habeşlilere, *"Güven içinde oynayabilirsiniz."* diyerek onları da rahatlattı.[212] Bir bayram eğlencesinin engellenmesini istemiyordu. Coşku ve huzur içinde bir bayram yaşanmalıydı. Dönüp o zamanlar genç bir kadın olan Hz. Âişe'ye sordu: *"Seyretmek ister misin?"* Hz. Âişe, "Evet." diye karşılık verdi. Hz. Peygamber (s.a.s) sırtındaki rida ile Hz. Âişe'yi örttü.[213] Yan yana Habeşlilerin gösterisini seyretmeye başladılar. Peygamberimiz ara ara, *"Haydi haydi Erfideoğulları."* diyerek oyunculara cesaret veriyordu. Hz. Âişe sıkılmaya başlayınca Hz. Peygamber ona dönüp, *"Yeter mi?"* diye sordu. Hz. Âişe de "Evet." diye cevap verdi ve beraberce oradan ayrıldılar.[214] Bu bayram günü onun için unutulmaz bir gün olmuştu. Yıllar sonra yeğeni Urve'ye bu güzel günü anlattıktan sonra şöyle dedi: *"Eğlenceye düşkün genç bir kızın hâlini düşünün artık."*[215]

Hz. Âişe, meşru sınırlar içinde olduğu sürece, oyun ve eğlencenin anlayışla karşılanması gerektiğini Peygamber Efendimizden öğrenmişti. Çünkü yine bir bayram gününde Medineli Müslümanlardan iki kız çocuğu tef çalıp şarkı söylüyorlardı. O sırada evde olan Resûl-i Ekrem de üzerine bir örtü almış yatıyordu. Hz. Ebû Bekir, kızını ziyarete geldiğinde böyle bir tabloyla karşılaşınca rahatsız olarak, "Allah Resûlü'nün (s.a.s) evinde, hem de bir bayram gününde şeytan çalgısı mı?!" diyerek Hz. Âişe'yi azarladı. Resûlullah, *"Ey Ebû Bekir, onları kendi hâllerine bırak. Her milletin bir bayramı vardır. Bu da bizim bayramımızdır."* buyurdu.[216]

Resûlullah özel günlerdeki kutlama ve eğlencelere hanımların da iştirak etmesini normal karşılıyor, onlara müdahale etmiyor, edilmesini de istemiyordu. Kadını, erkeği ve çocuğuyla ashâbın düğün ve bayram kutlamaları gibi sosyal etkinliklerde yer alması oldukça doğaldı. Bir gün

yolda, yanlarında çocuklarıyla bir grup hanımın gelmekte olduğunu gördü. Bunlar ensar hanımlarıydı. Bir düğün merasiminden dönüyorlardı. Herkes gibi Medineliler de düğün ve eğlenceyi pek severlerdi. Hz. Peygamber de Medinelileri… Kendisine doğru yaklaşan bu hanımlar topluluğunu görünce ayağa kalkan Allah Resûlü, *"Allah'a yemin ederim ki siz en sevdiğim insanlardansınız."* dedi. Ensara duyduğu muhabbet böylesine derin ve anlamlıydı Hz. Peygamber'in. Sevgisini izhar eden bu sözleri üç kere tekrarladı.[217] Ensar hanımları Hz. Peygamber'in bu inceliğinden, ziyadesiyle memnundular. Düğün sevincine Hz. Peygamber tarafından ayakta karşılanmak, üstelik sevildikleri müjdesini almak eklenmişti. Daha büyük bir bahtiyarlık olabilir miydi?

Bütün bu örnekler birlikte değerlendirildiğinde, Resûlullah (s.a.s) döneminde hanımların sosyal hak ve görevlerinin farkında oldukları, bunları öğrenmeye, elde etmeye ve uygulamaya çalıştıklarını görmekteyiz. Onlar ilim öğrenmek, ticaret yapmak, dayanışma ve yardımlaşma faaliyetlerinde yer almak, savaşlara katılmak, hasta ve yaralıları tedavi etmek gibi sosyal hayatın neredeyse her alanında yer almışlardır. Diğer yandan ilk dönem İslâm toplumunda kutlama ve eğlenceler dâhil olmak üzere pek çok sosyal faaliyetin mescit çatısı altında gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu durumda Resûlullah'ın, "hanımların sabahın alacakaranlığında dahi mescide gelmelerini" uygun bulması hanımları daima sosyal hayatın içinde tutmak istediğinin açık bir göstergesidir. Özellikle bayram günlerinde hanımları mescitte görmek istemesi, namaz kılması caiz olmayan hayızlı hanımları dahi bayram sabahı namazgâha çağırması, onların hiçbir önemli ve değerli toplumsal faaliyetten uzak kalmayarak mutlaka toplumun içinde yer almalarını arzuladığını gözler önüne serer. Zira insan bir erkek ve bir dişiden yaratılmış, böylece milletlere ve kabilelere ayrılmıştır.[218] Dolayısıyla kadının dışlandığı, tecrübe ve bilgi birikimini toplumun yararına sunamadığı, hayata dair karar ve planlara dâhil edilmediği bir toplumsal hayat yaratılış kanuna aykırıdır.

---

[142] İbn Hişâm, Sîret, II, 315-316.
[143] İbn Hacer, İsâbe, VIII, 222-223.
[144] Taberî, Câmiu'l-beyân, XXIII, 328-332; İbn Kesîr, Tefsîr, VIII, 91-93.
[145] İbn Hacer, İsâbe, VII, 510.
[146] Nesâî, Bîat, 18; İbn Hanbel, VI, 357.

[147] Müslim, Hudûd, 43.
[148] Mümtehine, 60/12.
[149] Buhârî, Talâk, 20; Müslim, İmâre, 88.
[150] Nesâî, Bîat, 18.
[151] Buhârî, Ahkâm, 49; Müslim, Cenâiz, 33.
[152] Buhârî, Cenâiz, 45; Müslim, Cenâiz, 31.
[153] Buhârî, Mevâkîtü's-salât, 27.
[154] Buhârî, İlim, 32.
[155] Müslim, Salât, 136.
[156] Buhârî, Ezân, 162; Müslim, Salât 138.
[157] Abdürrezzâk, Musannef, III, 148; Muvatta', Kıble, 6.
[158] Buhârî, Cum'a, 13.
[159] Müslim, Salâtü'l-îdeyn, 12; Ebû Dâvûd, Salât, 238, 241.
[160] Buhârî, Îdeyn, 12; Müslim, Salâtü'l-îdeyn, 12.
[161] Buhârî, Ezân, 65; Müslim, Salât, 192.
[162] Buhârî, Ezân, 152.
[163] Müslim, Salât, 144; Buhârî, Ezân, 163.
[164] Müslim, Salâtü'l-îdeyn, 1; Buhârî, İlim 32.
[165] Müslim, Zekât, 45; Buhârî, Zekât, 48; İbn Hacer, Fethu'l-bârî, III, 329.
[166] Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 33.
[167] Ahzâb, 33/35.
[168] Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 4.
[169] Nisâ, 4/32.
[170] İbn Hanbel, VI, 301.
[171] İbn Hanbel, III, 461.
[172] İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 412-415; İbn Hacer, İsâbe, VIII, 140.
[173] Müslim, Cihâd ve Siyer, 142.
[174] Buhârî, Tıb, 2.
[175] Müslim, Cihâd ve Siyer, 136; Buhârî, Cihâd, 65.
[176] Buhârî, Vudû', 72; Müslim, Cihâd ve Siyer, 101.
[177] Ebû Dâvûd, Cihâd, 141.
[178] İbn Hişâm, Sîret, IV, 199.
[179] İbn Hacer, İsâbe, VII, 646.
[180] Buhârî, Merdâ, 8.
[181] İbn Hanbel, VI, 368.
[182] Müslim, Birr ve Sıla, 152; Buhârî, İ'tisâm, 9.

[183] Belâzürî, Fütûhu’l-büldân, 661-662.
[184] Ebû Dâvûd, Tıb, 18; İbn Hanbel, VI, 372.
[185] Nevevî, Tehzîbü’l-esmâ, II, 360-361.
[186] Ebû Dâvûd, Salât, 61; İbn Hanbel, VI, 404.
[187] Abdürrezzâk, Musannef, III, 141; Hâkim, Müstedrek, I, 304 (1/204).
[188] İbn Ebî Şeybe, Musannef, Salavât, 316.
[189] Buhârî, Nikâh, 108.
[190] Müslim, Selâm, 35.
[191] İbn Abdilber, İstîab, 903.
[192] İbn Mâce, Ticâret, 29.
[193] İbn Abdilber, İstîâb, s. 914.
[194] İbn Hacer, İsâbe, VII, 727-728.
[195] İbn Sa’d, Tabakât, VIII, 280-281.
[196] Zehebî, Siyer, II, 131-132; Zehebî, Siyer, II, 212-213.
[197] İbn Hanbel, VI, 370.
[198] Buhârî, Megâzî, 39.
[199] Buhârî, Megâzî, 39; Müslim, Fedâilü’s-sahâbe, 169.
[200] Müslim, Fedâilü’s-sahâbe, 169.
[201] Buhârî, Megâzî, 83; Tirmizî, Fiten 75.
[202] Buhârî, İlim, 7.
[203] Aynî, Umdetu’l-kârî, XVIII, 75-76.
[204] Neml, 27/22-44.
[205] Buhârî, Cizye ve Muvâdea, 9; Müslim, Salâtü’l-müsâfirîn ve Kasruhâ, 82.
[206] İbn Abdilber, İstîâb, 929.
[207] Müslim, Selâm, 22.
[208] Buhârî, Taksîru’s-salât, 4; Müslim, Hac, 419.
[209] Buhârî, Taksîru’s-salât, 4; Müslim, Hac, 421.
[210] Buhârî, Menâkıb, 25.
[211] Buhârî, Cezâü’s-sayd, 26.
[212] Buhârî, Îdeyn, 25.
[213] Buhârî, Nikâh, 115.
[214] Buhârî, Cihâd, 81; Müslim, Salâtü’l-îdeyn, 19.
[215] Buhârî, Nikâh, 115; Nesâî, Salâtü’l-îdeyn, 35.
[216] Buhârî, Îdeyn, 3; Müslim, Salâtü’l-îdeyn, 16.
[217] Buhârî, Menâkıbü’l-ensâr, 5; Müslim, Fedâilü’s-sahâbe, 174.

[218] Hucurât, 49/13.

Eğitim Hayatında Kadın: Geleceğin Mimarı

İnsanı kadın ve erkek olarak yaratan Allah, onları ilâhî emirlere eşit düzeyde muhatap kılmıştır. Sevgili Peygamberimiz de kadın erkek ayırt etmeksizin bütün muhataplarına eşit davranmıştır. Nitekim bir sahâbî hanımın Resûlullah'a gelip, "Yâ Resûlallah! Senin sohbetinden hep erkekler faydalanıyor." şeklindeki serzenişi kadınlara özgü bir eğitim programına vesile olmuştur. Kadınlar erkekler gibi her an Resûlullah'la beraber olamadıkları için arzu ettikleri derecede onun anlattıklarından yararlanamıyorlardı. Kadınların ortak arzusunu dile getiren ve onların sözcüsü olarak konuşan bu hanım sahâbî, Resûlullah'ın kendilerine özel olarak zaman ayırmasını rica etmiş ve "Bize bir gününü ayırsan da o gün sana gelsek ve bize Allah'ın sana öğrettiğinden öğretsen." demişti. Hanımların bu öğrenme istek ve talebine hak veren Hz. Peygamber, önceden gününü ve yerini belirlemek suretiyle toplanmalarını söylemiş ve bu kararlaştırılan zamanlarda onlarla bir araya gelmişti.[219]

İlk Müslümanlar Mekke'deki varoluş mücadelesinden sonra Medine'de toplumun inşası sürecine girmişti. Bu inşa sürecinin, başka bir ifadeyle nebevî eğitimin, kadın-erkek, hür-köle, genç-yaşlı, çoluk-çocuk toplumun her kesimini kucaklaması gerekiyordu. Zira her bir kesim, toplumun İslâm'a göre yeniden yapılanması açısından ihmal edilemez bir değerdeydi. Allah Resûlü, yirmi üç yıllık risalet döneminde insanların kalbine sağlam bir tevhid inancı yerleştirmek ve bu inanç doğrultusunda onları eğitmek için çaba harcamıştı. Resûlullah'ın uyguladığı bu eğitimin çerçevesini ilâhî vahiy belirliyordu. Hz. Peygamber, hem Allah'tan aldığı vahyi insanlara anlatarak hem de bizzat anlattıklarını kendisi de yaşayıp örnek olarak veriyordu bu eğitimi. Toplumun topyekûn ıslahını hedefleyen bu eğitimden erkekler kadar kadınlar da payını almalıydı. Çünkü Kur'an'da buyrulduğuna göre, kadınlar da erkekler ile birlikte Allah'ın ve Elçisi'nin hükümlerinin muhatabı idiler[220] ve kendilerinden ne istenip ne istenmediğini bilmek zorundaydılar. Zira sonuçta öğrendiklerini

uygulayacaklar ve bu sayede, *“Erkek olsun kadın olsun her kim mümin olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.”*[221] müjdesine nail olacaklardı. O hâlde eğitimlerinin ihmal edilmesi söz konusu bile olamazdı. Ayrıca gelecek nesillerin eğitimi için bu nesilleri yetiştirecek olan kadınların eğitimi özel bir önem taşıyordu. Böylece hayata annesinin kucağında gözlerini açan bebek, attığı her adımda onun Peygamber eğitimi ile şekillenen terbiyesinde büyüyecekti.

Allah Resûlü (s.a.s), ilk günden itibaren kadınların eğitimine özel bir önem vermiştir. Öyle ki kendisine nazil olan Kur’an’ı en yakınlarına anlatmaya başladığında, Safâ Tepesi’ndeki Erkam’ın evinde yapılan gizli toplantılara bile hanımları kabul etmiştir.[222] Hicret’ten önce Akabe’de Medineli Müslümanlarla buluştuğunda, bu tarihî biatlaşmaya hanımları da dâhil etmiştir. Hicret’ten sonra akın akın kendisini ziyarete gelen Medineli hanımlar, ahlâk eğitimlerinde temel teşkil edecek sözlerini şöyle sıralamışlardır: “Ey Allah’ın Resûlü, Allah’a hiçbir ortak koşmayacağımıza, hırsızlık yapmayacağımıza, zina etmeyeceğimize, çocuklarımızı öldürmeyeceğimize, kendi kendimize uydurduğumuz bir iftirada bulunmayacağımıza, iyiliklerde sana karşı gelmeyeceğimize dair sana söz veriyoruz.”[223]

Kadınlar bilmediklerini öğrenme ve Resûlullah’a danışma noktasında son derece istekliydiler. İnanç ve ibadetle ilgili hemen her konudaki sorularını Allah Resûlü’ne rahatlıkla sorabiliyorlardı. Veda Haccı esnasında Has’am Kabilesi’nden bir hanım, haccedemeyecek kadar yaşlı olan babasının yerine kendisinin haccedip edemeyeceğini Hz. Peygamber’e sormuş, o da *“Evet (babanın yerine) haccedebilirsin.”* demişti.[224]

Diğer yandan hanımlar, özel hayatlarına dair problemleri de bizzat Hz. Peygamber’e danışabiliyorlardı. Bir defasında Allah Resûlü’nün yanına gelen bir kadın, “Birimiz elbisesinin üzerinde âdet kanından dolayı oluşan bir leke görürse ne yapsın?” diye sormuştu. Resûlullah, *“Elbisesini eliyle ovalasın, sonra su ile ovuşturup sıksın, sonra üzerine su serpsin, sonra onunla namaz kılsın.”* cevabını vermişti.[225] Devamlı kanaması olan ve temizlenememekten şikâyetçi olan Fâtıma bnt. Ebû Hubeyş de Resûlullah’a bu durumunu arz etmiş, Peygamberimiz ona böyle bir durumda neler yapması gerektiğini anlatmıştı.[226] Esma’nın Hz. Peygamber’e âdet ve cünüplük sonrasında nasıl temizlenileceğini sormasına şahit olan Hz. Âişe, utanma duygularının öğrenme azimlerini engellemesine izin vermeyen

Medineli hanımlara karşı hayranlığını şu sözleriyle dile getirmişti: “Şu ensar kadınları ne iyi kadınlardır! Utanma duyguları, onların dinlerini öğrenmelerine engel olmuyor.”[227] Bazı kadınlar ise bizzat Peygamberimize sormaya çekindikleri mahrem konuları, Hz. Peygamber’in hanımları aracılığı ile öğreniyorlardı. Mesela kanaması hiç kesilmeyen bir hanım özür durumunda ne yapacağını Ümmü Seleme aracılığı ile Peygamberimize danışmış[228], bir başka hanım âdet döneminde kadının ibadetindeki değişikliği Hz. Âişe’nin yardımıyla öğrenmişti.[229] Hatta bazen öğrenim zinciri değişiyor, Hz. Âişe erkeklerin bilmesi gereken özel konuları kadınlara öğretmek suretiyle onlar aracılığıyla eşlerinin öğrenmesini sağlıyordu. Bir defasında yanına gelen Basralı kadınlara tuvalette su kullanmalarını söyleyen Âişe annemiz, onlar aracılığı ile eşlerine de haber göndererek, *“Kocalarınıza su ile temizlenmelerini söyleyin. Ben onlara bunu söylemekten hayâ ediyorum ama bilmeliler ki Allah Resûlü su ile temizlenirdi.”* demiştir.[230]

Resûlullah (s.a.s), hangi şart ve ortamda olursa olsun kadınların öğrenme çabalarını geri çevirmiyor, sorularını cevapsız bırakmıyordu. Peygamberimiz, kadınların sorunlarını rahatça anlatabilmeleri için uygun ortamı hazırlayacak kadar anlayışlı ve nazik idi. Bir defasında sıkıntısını paylaşmak ve kendisine yardım etmesini istemek üzere gelen bir kadına ismi ile hitap ettikten sonra, nereye gelmemi istiyorsan oraya geleyim demiş ve onun ihtiyacı ile yakından ilgileneceğini ifade etmişti.[231]

Aslî vazifesi tebliğ olan bir Peygamber için öğretmenin yeri ve zamanı olmadığı gibi, dinini öğrenip yaşayarak sonsuz mutluluğa erenlerden olmayı dileyen yürekler için de öğrenmenin vakti ve süresi yoktu. Toplumun tamamını kapsayan bu nebevî eğitimi herhangi bir zaman ve mekânla sınırlamayan Peygamberimiz, uygun bulduğu her ortamda bir şekilde mesajını onlara iletiyordu. Kimi zaman beraber oturdukları bir sohbet esnasında, kimi zaman mescitte, kimi zaman da cuma ve bayram hutbelerinde… Bu ortamlardan hanımların mahrum kalmamasını isteyen Peygamber Efendimiz, hem kadınlara mescide gelmeleri noktasında teşvikte bulunmuş hem de erkekleri kadınlara engel olmamaları için uyarmıştır. Zira eğitimin kalbi ve o günün mektebi olan mescitten her iki cinsin de eşit derecede faydalanmasını istemiştir. Hz. Peygamber’in erkeklere yönelik *“Hanımlarınız mescitlere gitmek için sizden izin isterlerse onlara izin verin.”*[232] şeklindeki uyarıları hanımların eğitimlerine engel olacak durumları ortadan kaldırmayı; *“Allah’ın kadın kullarının Allah’ın*

mescitlerine gelmelerine engel olmayın."[233] *Ancak onlar koku sürünmemiş olarak camiye gelsinler."*[234] buyruğu da hanımlara cemaatle ibadete katılırken dikkat etmeleri gerekenleri öğretmeyi amaçlamaktadır.

Resûlullah döneminde hanımlar cuma günleri müminleri topluca eğitmeyi hedefleyen cuma hutbelerinden de mahrum kalmıyorlardı. Kadınlar hem cuma namazı kılmanın verdiği huzuru buluyor hem de Hz. Peygamber'den alacakları eğitimi aksatmıyorlardı. Mesela Ümmü Hişâm bnt. Hârise b. Nu'mân gibi "Kâf Sûresi'ni, her cuma hutbede okurken, bizzat Resûlullah'ın ağzından ezberledim."[235] diyebiliyorlardı.

Diğer yandan Peygamberimizin özel isteği üzerine, genciyle yaşlısıyla bütün hanımların bayram namazlarında namazgâha çıktıklarını söyleyen Ümmü Atıyye, âdetli hanımların da namaz kılmasalar bile cemaatin arkasında durmak suretiyle eğitim ve ibadet birlikteliğine dâhil olduklarını söylemiştir.[236] Böylelikle erkeklerin 'Allahu ekber' nidalarına ortak olup onlarla birlikte dualar ederek hem hutbeden hem de bayram gününün bereketinden nasiplerini aldıklarını anlatmıştır.[237] Allah Resûlü, kadınların en önemli eğitim mekânı olan mescide gelmelerini o kadar önemsiyordu ki mescide gelecek elbisesi olmadığını söyleyen bir hanıma, arkadaşından ödünç almasını tavsiye etmiştir.[238]

Bayram münasebetiyle ashâbına hitap ettiği zamanlarda kadınları da ihmal etmeyip yanlarına gelerek onlarla özel sohbet eden ve onlara has birtakım uyarı ve tavsiyelerde bulunan Hz. Peygamber'in bu çabaları karşılıksız kalmıyordu. Onun eğitimine kulak veren hanımlar, duyup öğrendiklerini derhâl uygulamaktan geri durmuyorlardı. Nitekim bir bayram namazı sonrasında Allah Resûlü, hanımların hutbeyi işitememiş olduklarını düşünerek yanlarına kadar gidip nasihatlerde bulunmuş ve onları sadaka vermeye teşvik etmişti. Hanımlar da hiç tereddüt etmeksizin yanlarında bulunan ziynet eşyalarından ne varsa sadaka olarak infakta bulunmuşlardı. O kadar ki entarisini kaldırarak takıları toplayan Bilâl'in etekleri ziynetle dolup taşmıştı.[239]

Abdullah b. Mes'ûd'un hanımı Zeyneb, Resû-lullah'ın infakta bulunma konusundaki ısrarlı tavsiyelerini duyduktan sonra sadakasını fakir olan kocasına ve yeğenlerine vermeyi düşünmüş, bunu kocasına söylediğinde o da Resûlullah'a sormasını istemişti. Bunun üzerine Zeyneb, Peygamberimizin yanına gelmiş ancak kapının önünde ensardan Zeyneb isimli bir başka hanımın daha beklediğini ve onun da aynı şeyi sormaya

geldiğini görmüştü. Konuyu Bilâl-i Habeşî aracılığı ile Hz. Peygamber'e danıştıklarında, Allah'ın Resûlü bu fikri onaylayarak çifte ödül va'detmişti: *"Evet olur, hem de iki yönlü sevap olur: Yakın akrabayı gözetme sevabı ve sadaka sevabı."*[240]

Peygamberimiz, kadınların eğitim almasını ve eski hatalı alışkanlıklarından arınmasını o kadar çok önemsiyordu ki hanımlar arasında yaygın olan yanlışları onları bizzat uyararak engellemeye çalışmıştı. Nitekim ölünün ardından yas tutarken bağıra çağıra ağlayıp isyan etme, Câhiliye kadınları arasında yaygın bir âdetti. Kadınların bu geleneği terk etmede zorlandıklarını[241] bilen Allah Resûlü, onları özel olarak ikaz etmiş ve böylesine yanlış bir alışkanlıktan vazgeçmeleri için kendilerinden ayrıca söz almıştı.[242]

Hz. Peygamber (s.a.s), ashâbının sadece iman ya da ahlâk eğitimine ağırlık vermekle yetinmemiş, okuma yazma ve ilimle meşgul olma noktasında da onları teşvik etmiştir. Kendisinden öğrenilenlerin, başkalarına da öğretilmesini emir ve tavsiye ederken[243] ya da âlimleri peygamberlerin varisleri kabul ederken[244] cinsiyet ayrımına gitmeksizin bütün inananları muhatap almıştır. Aynı şekilde Peygamberimizin, öğrenenin de öğretenin de ecir ve mükâfatta eşit paylara sahip olacağını[245] ve insanların en hayırlıları sayılacağını[246] belirtirken de kadını erkekten ayırmayan kuşatıcı bir dil kullanması son derece dikkat çekicidir. Dahası toplumun her tabakasına mensup kadınların eğitimine önem veren Allah Resûlü sadece varlıklı ve hür kadınların değil cariyelerin de güzel bir eğitimden geçmesini isteyerek şöyle buyurmuştur: *"Bir adam cariyesini güzelce terbiye eder ve ona iyi bir eğitim verir, sonra da azat edip onunla evlenirse, kendisine iki kat ecir vardır…"*[247]

Asr-ı Saadet'te kadınların nebevî öğretiye olan teveccühlerinin yanı sıra öğrenmeye ve öğretmeye de büyük ilgi gösterdiklerini görüyoruz. İslâmiyet'ten önce okuma yazma bilmekte olan Şifâ bnt. Abdullah, Peygamberimizin hanımı Hz. Hafsa'ya okuma yazma öğretmişti.[248] Yine Hz. Âişe, Ümmü Seleme, Kerîme bnt. el-Mikdâd, Ümmü Gülsüm bnt. Ukbe ve Âişe bnt. Sa'd, okuma yazma bilen kadınlar arasındaydı.[249]

Diğer taraftan pek çok sahâbî hanım, Resûlullah'tan hadis rivayet edenler arasında yer almıştır. Resûlullah'ın hanımları arasında kendisinden en çok hadis rivayet etmiş olan Hz. Âişe'nin ilmî yönü ise ayrıca zikretmeye değerdir. Zira o, sadece kadınlar arasında değil, sahâbî âlimler arasında da

sahip olduğu ilim, irfan ve muhakeme gücüyle öne çıkmıştır. Pek çok sahâbî, dinî meselelerde onun bilgisine müracaat etme ihtiyacı hissetmiştir. Hz. Âişe'nin bilgisi, dinî konularla da sınırlı değildir. Kendisi edebiyat, şiir, tarih ve tıp alanında da donanıma sahip bir hanımdır.[250]

Allah Resûlü, kadınıyla erkeğiyle yaratılış amacından sapmış, imanî ve ahlâkî anlamda yozlaşmış bir toplumun ıslahı için gönderilmişti. Tebliğ görevini ifa ederken kadın erkek ayırımı gözetmemiş, bütün muhataplarının eğitimine ayrı ayrı itina göstermişti. İslâm'dan önce toplumun yanlış yaşantısından dolayı Câhiliye Dönemi olarak anılan günlerin, Hz. Peygamber'den sonrasının saadet asrı olarak adlandırılması, elbette Resûlullah'ın uyguladığı nebevî eğitimin bir meyvesiydi. Saadet asrından bugüne köklü bir İslâm geleneğini oluşturan nesillerin yetişmesinde de Peygamber terbiyesinden geçen kadınların rolü azımsanmayacak kadar büyük olmuştu.

Her çağda olduğu gibi günümüzde de toplumun yarıdan fazlasını oluşturan kadınların eğitimi öncelenmelidir ki kültürlü ve eğitimli bir toplum meydana gelsin. Kadının cahil bırakılması, yetenek ve tecrübelerini toplumun hizmetine sunmaktan alıkonulması demek, toplumun en az yarısının cahil kalması demektir. Kadının gerek maddî gerekse manevî anlamda eğitilmesi ise gelecek nesillerin yetişmesi için yapılacak en doğru yatırım olacaktır. Zira evlatlarını yetiştiren hanımlar eğitimli ve kültürlü olduğu sürece sağlam yetişmiş, doğru bilgi ile beslenmiş, imanlı ve ahlâklı nesillere sahip olma imkânı artacak, dolayısıyla sağlıklı ve huzurlu toplumlar oluşabilecektir.

---

[219] Buhârî, İ'tisâm, 9; Müslim, Birr ve Sıla, 152.
[220] Ahzâb, 33/36.
[221] Nisâ, 4/124.
[222] İbn Hişâm, Sîret, II, 188.
[223] Muvatta', Bey'at, 1; Nesâî, Biat, 18.
[224] Buhârî, Hac, 1; Müslim, Hac, 407.
[225] Buhârî, Vudû', 63; Müslim, Tahâret, 110.
[226] Buhârî, Hayız, 24; Müslim, Hayız, 62.
[227] Müslim, Hayız, 61.
[228] Ebû Dâvûd, Tahâret, 107; Nesâî, Tahâret, 134.
[229] Buhârî, Hayız, 20; Müslim, Hayız, 69.
[230] Tirmizî, Tahâret, 15; İbn Hanbel, VI, 94.

[231] Müslim, Fedâil, 76.
[232] Müslim, Salât, 137.
[233] Müslim, Salât, 136; Buhârî, Cum'a, 13.
[234] Ebû Dâvûd, Salât, 52; Dârimî, Salât, 57.
[235] Müslim, Cum'a, 52; Ebû Dâvûd, Salât, 221, 223.
[236] Müslim, Salâtü'l-îdeyn, 11.
[237] Buhârî, Îdeyn, 12.
[238] Ebû Dâvûd, Salât, 238, 241.
[239] Buhârî, Zekât, 21; Müslim, Salâtü'l-îdeyn, 2.
[240] Müslim, Zekât, 45; Nesâî, Zekât, 82.
[241] Müslim, Cenâiz, 29.
[242] Müslim, Cenâiz, 31.
[243] Buhârî, İlim, 9; Müslim, Kasâme, 29.
[244] Ebû Dâvûd, İlim, 1; Tirmizî, İlim, 19.
[245] İbn Mâce, Sünnet, 17.
[246] Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 21.
[247] Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 48.
[248] Ebû Dâvûd, Tıb, 18; İbn Hanbel, VI, 372.
[249] Belâzurî, Fütûhu'l-Büldân, s. 661-662.
[250] İbn Hacer, İsâbe, VIII, 18.

Anne Olarak Kadın:
Sevgi Kucağı,
Şefkat Bucağı

Uzun bir yolculuğun ardından Peygamberini görmeye Medine'ye gelmişti. Önce onun Allah'ın son elçisi olduğuna inandığını söyleyecek, imanını biat ile perçinleyecekti. Sonra da İslâm ile coşan ruhuna cihadı tattıracak, canını dini uğruna feda etme arzusu ile Peygamber'in ordusunda saf tutacaktı.

Geride ailesini bırakmıştı. Desteğine muhtaç, gözleri yaşlı anne ve babasını… Belki de kalbindeki ateşi bildiklerinden, bu gidişin dönüşü olmayacağını hissedip gönül koymuşlardı. Şimdi Peygamberinin karşısındaydı işte. Niyetini anlatırken söylemeden edemedi: "Anne babamı ardımdan ağlar bırakıp sana geldim yâ Resûlallah!" Dini için elinden geleni yapmaya nasıl da azmettiğini göstermek ister gibiydi. Oysa Peygamberimizin cevabı zihnindekileri alt üst etmeye yetmişti: *"Onların yanına geri dön ve ikisini de nasıl ağlattıysan öylece güldür!"* [251]

"Geri dön ve anne babandan izin iste. Eğer izinleri olursa savaşa katıl, yoksa onlara iyilikte bulun." [252] buyurmuştu Efendimiz. Hatta anne babaya hizmet için harcanacak emeği, Allah yolunda sarf edilecek gayrete benzetircesine, *"Onlar için cihat et!"* [253] demişti. Öyle ki, Peygamber Efendimize, "Amellerin en üstünü hangisidir?" diye sorulunca o şöyle cevap vermişti: *"Vaktinde kılınan namaz ve anne babaya iyilik etmektir. Sonra da Allah yolunda cihat etmek gelir."* [254] O halde, ebeveyn ile ilişkilerin Rabbin rızasına uzanan bir boyutu vardı.

Hadis kitapları, kişinin anne ve babası ile olan ilişkilerini düzenlemek için Peygamberimiz tarafından söylenmiş birçok mübarek sözü ihtiva eder. Hadislerde iyilik manasında 'birr' kelimesi tercih edilmiştir. Yine pek çok yerde anne babaya karşı gelmek ve onların haklarını korumamak da bu kelimenin zıddı olan 'ukûk' kelimesiyle ifade edilmiştir. Aslında hadiste geçen 'birr', dünya ve âhiretteki tüm iyiliklere ve güzelliklere işaret eder.

Dünyada hidayete ermiş olmak, nimet içinde olmak ve hayırlarla kuşatılmak iyiliğin değişik tezahürleridir. Âhiret günü cennette ebedî mutluluğu elde etmek de bu kelimenin kapsamı içerisindedir.

‘Birr’ kelimesi anne ve babaya gönülden bağlılığı, onların kalplerini kırmamayı, onlara yaşlılıklarında kol kanat germeyi ifade eder. Bu davranışlar aynı zamanda Allah’a itaatin de bir ifadesidir. Denilebilir ki ana babaya iyilik etmek, insanı Allah’ın hoşnutluğunu kazanmaya götürür. Bunun tersi olan isyan ise, anne babanın hakkını çiğnemek ve bağları koparmaktır. Zaten ‘birr’ kelimesinin zıddı olan ‘ukûk’ kelimesi aslında koparmak, parçalamak anlamına gelir. Anne babaya karşı çıkmak onlarla olan bağı koparmak demektir.

Allah Teâlâ, anne babaya ‘isyan’dan asla hoşlanmaz.[255] Âlemlerin Rabbi, kıyamet gününde ebeveynine baş kaldıranın yüzüne bakmayacak[256], onu cennetine almayacaktır.[257] Peygamberimizin ebeveyne karşı isyankâr olmamayı öğütleyen cümleleri de aynı kesin üslubu taşır. O’nun, *“Size büyük günahların en büyüğünü söyleyeyim mi?”* buyurduktan sonra, “Allah’a ortak koşma”nın hemen ardından “anne babaya isyan ve eziyet etme”yi sayması gayet düşündürücüdür.[258] Bütün bu uyarılarda geçen “ukûku’l-vâlideyn” tabiri, anne ve babaya kabalık ve hürmetsizlik etmek, onların sözlerini hiçe saymak ve asi bir tavırla kalplerini kırmak anlamlarına gelmektedir. Elbette ebeveynin bakımlarıyla ilgilenmemek, ihtiyaçlarına sahip çıkmamak, onları yalnızlıklarına terk etmek ve arayıp sormamak da bu ifadenin kapsamına dâhildir.

Kur’an-ı Kerim’deki “ihtiyarladıklarında anne babaya “Öf!” bile denilmemesi”ni isteyen âyetin[259], her yaşta, onların fikirlerine ve emirlerine karşı gelinmemesi şeklinde yorumlandığına çoğu kez rastlanmaktadır. Hâlbuki ona, ebeveyninin kimi yanlış istek ve yönlendirmelerine itaat etmemesini söyleyen de bizzat Allah Teâlâ’dır: *“Eğer onlar, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa, onlara itaat etme!”*[260]

O hâlde kendisinin küs olduğu bir akrabayla iletişimini kesmesi için evladına baskı yapan ve “sütünü helâl etmeyen” bir annenin ya da ticaretinde onun öngördüğü şekilde hileli işlere karışmadığı ve sözünden çıktığı için evladına “hakkını haram eden” bir babanın bu isteklerini yerine getirmek söz konusu olamaz. Her iki taraf için de Allah’a itaat asıldır ve ilişki Allah’ı hoşnut etmekte düğümlenmektedir. Elbette evlat, ebeveynin

helâl ve haram konusundaki ikazlarına uymakla mükelleftir. Zira bu, aynı zamanda Allah'ın koyduğu sınırlara boyun eğme anlamı da taşımaktadır.

Allah'ın rızasını gözeten evlat, gerektiğinde anne babasının aleyhinde bile olsa Allah için şahitlik edecek kadar dürüst olmak zorundadır.[261] Ancak anne babaya lanet etmenin ve hakaret etmenin Allah'ın lanetini çektiği unutulmamalıdır.[262] Hatta bir başkasının anne babasına lanet okuyarak kendi ebeveynine dil uzatılmasına sebep olmamalıdır.[263]

İyi ilişkilerin sürdürülmesi, bazen imkânsız hâle gelebilir. Kimi zaman evladın şirk ve batıl inancından kaynaklanan husumeti[264], kimi zaman da anne babanın kini[265] iyi ilişkilerin zeminini yok eder. Bu durumda insanın, *"Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ederlerse, babalarınızı ve kardeşlerinizi bile dost edinmeyin. İçinizden kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir."*[266] ve *"Cehennem ehli oldukları açıkça belli olduktan sonra, yakın akraba olsalar bile, Allah'a ortak koşanların bağışlanmasını dilemek artık ne Peygamber'e yaraşır ne de iman edenlere!"*[267] âyetleri gereği, onlar için yapabileceği hiçbir şeyi olmayabilir.[268]

Dolayısıyla, anne ve babaya iyiliği tavsiye edip, onları kötülükten alıkoymaya çalışmak da evladın vazifesidir. Arada bulunan yaş ve statü farkı, bu görevi samimi ve nazik bir şekilde yerine getirmeye engel değildir. Bu konuda bıkmadan ve kabalaşmadan babasını doğruya çağıran[269] ama onun oldukça ağır tavırları sonucunda uzaklaşmak zorunda kalan[270] "Babamız İbrahim"[271] en güzel örnektir.

Aslında insan her konuda olduğu gibi kendi anne babasına karşı gösterdiği tavırla da çocuklarına örnek olmaktadır. Bir bakıma ileride kendisine nasıl davranacaklarını onlara öğretmekte, geleceğine yatırım yapmaktadır. Elbette, *"İyiliğin karşılığı olsa olsa iyiliktir."*[272] Enes b. Mâlik (r.a.) tarafından rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.s) şöyle buyurmuştur: *"Bir genç bir ihtiyara yaşlı olmasından dolayı ikramda bulunursa, Allah, yaşlandığı zaman kendisine ikramda bulunacak bir kimseyi kendisine hazırlar."*[273] Evlat, vaktiyle kendisine kötü davrandıkları için anne babasına bu hatayı ödetme ve ihsan görevini yok sayma hakkına sahip değildir. Bu noktada,*"'Tavrımızı diğer insanlara göre ayarlarız: Herkes iyilik ettiği sürece, biz de iyilik yaparız. Ama başkaları eziyet edince, biz de buna eziyetle karşılık veririz.' diyen sıradan insanlar olmayın!"*[274] tavsiyesi son derece dikkat çekicidir. Aksine bencillik bir

tarafa bırakılarak, Rabbimizin tavsiyesine kulak verilmelidir: *"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel yolla sav! İşte o zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost hâline gelir."*[275] O hâlde evlat iken bir gün anne baba olacağını unutmamalıdır insan. Tıpkı anne baba iken bir zamanlar genç olduğunu unutmaması gerektiği gibi!

Rabbimiz, insanoğlunu sınamak için bir süreliğine dünya hayatını var etmiş[276] ve anne babayı bu hayata gelişimize vesile olarak seçmiştir. Bir canın bedene bürünmesi için Âdem babamız ve Havva annemizden beri[277] nice anne babanın yollarını kesiştirmiş, hayatlarını birleştirmiştir.[278]

Hiç kimseye anne babasından vazgeçme veya evladını başkasıyla değiştirme gibi bir imkân verilmemiştir. Dahası bu bağı inkâr edene, *"Her kim babasından başkasına -onun kendi babası olmadığını bile bile- nesep iddia ederse, bu kişiye cennet haramdır."* hadisinde belirtildiği gibi cennet haram kılınmıştır.[279] Anne karnında iken bir bağ ile başlayan bu birliktelik, kordon kesildiği hâlde ömür boyu devam ettiği gibi, ölümden sonraya[280], hatta âhiret yurduna dek uzar.[281] Soluk alıp verdiği sürece ebeveyni ile acısıyla tatlısıyla bir hayatı paylaşan insan, ölümlerinin ardından onları hatıralarda yaşatmaya çalışır. Anne baba ve çocuk arasındaki bağın bu daimî niteliği, hayatı derinden etkiler. Kimi insan kendini evlatları ile anlamlandırır. Her şeyini çocuklarına adarken neredeyse kendi varlığını unutur. Malıyla birlikte oğullarını anlatırken göğsü gururla kabarır.[282] Gücünün bir parçası, heybetinin göstergesi sayar onları. Öte yandan kimi insan da anne babası ile kendi varlığına değer biçer. Kararlarını, hayallerini, planlarını hep anne babasıyla şekillendirir. Kendini tanıtırken onların adını anmadan edemez. Onların yoluna sıkı sıkıya bağlanmanın ve sırtını sağlama dayamanın rahatlığıyla hayata meydan okur.[283] Soyu ile gururlanmayı öylesine ileri götürür ki, mezarlardaki atalarının sayısını hesaplamaya başlar.[284] Peygamberimizin, *"Ameli kendisini geri bırakan kimseyi, nesebi (soyu sopu) ileriye götüremez."*[285] cümlesindeki gerçek ile yüzleşmek istemez. Oysa insanoğlu, evladına bel bağlarken de ebeveynine yaslanırken de "hiçbir babanın çocuğuna, hiçbir çocuğun da babasına fayda sağlayamayacağı bir günün"[286] geleceğini unutmuş gibidir.

Bu çerçevede,*"Rabbin hoşnutluğu anne babanın hoşnutluğuna bağlıdır. Rabbin öfkesi ise, anne babanın öfkesine bağlıdır."*[287] hadisi, üzerinde iyice düşünülmesi gereken bir hadistir. Çocuklar ve anne babaları arasındaki ilişki Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için bir vesile kabul

edilirken, insanın dünyevî arzuları çerçevesinde bunu bir maddî ilişkiler ağına dönüştürmesi şaşırtıcıdır. İnsan, sevdikleriyle kurduğu ilişkinin Rabbine olan ilgisini köreltmemesi yolunda, *“Ey iman edenler! Mallarınız ve evlatlarınız sizi, Allah’ı zikretmekten alıkoymasın. Her kim bunu yaparsa, işte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.”*[288] şeklinde ilâhî bir ikaz alır.

Aslında anne baba ile çocuğun birlikteliği, değerli olduğu kadar zorlu bir sınavdır.[289] Çocuğun aileye katılmasını takip eden ilk yıllarda kuşkusuz ilişkinin rengini belirleyen ve yükünü omuzlayan, anne babadır. Yavrularının hayatla yeni tanıştığı ve yardımsız yaşayamadığı bebeklik, çocukluk hatta ergenlik dönemlerinde ihtiyaçlarını karşılama görevini onlar üstlenir. Aile içi dengeleri korumada çocuğa düşen pay her geçen gün artsa da, uzunca bir süre hakları sorumluluklarından fazla olacaktır.

Bir gün aile olma bilincine erişmiş olgun bir birey olarak ebeveyninin karşısına çıktığında, artık ilişkinin gidişatında o da söz sahibidir. Böylelikle iki taraflı emeğe ve sağduyuya ihtiyaç duyan yeni bir dönem başlar. Çocuğun da yetişkin olduğu hatta belki de anne ya da baba olup bir taraftan da kendi çocuklarıyla ilgilendiği bu dönemde bağlılık daha çok anlam kazanır.

Ve hayatın son deminde ebeveynin yetkili ve dirayetli günleri sona ermiş, çocuk için ilişkinin ağırlığını yüklenme zamanı gelmiştir. Bir bakıma ektiklerini biçmeye başlayan anne baba her zamankinden çok şefkat ve anlayış beklerken, evlada düşen, günbegün hassaslaşan bu iki kalbe en nazik şekilde davranmak ve böylece Peygamber bedduası almamaktır: *“Anne babasından birisinin ya da her ikisinin ihtiyarlığında yanlarında bulunup da, cennete girmeyi başaramayanın burnu yere sürtülsün!”*[290]

Ebeveynin evladın yaşına ve durumuna göre değişen sorumlulukları hayat boyu devam eder, ancak yaşlandıklarında anne babaya bakım ve ilgi gösterme rolü evlada intikal etmiştir. Bu sebepledir ki, Allah Teâlâ, *“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babaya iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında yaşlanırsa, sakın onlara ‘Öf!’ bile deme, onları azarlama, onlara saygılı güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kol kanat ger ve ‘Rabbim! Onların beni küçükken sevgi ve şefkatle büyüttükleri gibi, sen de onlara merhamet eyle.’ diyerek dua et.”*[291] buyurmaktadır. O hâlde, kendi hayat telaşından anne babasını ihmal etme ya da onlara karşı

yeterince hoşgörülü olamama ihtimali bulunan evlattan asıl beklenen, iyilik yapmasıdır.

Allah Resûlü (s.a.s), mağaradaki üç gencin hikâ-yesini ashâbına anlatmış, anne babaya yapılan iyiliğin, mağaranın ağzını tıkayan kayayı bile nasıl parçalamaya muktedir olduğunu öğretmiştir ashâbına: Üç kişi yürürlerken, yolda yağmura tutuldular. Dağda bir mağaraya sığındılar. Fakat dağdan kopan bir kaya, mağaranın ağzına yuvarlanıp onları içeride sıkıştırdı. Bunun üzerine onlardan biri diğerlerine, "Bakın bakalım sırf Allah'ın rızasını kazanmak için yaptığınız amelleriniz var mı? Onları anmak suretiyle Allah'a dua edelim. Belki bu sayede Allah mağaranın kapısını açar." dedi.

Bu teklif üzerine onlardan biri anlatmaya başladı: "Allah'ım! Benim ihtiyar ana babam vardı ve çocuklarım küçüktü. Ben sürü otlatarak onları geçindirirdim. Akşamleyin otlaktan dönüp eve geldiğim zaman süt sağar, çocuklarımdan önce ana babama süt içirirdim. Bir gün uzakta bir otlağa gitmiştim. Akşam oluncaya kadar sürüyü getirememiştim. Geç vakit geldiğimde onları uyumuş hâlde bulmuştum. Her zamanki gibi sütleri sağdım ve kabıyla getirip başuçlarında dikildim. Onları uykularından uyandırmaya kıyamıyordum. Onlardan önce çocuklarıma süt içirmeyi de uygun görmedim. Çocuklar ise ayaklarımın dibinde açlıktan sızlanıyorlardı. Onlar uyurken, gün ağarana kadar bütün geceyi böyle dikilmekle geçirdim. Şüphesiz ki Allah'ım! Sen bilmektesin ki, ben bunu sırf senin rızanı kazanmak için yapmıştım. Bundan ötürü bizim için mağaranın ağzında bir gedik aç da, oradan gün ışığını görelim!"

Allah, onlara gün ışığını görecekleri kadar bir gedik açtı. İkinci kişi samimi şekilde yaptığı iyiliği anlatır anlatmaz gedik büyüdü, mağaranın içi ışıkla doldu. Sonuncu kişi yaptığı iyiliği anlatmayı bitirir bitirmez mağaranın ağzı tamamen açılmış oldu.[292]

Rabbimiz, önceki ümmetlerden olduğu gibi[293] bizden de anne babaya iyilik ve ihsanda bulunmayı ısrarla ister. Bunu, "sadece kendisine kulluk etme" buyruğu ile birlikte zikretmesi ise[294] etkileyicidir. Çünkü Rabbimizin yoktan var etme, nimet verme, esirgeyip koruma ve merhamet gösterme gibi vasıflarının ilk günden itibaren insan üzerinde tecellisi anne baba eliyle gerçekleşir. Ve böyle bir aracılığı üstlenmiş olmaları bile, tevhide inanmış gönüllerin, velinimetleri olan ebeveynlerine güzel davranmaları için yeterlidir.

Peygamberimiz, evlat uğruna harcanan emeği anlatırken, *"Hiçbir evlat ana babasının hakkını ödeyemez. Ancak onu köle olarak bulup satın alır ve*

azat ederse belki!”[295] buyurmaktadır. Bu noktada ebeveynine karşı iyi davranması emredilen insana, aklının ermediği zamanların hatırlatılması gayet dikkat çekicidir. Annesi onu ne zahmetle taşımış, dünyaya getirmiş ve beslemiştir![296] Bir yaşlının da çocuk gibi bakıma ve şefkate muhtaç olduğu göz önüne alınırsa, şimdi *“Bana ve anne babana şükür/teşekkür et!”*[297] buyruğunun muhatabı olarak vefa borcunu ödemenin tam zamanıdır.

Evet, insanı ilk sarmalayan kucak, anne kucağı âdeta cennet bucağıdır. Annesinin onu dünya hayatına taşırken ne kadar yorulduğundan habersiz, bu kucakta huzuru ve güveni öğrenir bebek. Allah, Firavun’un sarayı gibi lüks içinde büyüyebileceği bir ortamda bile, sırf bu nimetten mahrum kalmaması için Hz. Musa’yı annesine kavuşturmuştur.[298] Annenin sütüyle beslenip terbiyesiyle büyüyen insan, ömrü boyunca onun desteğini yanı başında hissetmek ister. Adı fedakârlık ve sevgi ile özdeşleşen bir anne ise, Sevgili Peygamberimizin ifadesiyle “kendisine iyilik yapılmasını en çok hak eden kişi”dir.[299] Allah Resûlü, farklı bir dine mensup olsa bile çocuğu ile güzel bir ilişki sürdürmek isteyen anneye engel olunmaması, hatta evladın ona izzet ve ikramda kusur etmemesi gerektiğini belirtir.[300] İyiyi ve doğruyu öğütleyen bir annenin karşısına dikilip isyankâr bir tavır ile saygısızlık etmeyi kesinlikle yasaklarken[301], cennetin anneye bir adımlık mesafede olduğunu hatırlatır.[302]

Diğer taraftan bir çocuk için baba, hayatın sıkıntılarıyla baş edebilme yolunda en yakın örnek ve dayanaktır. O, sadaka ecriyle evine rızık taşımasıyla da[303], her türlü olumsuz etkiye karşı ailesine siper olmasıyla da[304] Peygamberimizin övgüsüne mazhar olmuştur. Babalık, sadece evladının sırtını giydirip karnını doyurmak değildir elbet. Aynı zamanda ömür boyu kendisine nispet edilerek çağrılacak olan[305] bu emanet için titreyen hassas bir yürektir.

Zaman zaman müsamaha, güler yüz ve şefkat anneye atfedilirken; baba, disiplin ve ciddiyet ile tarif edilir. Hâlbuki Kur’an’da engin bir sevgi ve özlem beslediği yavrusuna kıyamayan Hz. İbrahim[306] ve Hz. Yakub[307] gibi içli babaların anlatılması gayet mânidardır. Evlat ise, Allah yanında duası reddedilmeyen[308] böyle bir babaya sırtını dönüp terk etme hakkına asla sahip değildir.[309] Çünkü o, en kısa tanımlamayla, babasına aittir.[310]

Allah, bir peygamberini överken bile ebeveyni ile güzel geçinmesine dikkat çekerek, *“O (Yahya), Allah’tan sakınan, anne babasına iyi davranan*

bir kimse idi. İsyancı bir zorba değildi." buyurur.[311] Evlattan iyilik beklerken de çeşit sınırlaması getirmez. Her türlü iyiliğin kendisi yanında makbul olduğunu belirtircesine, hem "Öf!" dememe ve azarlamadan güzel konuşma gibi sözlü iyilikleri[312], hem de kollayıp gözetme ve maddî destekte bulunma[313] gibi fiilî iyilikleri zikreder. Dolayısıyla Rabbimizin bu konudaki emrini yerine getirmek için ihtiyaçlara ve içinde bulunulan şartlara göre değişebilecek sayısız seçenek vardır; yeter ki evlat istesin! Dahası, anne baba için yapılabilecekler hayatta oldukları süreyle sınırlı değildir. Ebeveynine ihsanda bulunmaya azmetmiş bir evlat, onların ardından adlarına sadaka verebilir[314], adaklarını yerine getirebilir[315], dua edip bağışlanmalarını dileyebilir[316], hatta hac veya umre yapabilir.[317] Böylelikle anne babası, hayırlı bir evlada sahip olmaları sayesinde öldükten sonra da amel defterleri kapanmayan kimselerin arasına girebilecektir. Allah Resûlü, *"İnsan öldüğü zaman ameli sona erer. Üç şey (bundan) müstesnadır: Sadaka-i cariye (faydası kesintisiz devam eden sadaka), kendisinden faydalanılan bilgi, ona dua eden salih evlat."*[318] diye müjde vermektedir.

Babasının hatırasını yaşatan vefakâr bir evlat olmayı isteyenlere Hz. Ömer'in oğlu Abdullah güzel bir örnektir. O, Mekke yolunda karşılaştığı bir bedeviyi selâmladıktan sonra kendi bineğine bindirmiş ve başındaki sarığı çıkararak hediye etmiştir. Yanındakiler bu hürmetkâr tavra şaşırıp, aslında bir bedevinin daha az iltifatla da mutlu olabileceğini söyleyince, "Bu adamın babası, babamın yakın dostuydu." demiştir. Elbette Abdullah b. Ömer'in böyle davranmasına sebep olan Sevgili Peygamberimizin şu sözüdür: *"İyiliklerin en iyisi, evladın baba dostlarını ziyaret etmesidir."*[319]

Unutulmamalıdır ki Peygamber Efendimiz,*"Anne baba, kişinin cennete girmesine vesile olacak en yüce kapılardan birisidir. Bu kapıdan girme fırsatını kaybetmek ya da değerlendirmek artık senin arzuna kalmış!"*[320] buyurmuştur. Duamız her zaman *"Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, ana babamı ve inananları bağışla."*olmalıdır.[321]

---

[251] Ebû Dâvûd, Cihâd, 31; Nesâî, Biat, 10; İbn Mâce, Cihâd, 12; Şerhu İbn Battâl, IX, 191.

[252] Ebû Dâvûd, Cihâd, 31.

[253] Buhârî, Edeb, 3; Müslim, Birr ve Sıla, 5.

[254] Buhârî, Tevhîd, 48; Müslim, Îmân, 139.

[255] Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 20-21; Nesâî, Akîka, 1.
[256] Nesâî, Zekât, 69.
[257] Nesâî, Eşribe, 46; Dârimî, Eşribe, 5.
[258] Buhârî, Edeb, 6; Tirmizî, Şehâdet, 2.
[259] İsrâ, 17/23.
[260] Ankebût, 29/8; Lokman, 31/15.
[261] Nisâ, 4/135.
[262] Müslim, Edâhî, 43; İbn Hanbel, I/217.
[263] Ebû Dâvûd, Edeb, 119-120; Tirmizî, Birr ve Sıla, 4.
[264] Teğâbün, 64/14.
[265] Meryem, 19/46; Tirmizî, Tefsîru’l-Kur’ân, 29.
[266] Tevbe, 9/23; Mücâdele, 58/22.
[267] Tevbe, 9/113.
[268] Tirmizî, Tefsîru’l-Kur’ân, 9; İbn Hanbel, I, 99.
[269] En’âm, 6/74; Enbiyâ, 21/52.
[270] Tevbe, 9/114.
[271] Hac, 22/78.
[272] Rahmân, 55/60.
[273] Tirmizî, Birr ve Sıla, 75.
[274] Tirmizî, Birr ve Sıla, 63.
[275] Fussilet, 41/34; Ra’d, 13/22; Mü’minûn, 23/96.
[276] Mülk, 67/2.
[277] A’râf, 7/27.
[278] Mü’minûn, 23/12-14; Mürselât, 77/20-23.
[279] Buhârî, Ferâiz, 29; Müslim, Îmân, 113; Müslim, Îmân, 114.
[280] Müslim, Vasiyyet, 14; Ebû Dâvûd, Edeb, 119.
[281] Ra’d, 13/23.
[282] Meryem, 19/77; Hadîd, 57/20; Kalem, 68/14.
[283] Mâide, 5/104; Lokman, 31/21.
[284] Tekâsür, 102/1-2.
[285] Müslim, Zikir, dua, tevbe ve istiğfar, 38; Ebû Dâvûd, İlim, 1.
[286] Lokman, 31/33; Şuarâ, 26/88.
[287] Tirmizî, Birr ve Sıla, 3; Beyhakî, Şuâbü’l-îmân, VI, 177.
[288] Münâfikûn, 63/9.
[289] Enfâl, 8/28; Teğâbün, 64/15.
[290] Müslim, Birr ve Sıla, 9; Tirmizî, Deavât, 100.
[291] İsrâ, 17/23-24.

[292] Buhârî, Büyû', 98; Müslim, Rikâk, 100.
[293] Bakara, 2/83.
[294] Nisâ, 4/36; En'âm, 6/151; İsrâ, 17/23.
[295] Müslim, Itk, 25; Tirmizî, Birr ve Sıla, 8.
[296] Lokman, 31/14; Ahkâf, 46/15.
[297] Lokman, 31/14.
[298] Kasas, 28/7.
[299] Buhârî, Edeb, 2; Müslim, Birr ve Sıla, 1.
[300] Buhârî, Edeb, 7; Müslim Zekât, 50.
[301] Buhârî, Rikâk, 22; Buhârî, İ'tisâm, 3.
[302] Nesâî, Cihâd, 6.
[303] Buhârî, Îmân, 41; Müslim, Zekât, 48.
[304] Ebû Dâvûd, Sünnet, 28-29; Nesâî, Muhârebe, 23.
[305] Ahzâb, 33/5; Buhârî, Nikâh, 16.
[306] Sâffât, 37/102.
[307] Yûsuf, 12/94.
[308] Ebû Dâvûd, Tefrîu ebvâbi'l-vitr, 29; Tirmizî, Deavât, 47.
[309] Buhârî, Ferâiz, 29.
[310] Ebû Dâvûd, Büyû', 77.
[311] Meryem, 19/14, 32.
[312] İsrâ, 17/23-24.
[313] Bakara, 2/180; Nisâ, 4/36.
[314] Müslim, Vasiyyet, 12.
[315] Buhârî, Vesâyâ, 19.
[316] Ebû Dâvûd, Edeb, 119-120; İbn Mâce, Edeb, 2.
[317] Ebû Dâvûd, Menâsik, 25; Tirmizî, Hac, 87.
[318] Müslim, Vasiyyet, 14; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 14.
[319] Müslim, Birr ve Sıla, 11; Ebû Dâvûd, Edeb, 119-120; Tirmizî, Birr ve Sıla, 5.
[320] Tirmizî, Birr ve Sıla, 3; İbn Mâce, Talâk, 36.
[321] İbrahim, 14/41.

Eş Olarak Kadın: Hayat Yolculuğunun Fedakâr Arkadaşı

Bir gazve dönüşüydü. Zayıf ve yorgun devesi, Câbir b. Abdullah'ın kafileden biraz geri kalmasına sebep olmuştu. Durumu fark eden Peygamberimiz, Câbir'in yanına gitti. Ona yardım etti ve devesini yola koydu. Yolculuğun kalan kısmını beraber sürdürdüler. Sohbet sırasında Resûlullah bir ara sözü evliliğe getirdi ve bu genç sahâbîye sordu: *"Evlendin mi Câbir?"* "Evet, ey Allah'ın Resûlü." diye cevapladı Câbir. Hz. Peygamber (s.a.s), *"Bakire ile mi yoksa dul ile mi?"* diye sorunca, "Dul ile." dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü, *"Bakire birini alsaydın da, birbirinizle neşeli vakit geçirseydiniz ya!"* buyurdu. Câbir durumu şöyle açıkladı: "Ey Allah'ın Resûlü! Babam Uhud günü öldürüldü. Geriye dokuz kız bıraktı. Yani benim dokuz kız kardeşim var. Ben de onları bir arada tutacak, saçlarını tarayacak (bakımlarını yapacak) ve onlara göz kulak olacak bir kadınla evlenmek istedim." Bunun üzerine Sevgili Peygamberimiz, *"Doğru yapmışsın, artık sen (Medine'ye) varıyorsun. Akıllı davran (eşine karşı sorumluluklarını yerine getir)."* buyurdu. Medine'ye geldiklerinde de bu yeni evliliği desteklemek için Câbir b. Abdullah'a maddî yardımda bulundu.[322]

Peygamber Efendimiz, fizikî ve ruhî bir beraberlik olan evlilikte kişinin eşiyle neşeli ve huzurlu vakit geçirmesinin, kaynaşıp hemhâl olmasının doğal bir ihtiyaç olduğuna ve evlenirken bunun göz önünde bulundurulması gerektiğine işaret etmişti. Evliliklerin daha uyumlu ve devamlı olması için şartların imkân verdiği ölçüde en uygun şekilde eş seçimi yapılması gerekliydi. Allah Resûlü'nün eş seçimi konusunda dikkat edilmesi gereken hususlara dair tavsiye ve uyarıları her ne kadar erkeklere hitap ediyor görünse de taşıdığı hükümler bakımından her iki cinsi de kapsamaktaydı. Peygamber Efendimizin tavsiyelerinde bekârete vurgu yapması, eşlerin birbirlerine daha kolay alışıp bağlanmalarını temin etmeye yönelikti. Nitekim kendisi de Hz. Âişe'nin dul ve bakire arasında tercih yapması istenildiği takdirde hangisini seçeceği yönündeki iması üzerine bakire olana

işaret etmişti.[323] Benzer şekilde, *“Bakire kızlarla evlenmeye bakın. Çünkü onlar daha tatlı sözlü, çocuk doğurmaya daha yatkın ve daha kanaatkârdırlar.”*[324] buyurmuştu.

Sevgi dolu, tatlı sözlü, güler yüzlü ve sevecen olmak, ailedeki huzurun temini, doğurganlık da neslin devamı için tercih edilmekteydi. Ancak Peygamber Efendimizin, daha önce zikredilen hadiste, Câbir’in evlenmesinin gerekçesini dinledikten sonra, *“İsabet ettin.”* şeklinde onaylaması ve Hz. Âişe dışında bakire bir kızla evlenmemesi[325], bu durumun kişilerin özel hâllerine göre değişebileceğine işaret etmekteydi.

Peygamberimiz, sadece gayrimeşru hayat sürdüren kadınlarla evlenmeyi hoş karşılamazdı. Bedir ve Uhud savaşlarına katılan Mersed b. Ebû Mersed güçlü kuvvetli olması sebebiyle Mekke’deki Müslüman esirleri Medine’ye taşırdı.[326] Mekke’de Anâk ismiyle anılan ve gayrimeşru ilişkileri olan bir kadını kastederek bir gün Hz. Peygamber’e, “Yâ Resûlallah, Anâk ile evlenebilir miyim?” diye sormuştu. Allah Resûlü hiçbir şey demeden sustu. Bir müddet sonra, *“Zina eden erkek ancak zina eden veya Allah’a ortak koşan bir kadınla evlenir…”*[327] âyeti nazil oldu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s) Mersed’i çağırıp bu âyeti okuduktan sonra, *“Onunla evlenme.”* buyurdu.[328] Yine bu anlamda, *“Kendisine zina cezası uygulanmış bir erkek, ancak kendisi gibi olan bir kadınla (zaniye) evlenebilir.”*[329] buyurarak zina eden kadın ve erkeklerin birbirleriyle evlenmeye daha layık olduklarını belirtmişti. Dolayısıyla nikâh akdi ile evlenmenin, meşruiyet ile birlikte iffeti de sağladığı, zinanın ise iffetsizlik, çözülme ve fesat anlamına geldiği ifade edilmiş oluyordu.

Sevgili Peygamberimiz, *“Birlikte olacağınız eşler konusunda seçici davranın, denginizle evlenin. (Kızlarınızı da) emsalleriyle evlendirin.”*[330] hadisiyle de “kefâet” yani denkliğin eşler arasında uyumun ve evliliğin devamının sağlanmasında önemli bir etken olduğuna işaret etmiştir. Denklik, evlenecek kız ve erkeğin hassasiyetine bağlı olarak sosyal statü, çevre, eğitim, malî durum gibi konularla ilgili olabilir. Kefâet, daha huzurlu ve uyumlu aile ortamına zemin oluşturmak amacıyla tavsiye edilen bir husustur. Mesela eş adaylarından birisinin iyi imkânlar içinde büyümüş ve iyi bir eğitim almış olmasına rağmen diğerinin imkânsızlıklarla yetişmiş, eğitim alamamış, hayata erken atılmak zorunda kalmış olması farklı açılardan sıkıntılar doğurabilmektedir. Nitekim Peygamber Efendimizin halasının kızı Zeyneb bnt. Cahş ile Zeyd b. Hârise’nin evliliği Kur’an-ı

Kerim'de bile konu edilmiştir: *"(Resûlüm!) Hani Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye, 'Eşini yanında tut, Allah'tan kork!' diyordun. Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana layık olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişiğini kesince biz onu sana nikâhladık ki evlatlıkları, eşleriyle ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir."*[331] Âyete konu olan Zeyneb, soylu ve varlıklı bir ailenin kızı iken, Zeyd kölelikten azat edilmiş bir insandı. Hz. Peygamber Zeyneb'le evlatlığı olan Zeyd b. Hârise'yi evlendirdi. Fakat anlaşamadılar. Zeyd, zaman zaman Allah Resûlü'ne şikâyete gelir, o da Allah'tan sakınmasını, eşiyle birlikteliğini sürdürmesini tavsiye ederdi.[332] Neticede yine geçinemeyip ayrılmak zorunda kalmışlardı.

Eşlerin birbirlerine karşı saygı ve güven duyması, birbirlerini benimsemesi açısından kefâetin yani eşler arası denkliğin dikkate alınması gerekir. Zira Peygamberimiz, Veda Haccı'nda, *"Ey insanlar, dikkat ediniz, Rabbiniz birdir, babanız birdir. Arap'ın Acem'e (Arap olmayana), Acem'in Arap'a; beyaz tenlinin siyaha, siyah tenlinin beyaza bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir."* buyurmuştur.[333]

Eğitim, kültür, sosyal statü gibi konularda denkliğin eşlerin uyumlu bir birliktelik sürdürmelerine katkıda bulunduğu bilinen bir gerçektir. Ancak bu durum aile huzuru açısından kefâetin yegâne belirleyici olduğu anlamına gelmez. Nitekim Hz. Peygamber'in Zeyd ile Zeyneb'in evliliğine aracı olması, ayrıca cariyelerini güzelce eğittikten sonra azad ederek onlarla evlenenlerin iki kat sevap alacağını bildirmesi[334] şahısların durumuna göre kefaetin öneminin de değişebileceğini göstermektedir. Benzer bir şekilde Peygamber Efendimiz döneminde Mekke'nin ileri gelen ailelerinden birine mensup olan Ebû Hüzeyfe b. Utbe, evlat edindiği azatlı kölesi Sâlim'i, kardeşi Velîd'in kızı Hind ile evlendirmiştir.[335]

Mekkeli bir aile tarafından evlat edinilmiş olan Mikdâd b. Esved de Abdurrahman b. Avf'ın kızına talib olmuş, ancak Abdurrahman bu teklifi kabul etmediği gibi ona kızmıştır. Daha sonra Peygamber Efendimiz Mikdâd'ı teselli etmek üzere onu amcası Zübeyr'in kızı Dubâa ile evlendirmiştir.[336]

Hz. Peygamber (s.a.s), *"Kadınla dört şeyden dolayı evlenilir: Malı, soyu, güzelliği ve dini için. Sen dindar olanı seç ki, berekete erişesin!"*[337]

buyurarak evlenirken göz önünde bulundurulabilecek bazı vasıflara işaret etmiştir. Eşinin zengin, toplumda tanınan ve saygı gören bir aileye mensup, ayrıca düzgün bir fiziğe sahip olmasını istemek tabii bir durumdur. Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.s), yanına gelip ensardan bir kadınla evlenmek istediğini söyleyen sahâbîye, *"Onu gördün mü?"* diye sormuş, sahâbî "Hayır!" deyince de, *"Öyleyse git de ona bir bak! Çünkü ensarın gözleri biraz farklıdır (küçük ve mavidir)."*[338] buyurmuştur. Hudeybiye Barış Anlaşması görüşmelerinde Peygamber Efendimizin koruyuculuğunu yapan Muğîre b. Şu'be de evlenmek istediğini söyleyince, ona da evleneceği hanıma bakmasını ve bu durumun aralarındaki sevgi ve kaynaşmayı artıracağını söylemiştir.[339]

Hayatın en mühim kararlarından biri olan eş seçiminin, gerek kadınlar gerekse erkekler açısından en önemli kriterinin ise dindarlık ve güzel ahlâk olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda anılan hadisin sonundaki *"Sen dindar olanı tercih et ki, berekete erişesin."*[340] bölümü bunu açıkça ifade etmektedir. Resûlullah'ın berekete erme yolundaki dilek ve dua cümlesi, hem dünyada hem de âhirette saadete kavuşma temennisini ifade eder. Evlilik, temelleri bu dünyada atılsa da âhirete kadar uzanacak olan bir beraberliktir. Ona süreklilik ve anlam kazandıran sır ise, eşlerin dindar ve güzel ahlâk sahibi olmalarıdır. Zenginlik, asalet ve güzellik gibi diğer özellikler geçicidir. Hâlbuki yuvadaki geçim, huzur ve mutluluğun devamlılığı, ailenin sıkıntılara karşı metanetli olması dinî hassasiyet ve ahlâkî olgunluk gibi iki temel değerle mümkündür.

Bir gün Peygamberimiz ashâbı ile otururken yanlarından zengin bir adam geçer. Allah Resûlü, *"Bu kişi hakkında ne dersiniz?"* diye sorar. Mecliste hazır bulunanlar, "Bu kimse bir kadına talip olduğunda nikâhlanmaya, aracılık ettiğinde aracılığının kabul edilmesine, konuştuğunda dinlenmeye lâyık biridir." derler. Resûlullah bir süre sükût eder. Bu arada fakir Müslümanlardan biri geçer. Bu defa da, *"Bu kişi hakkında ne dersiniz?"* diye sorar. Orada bulunanlar, "Bu kimse bir kadına talip olduğunda nikâhlanmaya, aracılık ettiğinde aracılığı kabul görmeye ve konuştuğunda sözüne itibar edilmeye layık değildir." derler. Bunun üzerine Resûlullah, *"Bu (fakir), öteki (zengin) gibi dünya dolusu insandan daha hayırlıdır."* buyurur.[341]

Sevgili Peygamberimiz eş seçiminde asıl olan değerleri bir kenara bırakarak, geçici vasıfların cazibesine kapılmamaları konusunda inananları şöyle uyarır: *"Kadınlarla sırf güzellikleri sebebiyle evlenmeyin. Güzellikleri*

onları helâk edebilir (hatalı davranmaya sevk edebilir). Onlarla malları nedeniyle de evlenmeyin. Malları da onları taşkınlığa (günaha) götürebilir. Fakat onlarla dindarlıkları sebebiyle evlenin. Burnu kesik, kulağı delik, siyahî, dindar bir cariye, (diğerlerinden) daha üstündür."[342] Aynı husus erkeklerin dindarlığı için de geçerlidir. Nitekim Peygamberimiz bir gün ashâbına, *"Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz bir kimse size (dünür olarak) geldiğinde onu (kızınızla) nikâhlayın. Böyle yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve bozgunculuk çıkar."* buyurur. Orada bulunanlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Eğer o kimsede (denklik bakımından) bir eksiklik varsa?" deyince, Peygamberimiz, *"Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz bir kimse size (dünür olarak) geldiğinde onu (kızınızla) nikâhlayın."*[343] cümlesini üç defa tekrarlayarak dindarlık ölçüsünün esas olduğuna, diğer özelliklerin de ancak bununla anlam kazanabileceğine işaret etmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in, *"Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara layıktır…"*[344] âyetinde evlilikte temiz ahlâk ve temiz yaşantının esas olduğuna ve insanların bu ölçülerle birbirlerine denk olabileceğine işaret edilmektedir. *"Zina eden erkek ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir kadınla evlenir. Zina eden bir kadınla da ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir erkek evlenir. Bu, müminlere haram kılınmıştır."*[345] âyetinde de evlilikte asıl hususun iffet ve ahlâk olduğu belirtilmiştir.

"İman etmedikleri sürece, Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de, mümin bir cariye, Allah'a ortak koşan bir kadından daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece, Allah'a ortak koşan erkeklerle kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de, iman eden bir köle, Allah'a ortak koşan bir erkekten daha hayırlıdır. Onlar ateşe çağırırlar, Allah ise izniyle, cennete ve bağışlanmaya çağırır. O, insanlara âyetlerini açıklar ki, öğüt alıp düşünsünler."[346] âyetinde de Allah inancı olmayan ile makam mevki bakımından ne kadar üstün olursa olsun, mal bakımından ne kadar zengin olursa olsun, güzellik bakımından ne kadar etkileyici olursa olsun, evlenilemeyeceği belirtilmiştir. Ehl-i Kitap kadınlarla evlenme hususunda ise, *"Mümin kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir."*[347] buyrulmaktadır. Dolayısıyla Müslüman kadınlarda olduğu gibi, Yahudi ve Hıristiyan kadınlarda da iffetin en önemli özellik olduğu görülmektedir.

Allah Teâlâ, *“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz, bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”*[348] beyanıyla, eş ihtiyacının insan fıtratında var olduğunu, bunu meşru biçimde karşılayan evliliğin ise sevgi ve rahmet temelleri üzerine kurulması gerektiğini belirtmiştir. Resûl-i Ekrem (s.a.s) de Hz. Ali’ye hitaben söylediği şu sözleriyle evliliğe teşvikte bulunmuştur: *“Ey Ali! Üç şeyi geciktirme: Vakti geldiğinde namazı (kılmayı), hazır olduğunda cenazeyi (defnetmeyi), dengini bulduğun zaman eşi olmayan kadını (evlendirmeyi).”*[349]

İnsan, sevgi ve rahmeti elde etmek amacıyla gayret gösterir; bir eş ile hayatın zorluklarını aşmayı ve güzelliklerini paylaşmayı ister; evlenme çabası içerisine girer. Kimi zaman güzel, kimi zaman kariyer sahibi, kimi zaman şöhretli, kimi zaman dindar ve ahlâklı eşler aranır. Elbette bütün bunlar önemlidir, önemsenmelidir. Her insanın kendine göre beğenileri, tercihleri, idealleri vardır ve hayatının belli dönemlerinde bunlara uygun kararlar alır. Ancak insan hayatında en önemli kararlardan biri olan eş seçiminde aranması gereken en önemli husus dindarlık ve ahlâkî erdemlere bağlılık olmalıdır. Çünkü bu ölçüye uygun olarak yapılan bir evlilik, sadece dünyada huzur ve mutluluğa değil, âhiret hayatında da ebedî saadete ulaştıracaktır. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de cennete giren bahtiyar kimseler anlatılırken şöyle buyrulmaktadır: *“Onlar ve eşleri gölgeliklerde tahtlara kurulurlar.”*[350]

---

[322] Buhârî, Büyû’, 34; Buhârî, Megâzî, 18.
[323] Buhârî, Nikâh, 9.
[324] İbn Mâce, Nikâh, 7.
[325] Buhârî, Nikâh, 9.
[326] “Enes b. Ebû Mersed”, DİA, XI, 233.
[327] Nûr, 24/3.
[328] Ebû Dâvûd, Nikâh, 4.
[329] Ebû Dâvûd, Nikâh, 4.
[330] İbn Mâce, Nikâh, 46.
[331] Ahzâb, 33/37.
[332] Buhârî, Tevhîd, 22; Taberî, Tefsîr, XX, 274.
[333] İbn Hanbel, V, 411.
[334] Buhârî, Nikâh, 13.

[335] Buhârî, Nikâh, 16; “Ebû Hüzeyfe”, DİA, X, 159.
[336] Buhârî, Nikâh, 16.
[337] Buhârî, Nikâh, 16; Müslim, Radâ’, 53.
[338] Müslim, Nikâh, 74; Nesâî, Nikâh, 23.
[339] İbn Mâce, Nikâh, 9; Nesâî, Nikâh, 17.
[340] Buhârî, Nikâh, 16; Müslim, Radâ’, 53.
[341] Buhârî, Nikâh, 16.
[342] İbn Mâce, Nikâh, 6.
[343] Tirmizî, Nikâh, 3.
[344] Nûr, 24/26.
[345] Nûr, 24/3.
[346] Bakara, 2/221.
[347] Mâide, 5/5.
[348] Rûm, 30/21.
[349] Tirmizî, Salât, 13; Tirmizî, Cenâiz, 73.
[350] Yâsîn, 36/56.

Beden Mahremiyeti: Takva Örtüsüne Bürünmek

Bir gün Allah Resûlü (s.a.s), ashâbıyla sohbet etmekteydi. Can dostları, mutlaka her kelimesini içlerine sindirmek, sonra da ailelerine, komşularına, arkadaşlarına özenle aktarmak için can kulağıyla onu dinliyorlardı. Muâviye b. Hayde de o gün Peygamberimizin yanında olanlardan birisi idi. O da işittiklerini oğlu Hakîm'e anlatmayı severdi. Daha sonra torunu Behz de dedesinin hatıralarını bize nakleden zincirin bir halkası olmuştu. Sevgili Peygamberimizin soruları cevapsız bırakmadığını bilen Muâviye, aklına takılanı ona sormaya karar verdi. "Ey Allah'ın Resûlü" dedi, "Örtülmesi gereken yerlerimizi kimin yanında örtelim?" Avret mahalli denilen mahrem bölgelerin örtülmesi gerektiğini daha önce İslâm Peygamberi'nden duymuştu çünkü. Ama bu örtünmenin sınırı ne idi? Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle cevapladı: *"Hanımından ve cariyenden başka herkese karşı örtülmesi gereken yerlerini ört."*

Yabancı kadına karşı örtünmek gerektiğini anlayan Muâviye sormaya devam etti: "Peki, bir erkek başka bir erkeğin yanında nerelerini örtmeli?" *"Gücün yettiğince avret yerlerini kimseye göstermemeye çalış!"* buyurdu Peygamberimiz. O hâlde bedenin, cinsiyet farkı gözetmeksizin herkesten gizlenmesi gereken özel bir kısmı vardı. Muâviye: "Kişi tek başına olunca ne kadar örtünmesi gerekir?" diye sordu bu sefer. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s), örtünmenin mantığını kavramamıza yardım eden şu cevabı verdi: *"Kendisinden hayâ edilip utanılmaya en layık olan, Allah'tır."* [351]

Allah, meleklerine, *"Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Ona biçim verip ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin."*[352] buyurmuş ve insan bedenini topraktan var etmişti.[353] İnsan bedeni ruhu, gönlü ve aklı, kısacası Allah'ı tanıyan, seven ve O'nun emirlerine muhatap olan "insanlık özünü" barındıran ilahî bir tasarımdı. Yüce Allah, Âdem ve Havva'nın milyarlarca çocuğuna birbirinden ayrı ve kendilerine özel bir beden vermiş, çok benzeseler bile

iki insanı tıpkı ve aynı yaratmamıştı. Herkesten kendine düşen bedene razı olmasını istemiş, bu beden üzerinde tasarrufta bulunarak onu yapaylaştırmaya ve metalaştırmaya kalkışanları, Peygamberimizin diliyle sert bir biçimde uyarmıştı. Allah Resûlü, *“Allah (başkasının saçından kendisine) saç ekleyen ve ekleten, dövme yapan ve yaptıran kadını rahmetinden uzaklaştırmıştır.”* buyurmuştu.[354]

Yüce Rabbimiz, bedenin ölümsüz olmadığını söylemiştir.[355] *Her canlı ölümü tadacaktır.”*[356] buyuran Cenâb-ı Hak, insana gün gelip ölümle tanışacağını, o an bedeninin tekrar aslı olan toprağa döneceğini[357] ama kıyametin kopması ile insanın yeniden dirileceğini anlatmıştır.[358] Her ne kadar bazı insanlara bu dönüşüm anlaşılmaz ve inanılmaz gelse de, her ne kadar ufalanmış kemiklerin, lime lime olmuş ve toprağa karışmış etlerin tekrar bir beden hâline gelmeleri imkânsız görünse de[359], Yüce Rabbimiz bu gerçeğe inanmamızı istemektedir. O, bir benzeri daha olmayan parmak uçlarındaki en ince izlere varana kadar her bedeni tekrar var edeceğini Kur’an’da açıkça söylemektedir.[360]

İşte ruhların bedenlerle tekrar eşleştirildiği o güne[361] kadar, ruhu gibi bedeni de insana emanettir. Onu iyi davranışlar sergilemede, iyi işler yapmada, iyiye yardım etmede kullanmalı, her bir organını tek tek kötüden ve kötülükten korumalıdır. Sevgili Peygamberimiz, *“Bedeninin senin üzerinde hakkı var.”*[362] buyururken, insana vücudu konusundaki sorumluluğunu hatırlatmaktadır. Gören bir göze, işiten bir kulağa, tutan bir ele, yürüyen bir ayağa, kısacası sağlıklı bir bedene sahip olmak, hayattaki en büyük nimetlerdendir. İnsanoğlu, Rabbinin verdiği her nimet gibi bu ikramın da değerini bilmeli, bedenini nerede kullandığının hesabını vereceğini unutmamalıdır. Zira gün gelecek, ağzı mühürlenecek de elleri konuşup ayakları yaptıklarına şahitlik edecektir.[363]

İnsanın bedenini örtme güdüsünün yaratılıştan geldiği söylenebilir. Cennette yasak ağacın meyvesinden yemelerinden dolayı Hz. Âdem ve eşinin avret yerleri açılınca, ilk refleksleri yapraklar ile örtünmeye çalışmak olmuştur.[364] Bir anlamda cinsellik bilincine erişen insanın tabii refleksi edep yerlerini kapatmaktır. İlk insanlara ait mağara resimlerinde bile, onların basit kıyafetlerle de olsa bedenlerinin özel kısımlarını saklama ihtiyacı hissettikleri görülmektedir. Bu ihtiyaç, zamanla her toplumun kendi gelenek, görenek ve inançları doğrultusunda bir mahremiyet algısı ve giyim kültürü geliştirmesini sağlamıştır. Aslında küçük çocukların soyunurken

utanıp bir kenara çekilmek istemeleri ya da anneleri onları giydirirken kendilerine bakan yabancı gözlerden rahatsız olup kızmaları, örtünme güdüsünün açık göstergesidir. Peygamber Efendimiz, işte bu hissin kaybolmamasını, aksine küçüklükten itibaren beslenmesini istemektedir.

Bedenin örtülmesi hukukî bir zorunluluğun ya da dinî bir sınırlamanın öncesinde, fıtrî ve ahlâkî bir davranıştır. Erdemli bireyler yetiştirmenin ve sağlıklı bir toplum inşa etmenin yolu, küçük yaşta verilen ahlâk ve değer eğitiminden geçmektedir. Dolayısıyla çocuğa, bedeninin değerli ve kendisine özel olduğu, çok erken yaştan itibaren öğretilmelidir. Şüphesiz bu konudaki sorumluluk, bülûğ yaşına gelmekle kesinleşmektedir. Ergenliğe kadar çocuk bedeni, yetişkin bedeninin mahremiyeti gibi ciddi bir sınırlama ile karşı karşıya değildir. Zira Allah'ın Resûlü (s.a.s), *"Âdet görme çağına gelen kızın namazı ancak başörtüsü ile kabul edilir."*[365] buyururken ve eşlerinin yanında gördüğü genç kızların artık âdet olduklarını öğrenince örtünmelerini isterken[366], bu çizgiyi net bir biçimde çizmektedir. Ancak çocuğun bu yaşa kadar beden mahremiyeti konusunda dikkatli davranmayı öğrenmesi ihmal edilmemelidir. Küçük zihinlerde, kıymetli gördüğü her türlü varlığını sakınıp sakladığı gibi vücudunu da örtmesi gerektiği fikri belirmelidir. Başkasının bedenine saygılı olması, rahatsız edecek biçimde dokunmaması ve özel kısımlarına bakmaması gerektiğinin bilincine varan çocuk, aynı şeyleri kendi bedeni için de istemeyi öğrenmelidir. Peygamberimiz, çocukların yedi yaşından sonra ayrı yataklarda yatmalarını isterken de[367] bu bilinci pekiştirmeyi amaçlamaktadır.

İnsanın örtünmesi, başkasına duyduğu saygı kadar kendisine duyduğu saygı ile de ilintilidir. Kendisine olan saygısının ve özelini sahiplenmesinin bir göstergesidir. Mahrem yerlerini saklamak, vücuda olan itinanın ve hayâ duygusunun yansımasıdır. Hayâ duygusu ise Peygamberimizin ifadesi ile *"imandan kaynaklanır."*[368] Sevgili Peygamberimiz, *"Allah halimdir, hayâ sahibidir, kusurları örtendir. Hayâyı ve örtünmeyi sever. Biriniz gusledeceğinde kapalı yerde yıkansın."* buyurmuştur.[369] O hâlde insan, bedenini yaratan ve kendisine hediye eden Rabbi ile arasındaki bağı düşünmeli, O'nun sevdiği huyları edinmekten şeref duymalıdır. Örtünme, öz saygısıyla alakalıdır ve insan bedenine öldükten sonra bile hürmet gösterilmelidir. Cenazenin bir örtü altında yıkanması ve kefenlenerek toprağa verilmesi de beden mahremiyetine gösterilecek son saygının ifadesi değil midir?

Bedenin mahrem oluşu, yani saygın ve dokunulmaz oluşu onu pervasızca sergilememeyi ve teşhir etmemeyi gerektirmektedir. Bu noktada çok da hassas oldukları söylenemeyen Câhiliye toplumu insanları, günlük hayatta örtünmeyi önemsemeyen tavırlarını, ibadet amacıyla Kâbe'yi çıplak olarak tavaf edecek kadar[370] ileri götürmüşlerdir. Son dinin peygamberi, onlara öncelikle hayatın her anında ellerinden geldiğince bedenlerini sakınmalarını öğretmiş, sonra da bu konudaki hassasiyetlerini ibadet ederken de sürdürmelerini istemiştir. Böylece onlar Peygamberimizin terbiyesinden geçerek ciddi anlamda davranış değişikliğine gitmişlerdir. Bir gün ağır bir taş taşırken peştamalının çözülüp yere düşmesi sonucu çıplak kaldığını ama taşı bırakıp da peştamalını tekrar kuşanamadığını anlatan Misver b. Mahreme, olayı gören Peygamberimizin derhâl kendisini uyararak, *"Dön de elbiseni al. Sakın çıplak dolaşmayın!"*[371] buyurduğunu söylemektedir.

Kişinin banyo yaparken de vücudunun başkası tarafından görülmesine engel olması gerektiğini hatırlatan Peygamberimiz, *"Biriniz gusledeceğinde kapalı yerde yıkansın."*[372] buyurmuş, kendisi de buna dikkat ederek ashâbına örnek olmuştur.[373] Yine tuvalet ihtiyacını giderirken iki kişinin yan yana gelip konuşmamalarını ve birbirlerinin avret yerlerine bakmamalarını öğütleyen Hz. Peygamber[374], kendisi de açık alanda abdest bozarken yere iyice eğilmeden eteklerini kaldırmamayı, dolayısıyla mahremiyetini muhafazayı alışkanlık edinmiştir.[375] İç çamaşırı olmaksızın, peştamal ya da entari gibi bir giysi giyen kimsenin mahrem yerleri görünebileceği için dizlerini dikerek oturmasını yasaklayan Peygamber buyruğu da aynı amaca yöneliktir.[376] Diğer taraftan namaz kılarken bedenini örtecek bir kumaşa bürünen Peygamberimiz[377], erkeklerin de[378] kadınların da[379] ibadet esnasında örtünmelerini istemiştir.

Edep timsali olan Sevgili Peygamberimiz, ashâbından birinin dizlerinin üst kısmı görülecek şekilde bacaklarını açarak oturduğunu görünce, *"Uyluğunu ört. Çünkü uyluk avrettendir."*[380] demiştir. Dinimizin erkek için belirlediği avret bölgesi göbek ile diz kapağı arasıdır.[381] Ancak kadın bedeninin daha özel ve çekici olması, erkek bedeninden daha fazla örtülmesini gerekli kılmıştır. Kadın olsun erkek olsun insan toplum içinde bedeni ve cazibesi ile değil, düşünceleri ve davranışları ile ön plana çıkmalı, bilhassa kadınlar giysileri içinde toplumsal alanda daha rahat hareket etme imkânı bulmalıdır. Allah'ın Resûlü, kadınların eteklerinin, o bölgenin

geleneğine göre entari giyen ya da peştamal kuşanan erkeklerin eteklerinden bir karış daha uzun olmasını istemiş[382], kızı Fâtıma'nın elbisesini de bacaklarını örtecek şekilde ayarlamıştır.[383]

Her konuda olduğu gibi kadın erkek ilişkilerinde de dengesizliğin ve düzensizliğin olduğu bir cahiliye toplumunu ıslah etme ve insanlığa bu konuda da örnek bırakmakla yükümlü olan Peygamberimiz, beden mahremiyetini önemsemedikleri gibi nezaket sınırlarını aşacak derecede aile mahremiyetini ihlal eden kimselerle muhatap olmuştur. Zeyneb bnt. Cahş ile evlendiği gün, düğün yemeğinin yenmesinden sonra insanlar dağıldığı hâlde birkaç kişi ısrarla Allah Resûlü'nün odasında oturup sohbet etmeye devam etmişti. Onu eşiyle yalnız bırakmayı düşünemeyen bu adamlardan sıkılıp kendini dışarı atan Peygamberimize, *"Ey iman edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamber'in evlerine girmeyin, çağrıldığınız zaman girin. Yemeği yiyince de hemen dağılın. Sohbet için beklemeyin. Çünkü bu davranışınız Peygamber'i rahatsız etmekte fakat o sizden de çekinmektedir. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez. Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Böyle davranmanız hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temizdir…"*[384] şeklindeki ilk hicab âyetleri nazil olmuştu.[385] Bu sayede insanlar, bir odaya veya eve girmeden önce izin istemeyi ve hane halkının özeline saygılı olmayı öğrenmişlerdi. Ayrıca Peygamberimizin örnek davranışını izleyerek[386] evin girişine asılan perdeleri kapalı tutma alışkanlığı edinmişlerdi.

Elbette Peygamberimizin her biri bir eşine ait olan odalarına gelen giden eksik olmamakta, ziyaretçilerin, danışanların, öğrenenlerin ardı arkası kesilmemekteydi. Ama Hz. Ömer'in de endişe ile dile getirdiği üzere, pek çok kişiyi ağırlamak zorunda kalan Peygamber hanımları, kadınıyla erkeğiyle, iyisiyle kötüsüyle her tür insanla karşı karşıya geliyorlardı.[387] Geleneğin giyim ölçüsünü yeterli bulmayan Hz. Ömer, onların güzelliklerini sakınmalarını ve daha dikkatli örtünmelerini arzu etmekteydi. Bir süre sonra aslında başörtüsü kullanmaya alışık olan hanımların, boyun ve göğüslerini de kapatacak şekilde daha özenli örtünmelerini emreden âyetler nazil olmuştu. Yüce Rabbimiz şöyle buyurmuştu:

"Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, ziynet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar.

Ziynetlerini, kocalarından yahut babalarından yahut kocalarının babalarından, yahut oğullarından, yahut üvey oğullarından, yahut erkek kardeşlerinden, yahut erkek kardeşlerinin oğullarından, yahut kız kardeşlerinin oğullarından, yahut Müslüman kadınlardan, yahut sahip oldukları kölelerden, yahut erkekliği kalmamış hizmetçilerden yahut da henüz kadınların mahrem yerlerinin farkında olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri ziynetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!"[388]

Böylelikle kadınlara sadece gövdelerini değil, baş ve göğüslerini de örtmelerini emretmiş, ayrıca kimin yanında güzelliklerini saklamaları gerekmediğini de açıkça sıralamıştı. Rabbimiz, hanımların dışarı çıkarken evde giydikleri elbiselerinin üzerine bir dış giysi almalarını da emretmişti: *"Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir."*[389]

Bu ilâhî buyruğun ardından giyinme tarzlarını yeniden gözden geçiren mümin hanımlar, şaşırtıcı bir hızla yeni duruma uyum sağlamıştı.[390] Hz. Âişe yaşananları şöyle anlatıyordu: "Allah, ilk muhacir kadınlara rahmet eylesin. Allah, *'Başörtülerini yakalarının üzerine kadar salsınlar.'*[391] âyetini indirince, onlar (dışarıda giydikleri uzun) elbiselerinin kenarından kesip (elde ettikleri parça ile) derhâl başlarını örttüler."[392] Peygamberimiz de bir defasında kendisine hediye olarak gelen ipekli bir kumaşın Hz. Ali tarafından giyilmesi yerine hanımlar tarafından başörtüsü olarak kullanılmasını önermişti.[393] Böylelikle cahiliyenin gelişigüzel olan giyim kuşam alışkanlığı ıslah edilmiş ve yeni bir ölçü getirilmişti.

Yaşlı kadınlara dış giyim konusunda bir ayrıcalık tanınmış ve *"Artık evlenme ümidi beslemeyen, hayızdan ve doğumdan kesilmiş yaşlı kadınların ziynetlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendileri için bir günah yoktur. Ama yine sakınmaları onlar için daha hayırlıdır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."*[394] buyrulmuştu. Hz. Peygamber (s.a.s) de inanan hanımları bayram namazı için namazgâha davet ederken, üzerine alacak dış kıyafeti olmadığından yakınanlara, arkadaşlarından ödünç örtü almak suretiyle mutlaka namaza katılmalarını söylemişti.[395] Ashâbın anlattığına göre, sabah namazını Peygamberimizin arkasında

kılmak için alacakaranlıkta evlerinden çıkarak cemaate katılan kadınlar da aynı şekilde dış örtülerine bürünerek geliyorlardı.[396]

Giyinmenin teşvik edilmesiyle, teşhirciliğe de engel olunmaktadır. Bu bağlamda bedeni örtmek amacıyla giyilen kıyafetlerin çok dar olmamasını isteyen Hz. Peygamber[397], eğer elbise ince ve şeffaf bir kumaştan yapılmışsa altına astarlık giyilmesini önermiştir.[398] O, aslında giyinmiş olmalarına rağmen uygunsuz kıyafetlerinden dolayı âdeta çıplak gibi görünen ve bedenlerini esirgemeyen kimselerin cennetten mahrum kalacaklarını hatırlatmıştır.[399]

Beden mahremiyeti her ne kadar karşı cins söz konusu olduğunda daha bariz biçimde ele alınmaktaysa da aslında aynı cinsten olan insanların da birbirlerinin yanında bedenlerini sınırsızca açmamaları gerekmektedir. Yani kadının kadın yanında, erkeğin de erkek yanında vücudunun özel bölgelerini gizlemesi gerekmektedir. Göbek ve diz kapağı arasındaki mahrem kısmın ihtiyaç dışında açılması her hâlükârda hoş karşılanmamış, hemcinsler arasında dahi anlamsız biçimde ten temasında bulunmak yasaklanmıştır. *“Erkek erkeğin, kadın da kadının avret yerine bakamaz. Bir örtünün altında erkek erkeğin, kadın da kadının tenine dokunamaz.”*[400] buyuran Peygamber Efendimiz, iki kadının veya iki erkeğin çıplak iken aynı yatakta yatmalarına da izin vermemiştir.[401] Böyle bir davranışın, bir kadının mahremini gören diğer kadının gelip bunu eşine anlatması gibi kötü sonuçlar doğurabileceğine dikkat çeken Hz. Peygamber[402], elbette bu yasağın altında cinsel sapkınlıklara giden yolu kapamak gibi bir amaç da gözetmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s), anne gibi candan öte bir canın yanında bile yetişkin bir ferdin bedensel sınırlara dikkat etmesi gerektiğini söylerken de aynı hassasiyeti ve nezaketi korumayı amaçlamaktadır. Bir kişi Peygamberimize, “Ey Allah’ın Resûlü, annemin yanına girmek için izin isteyecek miyim?” diye sorduğunda o, *“Evet.”* buyurmuştur. O kişi, “Ben onunla aynı evde oturuyorum.” deyince Hz. Peygamber, *“(Yanına gireceğinde) ondan izin iste.”* diye cevabını tekrarlamıştır. Bu sefer sözünü sürdürüp, “Ona ben hizmet ediyorum.” diye üsteleyince Allah’ın Resûlü, *“Ondan izin iste, onu çıplak olarak görmek ister misin?”* demiştir. Adam doğal olarak, “Hayır,” demiş, bunun üzerine Peygamberimiz, *“O hâlde, izin almadan annenin yanına girme.”* buyurmuştur.[403] Anlaşıldığı üzere, anne-

babanın, yaşlının ve hastanın saygınlığı ile doğru orantılı olarak, onların mahremine karşı da özenli davranmak gerekmektedir.

Bedeni değerli hissederek koruma algısı, iki yönlü bir duyarlılığı gerektirmektedir. Kişi kendi bedenine olduğu kadar karşısındaki kimsenin bedenine de saygılı davranmak zorundadır. Bu bağlamda vücudunu izinsiz ve haksız bakışlara karşı örttüğü gibi, bir başkasının özeline de bakmamalıdır. Rabbimiz, gözlerini haramdan sakınma emrini Kur'an'da iki defa tekrarlamakta ve her iki cinse de ayrı ayrı hitap ederek bu konuda önce erkeklerden, sonra da kadınlardan aynı hassasiyeti göstermelerini istemektedir: *"Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar… Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar…"*[404]

Hz. Peygamber (s.a.s), tesadüfen görüvermenin bir günahı olmasa da ikinci defa dikkatle bakarak tedirginlik oluşturmaya kimsenin hakkı olmadığını söylemiş, *"Bir bakışa, diğerini ekleme!"*[405] demiştir. Bir kadının ya da erkeğin güzelliğini ansızın gören kimsenin, bakışlarını başka yöne çevirmesi Peygamber ahlâkının gereğidir.[406] Zira Peygamberimiz, genç bir kadının güzelliğinden gözlerini alamayan amcasının delikanlı oğlu Fadl'ın yüzünü bizzat mübarek eliyle tutup öbür tarafa çevirmiştir.[407] Dolayısıyla halk arasında yaygın olan "Güzele bakmak sevaptır" mantığı, beden mahremiyetini ihlal ettiği için Peygamberimizin sünneti ile örtüşmemektedir.

Sevgili Peygamberimiz, sara hastalığı sebebiyle nöbet geçiren ve bayıldığı esnada bedenini koruyamayan bir hanımın üstü başı açılmasın diye özel dua buyurmuş[408], onu tedirginlikten kurtarmıştır. Ayrıca yol kenarında oturarak sohbet etme alışkanlıklarını bırakmak istemeyen ashâbına, o hâlde yoldan gelip geçenlerin rahatsız olmaması için bakışlarına hâkim olmaları gerektiğini söylemiştir.[409] Allah'ın Resûlü (s.a.s), cemaatle namaz kılınırken erkeklerin arkasında saf tutan hanımlara, giydikleri peştamalları kısa olan erkekler doğrulup oturmadıkça başlarını secdeden kaldırmamalarını emretmiş[410], böylelikle onlara ibadet esnasında da edebe uygun davranmayı öğretmiştir.

"Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise verdik."[411] buyuran Rabbimiz, elbette bu giysileri amacına uygun kullanmamız için yaratmıştır. Bu âyete göre giyinmenin amacı, mahrem yerleri örtmek ve süslenmek olabilir. *"(Allah) sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar verdi."*[412] âyetinin anlattığı gibi,

giyinmenin amacı, korunmak ve kendini savunmak da olabilir. Amacı ne olursa olsun bedeni örtmek ve sakınmak, insan olmanın gereğidir, insanî bir üstünlüktür. Şeytan, insanı böylesine değerli bir histen uzaklaştırarak beden mahremiyetini ihlal eden hatalara sürüklemek için uğraşacaktır. Yüce Rabbimiz, *"Ey Âdemoğulları! Şeytan ana ve babanızı kötü yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak nasıl cennetten çıkardıysa sizi de aldatmasın."*[413] âyetiyle bu konuda kullarını uyarmaktadır. İffetini ve haysiyetini korumak amacıyla bedenini örtmek, takvanın yani Allah karşısında hürmetkâr ve sorumluluk sahibi bir duruşun gereğidir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"Takva elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır."*[414]

---

[351] Tirmizî, Edeb, 22; Ebû Dâvûd, Hamâm, 2.
[352] Hicr, 15/28-29.
[353] Fâtır, 35/11.
[354] Buhârî, Libâs, 83; Nesâî, Zînet, 20.
[355] Enbiyâ, 21/8.
[356] Âl-i İmrân, 3/185; Ankebût, 29/57.
[357] Tâ-Hâ, 20/55; Hac, 22/5.
[358] Bakara, 2/28; Şuarâ, 26/81; Secde, 32/11.
[359] Mü'minûn, 23/82; Neml, 27/67.
[360] Kıyâme, 75/4.
[361] Tekvîr, 81/7.
[362] Müslim, Sıyâm, 182.
[363] Yâsîn, 36/65.
[364] A'râf, 7/20-22.
[365] Tirmizî, Salât, 160; Ebû Dâvûd, Salât, 84.
[366] Ebû Dâvûd, Salât, 84.
[367] Ebû Dâvûd, Salât, 26.
[368] Müslim, Îmân, 59.
[369] Nesâî, Gusül ve Teyemmüm, 7; Ebû Dâvûd, Hammâm, 1.
[370] Müslim, Tefsîr, 25; Nesâî, Menâsikü'l-hac, 161.
[371] Müslim, Hayız, 78.
[372] Nesâî, Gusül ve Teyemmüm, 7; Ebû Dâvûd, Hammâm, 1.
[373] Buhârî, Gusül, 21.
[374] Ebû Dâvûd, Tahâret; İbn Hanbel, III, 36.
[375] Dârîmî, Tahâret, 6.

[376] Müslim, Libâs ve Zînet, 72.
[377] Buhârî, Salât, 4; Müslim, Salât, 278.
[378] Müslim, Salât, 277; İbn Hanbel, IV, 50.
[379] Ebû Dâvûd, Salât, 83.
[380] Tirmizî, Edeb, 40; Ebû Dâvûd, Hamâm, 1.
[381] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, II, 298.
[382] Nesâî, Zînet, 105; Tirmizî, Libâs, 9.
[383] Tirmizî, Libâs, 9.
[384] Ahzâb, 33/53.
[385] Müslim, Nikâh, 93.
[386] Buhârî, Nikâh, 68.
[387] Buhârî, Tefsîr, (Ahzâb) 8.
[388] Nûr, 24/31.
[389] Ahzâb, 33/59.
[390] Ebû Dâvûd, Libâs, 29.
[391] Nûr, 24/31.
[392] Buhârî, Tefsîr (Nûr), 12.
[393] İbn Mâce, Libâs, 19.
[394] Nûr, 24/60.
[395] Buhârî, Salât, 2.
[396] Buhârî, Mevâkîtü's-salât, 27.
[397] Buhari, Salat, 10.
[398] Ebû Dâvûd, Libâs, 36.
[399] Müslim, Cennet ve sıfâtü naîmihâ ve ehlihâ, 52.
[400] Müslim, Hayız, 74; Ebû Dâvûd, Hammâm, 2.
[401] Nesâî, Zînet, 20; Dârimî, İsti'zân, 20.
[402] Buhârî, Nikâh, 119; Tirmizî, Edeb, 38.
[403] Muvatta', İsti'zân, 1.
[404] Nûr, 24/30-31.
[405] Ebû Dâvûd, Nikâh, 42-43; Tirmizî, Edeb, 28.
[406] Ebû Dâvûd, Nikâh, 42-43.
[407] Buhârî, Hac, 1.
[408] Buhârî, Merdâ, 6.
[409] Müslim, Selâm, 2.
[410] Buhârî, Amel fi's-salât, 14.
[411] A'râf, 7/26.
[412] Nahl, 16/81.

[413] A’râf, 7/27.
[414] A’râf, 7/26.

Kadının İbadeti:
Özel Hâllerde Özel Sınırlar

Allah'ın Son Elçisi'yle Medine'den yola çıkan kafilenin hedefi Mekke idi. Yolculuk Hac yolculuğuydu. Yolcular Mekke'ye henüz ulaşmamışlardı ki aralarında bulunan Hz. Aişe derin bir hüzne kapılarak ağlamaya başladı; ağlamasının nedeni âdet görmeye başlamasıydı! İhrama girerek niyetlendiği umresi yarım kalacağı gibi, haccı da yapamayacaktı. Şevki kırılmış, heyecanı kaybolmuştu. Yanına gelen Allah Resûlü'nü gözyaşlarıyla karşılamıştı. Peygamberimiz, neşeli bırakıp kederli bulduğu eşinin hâlini görünce hayretle sordu: *"Hayırdır? Niçin ağlıyorsun? Yoksa âdet mi oldun?"* Hz. Âişe "Evet!" dedi ve buruk bir sesle ekledi: "Hâlbuki Allah şahit, haccı ne çok istemiştim! Ama bu yıl hacı olamayacağım." Şefkat Peygamberi ona teselli olacak şu karşılığı verdi *"Bu başına gelen, Âdem kızlarına Allah'ın takdir ettiği bir yazgıdır. Kâbe'yi tavaf etmek dışında hacıların eda edecekleri vazifeleri sen de yerine getirebilirsin."* [415]

İlerleyen günlerde Peygamberimiz Hz. Âişe'nin hevesle başladığı bu görevi layıkıyla yerine getirmesine yardımcı olmuş, bayram günü âdeti sona erip temizlenince farz olan tavafını yapmasını istemişti. Hatta "İnsanlar ne güzel hem umre hem hac yaparak evlerine dönüyorlar. Oysa ben sadece haccedebildim." diyerek sızlanan eşinin, kardeşi Abdurrahman ile birlikte Ten'im'e gidip ihrama girmek suretiyle yarım kalan umresini tamamlamasını da sağlamıştı.[416]

Bir kız çocuğu olarak dünyaya gelmek nasıl Yüce Allah'ın takdirine bağlıysa[417], bir genç kızın âdet kanaması ile ergenliğe erişmesi de aynen öyledir. Yeme, içme, uyuma ya da üreme bir insan için ne kadar doğalsa, âdet görme de bir kadın için o kadar doğaldır. Dolayısıyla hayatın akışı içinde diğer bedensel gelişim ve işlevlerle birlikte normal karşılanarak kabullenilmelidir.

Oysa ay hâli zaman zaman kimi topluluk ve inanışlarda kadının aleyhine ve hatta utanç verici bir durum olarak telakki edilmiştir. Kadının iradesi dışında kalan, müdahale etme, değiştirme imkânı olmayan Allah vergisi bu

durum sebebiyle aşağılanması, anlaşılması, açıklanması ve kabul edilmesi mümkün olmayan bir yaklaşımdır Allah'ın Peygamberi mescidden kendisine bir seccade getirmesini istediğinde, "Ama ben âdetliyim!" diyerek mescide girmek ve seccadeye dokunmak istemeyen Hz. Âişe'ye, *"Âdetli olma hâli senin elinde değil ki!"* buyurmaktadır. Bunun üzerine çekingenliğini gizlemeyen annemiz, mescide girmiş ve seccadeyi almıştır. [418]

Gerçekten ilkel kültürlerden bugüne uzanan çizgide, âdetli kadınla ilgili olumsuz tasavvur değişmemek için direnmekte ve dinin özüne aykırı olduğu hâlde insanların terk etmekte zorlandığı bidatleri de beraberinde getirmektedir. Zerdüştlerin âdetli kadını murdar sayarak temizlenene kadar bir odada tek başına bekletmelerine benzer şekilde, bugün de kimi Müslüman kadınların âdet günlerinde kendilerini toplumdan soyutlamaları şaşırtıcıdır. Uğursuzluk taşıyacakları endişesiyle doğum tebrikine gitmeyerek taze bebeğe bakmayan ya da düğüne katılmayarak yeni gelinin çeyizine dokunmayan nice kadın vardır. Âdetli iken hamur yoğurmaktan kaçınan, turşu kurmayan, salça ve reçel yapmayan ya da sofradaki ekmeği bölmekten çekinen kadınların sayısı hiç de az değildir. Oysa Peygamberimiz âdetli eşinin dokunduğu gıdalardan tiksinmemiş ve Hz. Âişe'nin ısırdığı etin devamını yerken veya içtiği suyun kalanını içerken tam da onun ağzının değdiği yere ağzını getirerek bütün bunların anlamsızlığını göstermek istemiştir.[419]

Kadını sadece âdet gördüğü günlerde değil sonrasındaki yedi günde de sakınılması gereken biri olarak gören Yahudi geleneğinde, âdetli kadının bedeni kadar kullandığı eşyalar da kirli ve yasaklı sayılmaktadır.[420] Aybaşı hâlinde iken eşine dokunmayan, onunla birlikte yemek yemeyen ve aynı yatakta yatmayan Yahudi erkekleri, Peygamberimizin ashâbını da şüpheye düşürmüştür. "Biz de onlar gibi belirli günlerinde eşlerimizden tamamen uzaklaşmalı mıyız?" diye sorduklarında, Allah Resûlü, cinsel beraberlik dışında günlük yaşantılarını aksatmaya gerek olmaksızın diledikleri her şeyi yapabileceklerini söylemiştir.[421] Aynı şekilde kendisine gelerek âdetli bir kadınla aynı sofrayı paylaşmanın hükmünü danışanlara, *"Onunla beraber yemek yiyebilirsin(iz)."* buyurmuştur.[422]

Diğer taraftan Peygamber Efendimiz, âdetliye dokunmama gibi rencide edici bir tavrı kesinlikle reddetmiştir. Ümmü Seleme annemizle âdetli iken de aynı yatağı paylaşan sevgili Peygamberimizdir.[423] Aynı şekilde Hz. Âişe'nin, "Resûlullah, eşlerinden biri âdetli iken de tenine dokunurdu."

diyerek özel durumlarını anlatması[424], âdetli kadının pis olmadığını herkese duyurmak amacıyladır.

Ayrıca anneleri Havva'nın, Âdem'in aklını çelerek yasak meyveden yemesine, dolayısıyla da cennetten çıkarılmasına sebep olduğu gerekçesi ile Havva kızlarını lanetli ve cezaya müstahak görmek, Yahudi kültürünün bir parçasıdır.[425] Hâlbuki Kur'an-ı Kerim, Hz. Âdem'i aldatanın şeytan olduğunu özellikle belirtirken[426] iki eşin yasağı birlikte çiğnediklerine[427] dikkat çeker. Ama Yahudi söyleminin geleneğe etkisi, kadının âdetli iken ya da hamilelik ve doğum gibi sıkıntılara katlanırken bu ilk günahın bedelini ödediği düşüncesini yaymıştır. Bu yüzden bazı çevrelerde asırlar boyunca âdetli kadın Allah'tan uzak, ibadetten mahrum edilmiş ve kirli sayılmıştır.

Âdet görmenin, kız çocuğunu, dinin emir ve yasaklarına bizzat muhatap olan bir yetişkin konumuna yükselttiği düşünüldüğünde, hayatın yeni bir yönde akmaya başlaması kaçınılmazdır. Çünkü bir insan için ergenlik, dinî ve hukukî yükümlülüklerin başlama noktasıdır. Nitekim Sevgili Peygamberimiz, kadının özel günlerinde ibadet hayatını düzenleyen birtakım sınırlamalar getirmiştir. Ama bunların arasında âdetli kadının ücra bir köşede ibadete hasret beklemesi ya da ibadet eden eşine yaklaşamaması gibi bir kayıt kesinlikle bulunmamaktadır. Aksine Resûlullah, gece namazı kılarken âdetli olan eşlerinin yanı başında uyumalarından rahatsız olmaz, secde ederken elbisesinin onlara değmesine aldırmaz[428], hatta üzerlerindeki dokuma örtünün bir kısmını kendi omzuna alarak namaza devam ederdi.[429]

Ramazan ayının son on gününde itikâfa girerek mescidde ibadetle meşgul olan Allah Resûlü, bu süre içerisinde hâne-i saadetlerine girmezdi. Ancak saçlarının yıkanmasını veya taranmasını arzu ettiğinde hücresinin kapısından başını uzatarak eşine seslenirdi.[430] Aynı şekilde Resûlullah'ın kendilerine necis muamelesi yapmaksızın günlük hayatını devam ettirmesine alışık olan Meymûne validemiz, saçı başı dağınık bir vaziyette dolaşan ve eşi âdetli olduğu için kendisine dokunmadığını söyleyen Abdullah b. Abbâs'a, *"Hay evladım, âdetin el ile ne ilgisi olabilir!"* demiştir.[431] Peygamberimizin bazen âdetli eşine yaslanarak Kur'an-ı Kerim okuduğu olmuştur. Nitekim Âişe annemiz, "Ben âdetli olduğum hâlde Hz. Peygamber (s.a.s) kucağıma yaslanır, Kur'an okurdu."[432] derken, Meymûne annemiz de bu durumu vurgulamıştır[433]

Hz. Peygamber âdetli hanımlar da dâhil bütün kadınların bayram namazlarına iştirakini, bayram namazının kılındığı musallaya gelerek hutbeyi dinlemelerini ve duaya katılmalarını istemiştir.[434]

Âdetli olmanın birtakım kurallara uymayı da beraberinde getirdiği tartışmasız bir gerçektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, *"Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: O sıkıntı verici bir durumdur. Bu yüzden âdet sırasında kadınlardan geri durun ve onlar temizleninceye kadar kendilerine yaklaşmayın. Temizlendikten sonra, Allah'ın izin verdiği şekilde onlara yaklaşın. Şüphesiz, Allah gönülden tövbe edenleri sever, içi dışı temiz olanları sever."*[435] buyrulurken Müslüman erkeklere âdetli eşleriyle ilgili uymaları gereken temel kural öğretilmektedir. Allah Resûlü de özel durumunu önemsemeksizin eşiyle birlikte olan kimseyi ağır bir dille uyarmakta[436] ve böyle bir hata karşılığında bir miktar sadaka verilmesini tavsiye etmektedir.[437]

Kur'an-ı Kerim'in âdet dönemini belirleyici kabul ederek koyduğu bir diğer hüküm ise, boşanmış kadınların bekledikleri iddet süresi ile ilgilidir. Bu hükme göre eşinden boşanan bir kadın hamile olup olmadığının ortaya çıkması ve hamilelik durumunda bebeğinin babasının doğru tayin edilebilmesi için evlenmeksizin üç ay hâli (âdet veya temizlik dönemi) geçene kadar, şayet hamile ise doğum yapana kadar beklemek zorundadır.[438] Âdetten kesilen veya henüz âdet görmemiş hanımların iddet süresi ise üç ay olarak tayin edilmiştir.[439] Diğer taraftan Allah Resûlü bir kimsenin, âdetli hanımını boşamasına izin vermemiş, böyle bir karar alan İbn Ömer'e eşine dönerek hanımına mühlet tanımasını söylemiştir.[440]

Kur'an, âdet dönemine yönelik sınırlandırmalar hakkında başka açıklama yapmazken, inananlara Rablerinin rızasına uygun bir hayatı en ince detaylarına kadar öğreten Sevgili Peygamberimiz, kadınlara özel günlerinde nelere dikkat etmeleri gerektiğini tek tek anlatmıştır. Bu öğretimin başında, âdet görmeyi olağan karşılayarak bundan dolayı utanmama öğüdü gelir. Öyle ki Resûl-i Ekrem, eşlerinin mahcup olarak kendisinden uzaklaşmaya çalışmalarını engellediği gibi, aynı zamanda diğer Müslüman hanımlara da bu konuda son derece hassas ve anlayışlı davranır.

Allah Resûlü'nün öğrettiği üzere vücuttan çıkan diğer kirli akıntılar gibi âdet kanı da temiz değildir. Dolayısıyla bulaştığı yerin temizlenmesi gerekmektedir. Kıyafetlerinde kan lekesi olduğunda ne yapmaları gerektiğini soran hanımlara Peygamberimiz, *"(Bu durumdaki bir kadın)*

elbisesini eliyle ovar, su ile çitiler ve üzerine su dökerek temizler. Daha sonra bu elbise ile namaz kılar.” buyurmuştur.[441] Üzerlerine giyecek tek bir elbiseye sahip olan ve âdet dönemleri bittiği an namaz kılmak için aynı elbiseyi temizleyerek tekrar giymek zorunda kalan sahâbî hanımlar[442], kanı yıkadıktan sonra izinin kalmasının namaza engel olmadığını da Resûlullah’tan öğrenmişlerdir.[443]

Kadının âdet günleri sona erdiğinde kirlenen kıyafetlerini arındırdığı gibi bedenini de temizlemesi gerekmektedir. Hükmî bir necaset olarak nitelendirilen aybaşı hâlinden sonra gusül abdesti alınması farzdır. *“Âdet görmeye başladığında namazı bırak, âdetin bittiğinde ise guslet.”*[444] buyuran Peygamber Efendimiz, nasıl yıkanacağını soran Esmâ’ya guslü şöyle tarif etmiştir: *“Aranızdan bir hanım gusletmek istediğinde suyunu ve sidresini (güzel kokulu temizleyicisini) alarak itina ile güzelce temizlenir. Sonra başına su dökerek suyun saç diplerine ulaşmasını sağlayacak şekilde iyice ovalar. Ardından bütün vücuduna su döker ve misk sürülmüş hoş kokulu bir bez parçası ile (özel) temizliğini yapar.”*[445] Resûl-i Ekrem’in cümlelerinden gusül esnasında suyun yanı sıra hoş kokulu ve arıtıcı maddelerin de kullanılmasını istediği anlaşılmakta[446], Hz. Âişe de bu konuda hanımları özel olarak uyarmaktadır.[447] Aslında âdet döneminin, kadının temiz ve bakımlı olmasına, kına yakıp süslenmesine engel olmadığı bilinen bir gerçektir.[448] Diğer taraftan Peygamber Efendimiz, âdet sonrası gusletmek için su bulunamadığında tıpkı abdestte olduğu gibi toprak ile teyemmüm yapılabileceğini belirtmiştir.[449]

Âdet günleri başladığında kadının ibadet düzeni ile ilgili en büyük değişiklik namaz ve orucunda olmaktadır. Peygamberimiz, kendisine gelerek, “Devamlı kanamam oluyor ve hiç temizlenemiyorum. Acaba namaz kılmayı bıraksam mı?” diye soran Ebû Hubeyş’in kızı Fâtıma’ya, daimî kanamanın âdet sayılamayacağını söyledikten sonra, *“Normalde âdet gördüğün günler süresince namaz kılmayı terk et. Sonra yıkan ve namazını kıl.”* buyurmuştur.[450]

Aynı hüküm oruç için de geçerlidir. Âişe annemiz, “Biz (Resûlullah zamanında) âdet olurduk, orucu kaza etmemiz bize emredilir ama namazı kaza etmemiz emredilmezdi.” derken, Peygamber emrinden açıkça bahsetmekte ve “Âdetli kadına ne oluyor da, (tutamadığı) oruçları kaza ettiği hâlde (kılamadığı) namazları kaza etmiyor?” diye soran bir kadını “Sen Harûrî (Sadece Kur’an’ın hükümleriyle yetinen bir Hâricî) misin?”

diyerek sert bir üslûpla azarlamaktadır.[451] Onun, bu kadını ibadete aşırı derecede düşkünlükleri ile tanınan Sünnet çizgisinin dışında kabul edilen Hâricîlere atıfta bulunarak ikaz etmesi, âdetli iken namaz kılmama ve oruç tutmama konusundaki hükmün Sünnete uygun olduğunu ve sorgulama dışında bırakılmasını istediğini göstermektedir.[452]

Diğer taraftan Hz. Âişe Ramazan'da âdetli iken tutamadıkları oruçların kazasını bazen bir yıla yakın geciktirerek öbür yılın Şaban ayında tuttuklarını anlatmaktadır[453] ki bu anlatım, müminlerin annelerinin âdet dönemlerinde Ramazan orucunu bıraktıklarının açık ifadesidir. Hz. Peygamber'in hâne-i saadetinde aldıkları eğitim gereği ibadet konusunda son derece itina gösteren Peygamber eşlerinin bu uygulaması, âdetli kadının oruç tutmama konusunda tıpkı yolculuk hâlindeki bir kimse gibi özgür bırakıldığı, dilerse tutup dilerse tutmayacağı şeklinde bir yorumu anlamsız kılmaktadır.[454]

Âdet dönemi sonrası kaza edilerek iadesi yapılmayan namazların kadının hayatı boyunca hesabı tutulduğunda ciddi bir yekûn teşkil etmesi kaçınılmazdır. İbadet sayısında eksiklik anlamına gelen bu duruma hadislerde de işaret edilmekteyse de[455] Allah'a yakınlığın, eda edilen ibadetlerin sayısal fazlalığı ile değil kulluk yolunda atılan adımların taşıdığı halis niyet ve samimiyetle elde edilebileceği tartışılmaz bir gerçektir.

Peygamberimizin, âdet döneminde kadının erteleyeceği bir diğer ibadet ise, Kâbe'yi tavaf etmektir. Haccın diğer bütün esas ve uygulamalarını yapabileceği hâlde tavaf edemeyen âdetli kadın, Âişe validemizin yaptığı gibi âdeti biter bitmez farz olan ifâda yani ziyaret tavafını eda etmek zorundadır.[456] Ama Safiyye validemiz gibi bu tavafı tamamladıktan sonra âdet olmuşsa, hacıları yolundan alıkoyarak veda tavafı etmek için temizlenmeyi beklemesi gerekmemektedir.[457]

Aslında Resûl-i Ekrem, âdetli olduğu günlerde bazı ibadetlerden muaf tutulan bir kadın için hayatın sekteye uğramasını istememektedir. Hz. Peygamber'in dinî hassasiyetler taşıyan inanmış bir kadından beklediği, günlük yaşam akışını bozmaması ancak açıkça muaf olduğunun belirtildiği hususlarda buna uymasıdır. Resûlullah, bayram namazına genciyle yaşlısıyla bütün kadınların katılmasını isterken özellikle âdetli hanımları da zikretmiş, yalnız onların namaz kılınan alanın hemen yanında ama namaz kılanlardan biraz uzakta durmalarını ve cemaate karışmamalarını istemiştir.[458] Namaz kılanlarla bir tutulup saflara karışmaları hâlinde belki de

herkesle ortak hareket edemediklerinden cemaati şaşırtma ihtimali olan âdetli hanımlar, bayram sabahının bereketinden de mahrum bırakılmamıştır. Böylece hem cemaatin düzeni hem de âdetli hanımların ibadet hayatına iştiraki sağlanmış olmaktadır.

Allah Resûlü, özel günlerinde hanımların geçerli bir sebep olmaksızın mescide girmelerini de hoş görmemektedir. Nitekim evlerinin kapıları doğrudan mescide açılan ve evden her çıkışlarında mutlaka mescid içinden geçmek zorunda kalan bazı sahâbîleri uyararak, *“Şu evlerinizin kapılarını mescidden başka yöne çevirin. Çünkü ben mescide âdetli ve cünüp olanların girmesini (pek) uygun bulmuyorum.”* buyurmuştur.[459] Eve geliş gidiş yolunun her hâlükârda mescidden geçmesi elbette ibadetgâha gerekli itinayı göstermeyi zorlaştıracaktır. Hâlbuki Âişe annemizden mesciddeki seccadesini kendisine getirivermesini rica eden de Peygamberimizdir. Hatta annemiz, şaşkınlık dolu bir ifadeyle âdetli olduğunu söylemiş ama Hz. Peygamber (s.a.s) isteğini tekrarlayınca mescide girerek seccadeyi almıştır.[460] Şu hâlde âdetli kadınların mescidlere girmeleri mutlak olarak menedilmiş değil, hem hanımların hissiyatı, hem de mescidin temizliği ve benzeri hususlar dikkate alınarak bu konuda ihtiyaç durumu ölçü olarak getirilmiştir.

Kadınların tıpkı âdet dönemlerinde olduğu gibi doğum yaptıktan sonra da bir süre lohusalık kanamaları olmaktadır. Kur’an’da hakkında bir hüküm belirtilmeyen ve “nifas” olarak adlandırılan bu durum, Peygamberimiz döneminden beri süregelen uygulamaların ışığında âdet ile aynı kategoride değerlendirilir. Dolayısıyla âdetli bir hanımın konumu, tutumu ve özel döneminde uyması gereken sınırlamalar aynıyla lohusa bir anne için de geçerlidir. Doğumdan sonra başlayan bu durumun süresi kişiye göre değişiklik göstermekle birlikte, kanamanın kesilmesiyle sona erer. Ümmü Seleme validemiz, *“Resûlullah döneminde loğusa kadın kırk gün (namaz kılmaksızın) otururdu.”*[461] diyerek lohusalığın en fazla kırk gün sürebileceğini belirtmektedir. Bu dönemin bitişinde de yine âdet kanamalarında olduğu gibi gusül abdesti almak gerekmektedir.

Âdet ve nifas dönemleri dışında herhangi bir hastalık sebebiyle rahimden gelen kanamalar da kadınlara ait özel hâller arasında yer alır. Bir yaranın durmadan kanaması ya da burundan devamlı kan gelmesi gibi değerlendirilmesi gereken bu özür durumu, “istihâze” olarak adlandırılır. Bugün olduğu gibi Peygamberimiz zamanında da kanaması âdet dönemini aşarak uzayıp giden hanımlar vardır. Allah Resûlü’ne gelerek özel

hayatlarına dair en hassas konularda bile danışmaktan çekinmeyen bu sahâbî hanımlar sayesinde, istihâzenin gereklerini öğrenebiliyoruz.

Özürlü bir kadın için yapılması gereken ilk iş, istihâze kanı ile âdet kanının ayırt edilmesidir. Bu adımda Peygamberimiz, *"Kan âdet kanı olursa rengi siyah (koyu) olur ve böyle bilinir. Bu durumda namaz kılmayı bırak. Ama başka renkte bir kan olursa abdest al. Çünkü bu, damar(dan gelen bir kan)dır."* buyurarak yol gösterir.[462] Hastalık sebebiyle kanaması uzamadan önce, düzenli olarak kaç gün âdet gördüğünü bilen kadın, ibadet hayatını bu bilgiye göre düzenler.

Âdet günleri sona erdiği hâlde kanaması bitmeyen bir kadın, âdetinin bitiminde mutlaka gusül abdesti almalıdır.[463] Daha sonra devam eden istihâze kanı sadece abdesti bozar. Dolayısıyla Peygamberimizin tabiriyle, *"hasırın üstüne damlayacak kadar çok bile olsa"* özür kanı namaza engel değildir.[464] Nitekim Peygamberimizin eşi Zeyneb"in kardeşi olan Ümmü Habîbe bnt. Cahş, "Yıkandığında kanın kırmızılığı suyun yüzüne çıkardı." diye anlatılacak kadar yoğun kanamasına rağmen bizzat Allah Resûlü"nün emri ile âdet günleri dışında namazlarını terk etmemiştir.[465] Peygamber Efendimiz aynı durumdaki diğer baldızı Hamne bnt. Cahş"a iki seçenek sunarak ya diğer âdetli hanımlar gibi âdeti bitince gusletmesini ya da öğleyi ve akşamı geciktirip, ikindiyi ve yatsıyı erkenden kılmak suretiyle, namaz aralarını birleştirerek birer gusülle kılmasını, sabah namazı için de ayrıca gusletmesini söylemiştir.[466] Ayrıca namaz gibi önemli bir ibadeti bırakmaması gereken özür sahibi (yani istihâze kanı gören) kadın, oruç tutmak ve eşiyle birlikte olmak gibi sorumluluklarını da yerine getirir.[467]

Tıpkı erkek gibi kadının da yaratılışı gereği sahip olduğu nitelikler, üstlendiği roller ve yaşadığı özel hâller olması doğaldır. Bunlar arasında sayabileceğimiz âdet ve lohusalık hâli, metabolizma için çeşitli faydalar barındırmasıyla, hastalık değil aksine sağlıklı olmanın işaretidir. Nitekim ilgili âyette de aybaşı hâline, maraz değil sancı ve sıkıntı anlamında "eza" denmektedir.[468] Yavrusunu karnında taşıma ve dünyaya getirme gibi bir sorumlulukla erkekten ayrılan kadının, bedenine özgü gelişmelerle bir ömür yaşaması, kendisinin değil Rabbinin tercihidir. Dolayısıyla âdet, nifas ve istihâze kanamalarının kadın hayatını nasıl etkileyeceğini takdir buyuran da, bu hâllerde kadın kullarının ne yapacağını öğretmesi için Peygamberini görevlendiren de Yüce Yaratan'dır. Ve O şöyle buyurmaktadır: *"İster erkek,*

ister kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın çabasını boşa çıkarmayacağım. Çünkü hepiniz birbirinizdensiniz!”[469]

---

[415] Buhârî, Hayız, 1; Buhârî, Hayız, 7; Müslim, Hac, 119.
[416] Buhârî, Umre, 7; Müslim, Hac, 120.
[417] Şûrâ, 42/49.
[418] Müslim, Hayız, 11; Tirmizî, Tahâret, 101.
[419] Müslim, Hayız, 14; Ebû Dâvûd, Tahâret, 102.
[420] Kitâb-ı Mukaddes, Levililer, 15/19-30.
[421] Müslim, Hayız, 16; Ebû Dâvûd, Tahâret, 102.
[422] Tirmizî, Tahâret, 100; İbn Mâce, Tahâret, 130; Dârimî, Tahâret, 107.
[423] Buhârî, Hayız, 4; Müslim, Hayız, 5.
[424] Buhârî, Hayız, 5; Müslim, Hayız, 1.
[425] Kitâb-ı Mukaddes, Yaratılış, 3/1-24.
[426] Tâ-Hâ, 20/120.
[427] A’râf, 7/27; Tâ-Hâ, 20/121.
[428] Buhârî, Salât, 107.
[429] Müslim, Salât, 274.
[430] Buhârî, İ’tikâf, 4; Müslim, Hayız, 8.
[431] İbn Hanbel, VI, 332; Abdürrezzâk, Musannef, I, 325.
[432] Buhârî, Hayız, 3; Müslim, Hayız, 15.
[433] Nesâî, Hayız ve İstihâze, 19.
[434] Buhârî, Salât, 2.
[435] Bakara, 2/222.
[436] Tirmizî, Tahâret, 102; İbn Mâce, Tahâret, 122.
[437] Ebû Dâvûd, Nikâh, 46, 47; Nesâî, Tahâret, 182.
[438] Bakara, 2/228.
[439] Talâk, 65/4.
[440] Buhârî, Talâk, 1; Müslim, Talâk, 3.
[441] Buhârî, Vudû’, 63; Buhârî, Hayız, 8; Müslim, Tahâret, 110.
[442] Buhârî, Hayız, 11; Ebû Dâvûd, Tahâret, 130.
[443] Ebû Dâvûd, Tahâret, 130.
[444] Buhârî, Hayız, 19; Nesâî, Hayız ve İstihâze, 2.
[445] Müslim, Hayız, 61; Ebû Dâvûd, Tahâret, 120.
[446] Buhârî, Hayız, 13; Müslim, Hayız, 60; Nesâî, Tahâret, 159.
[447] Dârimî, Tahâret, 114.
[448] İbn Mâce, Tahâret, 133; Dârimî, Tahâret, 109.

[449] Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ, I, 304, 305.
[450] Buhârî, Hayız, 24; Müslim, Hayız, 62.
[451] Müslim, Hayız, 69; Buhârî, Hayız, 20.
[452] İbnü’l-Esîr, Nihâye, I, 366.
[453] Nesâî, Sıyâm, 34.
[454] Nevevî, Mecmû’, II, 354.
[455] Buhârî, Savm, 41; Müslim, Îmân, 132.
[456] Buhârî, Hac, 33; Müslim, Hac, 120.
[457] Buhârî, Hac, 145; Müslim, Hac, 382.
[458] Buhârî, Îdeyn, 15; Müslim, Salâtü’l-îdeyn, 10.
[459] Ebû Dâvûd, Tahâret, 92; Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ, II, 583.
[460] Müslim, Hayız, 12; Nesâî, Hayız ve İstihâze, 18.
[461] Tirmizî, Tahâret, 105; Ebû Dâvûd, Tahâret, 119.
[462] Ebû Dâvûd, Tahâret, 115; Nesâî, Tahâret, 138.
[463] Buhârî, Vudû’, 63; Nesâî, Hayız ve İstihâze, 6.
[464] Nesâî, Tahâret, 121; İbn Mâce, Tahâret, 115.
[465] Müslim, Hayız, 64; Ebû Dâvûd, Tahâret, 110.
[466] Ebû Dâvûd, Tahâret, 109; Tirmizî, Tahâret, 95.
[467] Dârimî, Tahâret, 84; Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ, I, 436.
[468] Bakara, 2/222.
[469] Âl-i İmrân, 3/195.